

İMPARATORLUK OLMANIN DAYANILMAZ AĞIRLIĞI

PÁL FODOR

YEDİTEPE

İMPARATORLUK OLMANIN DAYANILMAZ AĞIRLIĞI

PÁL FODOR

İMPARATORLUK OLMANIN DAYANILMAZ AĞIRLIĞI

Pál Fodor

Orijinal Adı: The Unbearable Weight of Empire: The Ottomans in Central Europe – A Failed Attempt at Universal Monarchy (1390–1566)

Tercüme
Özgür Kolçak

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

Editör
Erhan Afyoncu

©Yeditepe Yayınevi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-9787-69-7
Yeditepe Yayınevi: 316
Araştırma-İnceleme: 254

1. Baskı: Aralık 2016

Sayfa Düzeni
Çelebi Şenel

Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

Baskı-Cilt
Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd.Şti.
Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi C Blok No:102 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 11964)

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sok. No: 52/1 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi. com / bilgi@yeditepeyayinevi.com

İMPARATORLUK OLMANIN DAYANILMAZ AĞIRLIĞI

PÁL FODOR

Tercüme
Özgür Kolçak

YEDİTEPE

Prof. Dr. Pál Fodor

Prof. Dr. Pál Fodor 3 Şubat 1955'te, Aszófő'de doğdu. 1979'da Budapeşte'de, Eötvös Loránd Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'nden mezun oldu. 1980 ile 1991 arasında Macar Bilimler Akademisi'nin Dil Bilimleri Enstitüsü'nde çalıştı, 1992'den itibaren Macar Bilimler Akademisi'nin Tarih Enstitüsü'nde görev almaktadır. *Magyarország és a török hódítás* ['Osmanlı Fethi Karşısında Macaristan'] adlı doktora tezini 1992'de savundu. 1981'den itibaren, uluslararası osmanolojinin çağdaş bibliyografyası olan *Turkologischer Anzeiger*'in editörü, 2006'tan itibaren ise baş editörlerinden biridir. 1987 ve 1995 arasında *Keletkutatás* adlı derginin editörü, 1995'ten itibaren ise Prof. Géza Dávid'le birlikte baş editörüdür. 1994 ile 2005 arasında Pázmány Péter Üniversitesi'nde, *Bozkır Devletleri, Bizans İmparatorluğu, İslam, Osmanlı İmparatorluğu ve Osmanlı Macaristanı* konularında dersler anlattı. 1994'ten itibaren Macar–Türk Tarihçilerin Karma Komitesi'nin sekreteri ve aynı yılda, kısa bir süre Macar Bilimler Akademisi'nin (MBA) Şarkiyatçılar Heyeti'nin başkan yardımcısı olarak faaliyet gösterdi. 1991'den itibaren *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* (Budapest) adlı derginin yazı işleri heyetinin üyesi, 1994'ten itibaren *Journal of Turkish Studies* (Cambridge, Mass.) adlı derginin consulting editor'ü olup, 2003'ten itibaren *Osmanlı Araştırmaları*'nın (İstanbul) yayın danışma kurulunda, 2010'den itibaren Wiesbaden'de yayımlanan *Archivum Ottomanicum*'un editör heyetinde bulunmaktadır. 2012'den itibaren ise Macar Bilimler Akademisi Beşeri Bilimler Araştırma Merkezi Tarih Enstitüsü'nün dergileri olan *Történelmi Szemle* ve *Hungarian Historical Review* adlı dergilerin baş editörüdür. Macar ve milletlerarası yararlandığı birçok burs ve kazandığı çeşitli ödüller, tarih alanında gösterdiği faaliyetlerinin açık göstergesidir. *Mellon Foundation Scholarship,* 1999; *Széchenyi Professzori Ösztöndíj (Széchenyi Profesörlük Bursu),* 2000–2003; *Pro Renovanda Cultura Hungariae* Vakfı'nın *Deák Ferenc Araştırma Ödülü*, 2001; *Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje* (Devlet Onur Ödülü), 2011; *Magyar Érdemrend Középkeresztje* (Devlet Onurluk Ödülü), 2016... vs. bunlardan birkaçıdır. Fodor, 2013 yılında Türk Tarih Kurumu Onur Üyesi seçildi. Araştırma alanlarının kapsadığı 14–17. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihiyle alakalı çeşitli projelere katıldı. *Vállalkozásra kényszerítve. Az oszmán pénzügyigazgatás és hatalmi elit változásai a 16–17. század fordulóján* [Girişmek

Zorunda Kalarak... 16. ile 17. Yüzyıl Dönüşünde Osmanlı Maliye İdaresinde ve İdareci Sınıfında Değişmeler] adlı teziyle 2007'de MBA doktoru unvanını aldı. Ocak 2010'dan 2012'ye kadar MBA Tarih Enstitüsü'nün müdür yardımcısı, 2012 senesinde ise müdürü oldu. 2012'den itibaren MBA Hümaniter Bilimler Araştırma Merkezi'nin başmüdürlüğünü de yapmaktadır. Bugüne kadar yayınlanmış sekiz kitabı dışında, çeşitli dillerde kaleme aldığı makalelerin sayısı iki yüzden fazladır.

Baş eserleri:

Magyarország és a török hódítás [Macaristan ve Osmanlı Fethi], Budapest [Budapeşte]: Argumentum, 1991.

Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent, ed. Géza Dávid, Pál Fodor, Budapest: Loránd Eötvös University, Department of Turkish Studies – Hungarian Academy of Sciences, Institute of History, 1994.

In Quest Of Golden Apple: Imperial Ideology, Politics, and Military Administration in the Ottoman Empire, İstanbul: Isis, 2000.

Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest, ed. Géza Dávid, Pál Fodor, Leiden, Boston: Brill, 2000.

A szultán és az aranyalma. Tanulmányok az oszmán-török történelemről [Sultan ve Kızıl Elma: Osmanlı Tarihi Üzerine Çalışmalar], Budapest: Balassi Kiadó, 2001.

„Az ország ügye mindenek előtt való". A szultáni tanács Magyarországra vonatkozó rendeletei (1544–1545, 1552). / „Affairs of State Are Supreme". The Orders of the Ottoman Imperial Council Pertaining to Hungary (1544–1545, 1552), História könyvtár. Okmánytárak, 1, Budapest: MTA Történettudományi Intézete, 2005 (Géza Dávid'le birlikte)

Vállalkozásra kényszerítve. Az oszmán pénzügyigazgatás és hatalmi elit változásai a 16–17. század fordulóján [Girişmek Zorunda Kalarak... 16. ile 17. Yüzyıl Dönüşünde Osmanlı Maliye İdaresinde ve İdareci Sınıfında Değişmeler], História könyvtár. Monográfiák, 21, Budapest: MTA Történettudományi Intézete – Magyar-Török Baráti Társaság, 2006.

Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth – Early Eighteenth Centuries), ed. Géza Dávid, Pál Fodor, Leiden, Boston: Brill, 2007.

Osmanlılar ve Savaş, *Türkiye Tarihi, C. 1, Bizans'tan Türkiye'ye 1071–1453,* ed. Kate Fleet, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012, 243–282.

Özgür Kolçak

2 Haziran 1979'da İstanbul'da doğdu. İlk öğrenimini İstanbul Küçükçekmece'de tamamladı. 1996'da Beşiktaş Atatürk Anadolu Lisesi'den mezun oldu. Aynı sene İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde başladığı yüksek öğrenimini 2001 senesinde başarıyla bitirdi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne takdim ettiği *Osmanlılarda Bir Küçük Sanayi Örneği: Selanik Yünlü Dokumacılığı (1500-1650)* başlıklı yüksek lisans tezi 2005'te kabul edildi. Avusturya Uluslararası Değişim Kurumu'ndan (OeAD) aldığı bursla 30 Eylül 2007-1 Şubat 2007 tarihleri arasında Viyana'da araştırmalarda bulundu. 2008 yılının Ağustos-Ekim aylarında Almanya Uluslararası Değişim Kurumu'nun (DAAD) malî desteğiyle Leipzig'te Almanca dil eğitimi gördü. 2009 Mart-Aralık aylarında TÜBİTAK bursiyeri olarak Avusturya Devlet Arşivi ve Milli Kütüphanesi'nde *XVII. Yüzyıl Askeri Değişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşları* konulu doktora tezi üzerine çalıştı. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Doktora Programından 2012 yılında mezun olarak doktor unvanını aldı. Viyana Üniversitesi Orientalistik Enstitüsü'nde 2013'te Mart-Eylül ayları boyunca 17. Yüzyıl Osmanlı-Habsburg Diplomatik İlişkileri hakkında yürüttüğü çalışmalar TÜBİTAK tarafından desteklendi. 17. yüzyıl Osmanlı diplomasi tarihi üzerine tetkiklerini OeAD burslusu olarak Haziran-Ekim 2014 tarihlerinde Viyana'da sürdürdü. 2016 Temmuz'unda Macar Bilimler Akademisi'nin davetlisi olarak Budapeşte'de bulundu. 17. yüzyıl Osmanlı siyasî, askerî ve diplomatik tarihi üzerine makaleler kaleme aldı. 16. yüzyılda Osmanlı Macaristanı hakkında yaptığı makale tercümelerinin yanı sıra çok sayıda kitap çevirmiştir. Osmanlı Türkçesi, İngilizce ve Almanca bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ 7
GİRİŞ 9

I. BÖLÜM
MACARİSTAN'IN FETHİ VE
VİYANA YOLU (1370'LER–1530'LAR) 29
OSMANLILAR NEDEN DURMAKSIZIN SAVAŞIYORDU?
BAZI VARSAYIMLAR 31
Toprak ve Ganimet Kazançları 39
Toplumsal Etkenler 43
Seferlerin İç Düzene Katkısı 47
Psikolojik Unsurlar 49
Cihat 50
OSMANLI İMPARATORLUĞU VE
MACARİSTAN: BİRİNCİ SAFHA 55
SÜLEYMAN'IN TAHTA ÇIKIŞI VE
OSMANLILARIN BATIYA YÖNELMESİ 65
MACARİSTAN'IN FETHİ VE
ORTA AVRUPA'DA OSMANLI-HABSBURG MÜCADELESİ 87

II. BÖLÜM
BUDİN'İN ZAPTI VE ZİGETVAR YOLU 109
HAYATÎ YILLAR (1541-1550) 111
1551-52 ERDEL BUHRANI VE
EMPERYAL SİYASETİN SINIRLARI 119
Macaristan'a Yönelik Osmanlı Seferine Sultanın Katılımı 120
Osmanlı Askerî Hedefleri ve Sefer Ordusu 122
1552 Osmanlı Seferinin Sonuçları 128
Emperyal Siyasetin Sınırları 136
HATİME: ZİGETVAR YOLU 147

Osmanlı tarihi üzerine teşrik-i mesaimizi mutlulukla yad ettiğim Géza Dávid'e...

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

İçinde bulunduğumuz yıl, Sultan Süleyman'ın vefatının 450. yılıdır. Kendi yurdunda "Kanûnî", Batı ülkelerinde ise "Muhteşem" diye adlandırılan padişah, son on yılların dünya tarihinin en çok tanınan, en popüler karakteri olmuştur, hükümdarlığı bir tür altın çağ olarak anılmaktadır. 46 yıl süren uzun hükümdarlığı boyunca içeride de dışarıda da gerçekten büyüleyici bir performans sergilemişti. Osmanlı devlet teşkilatının ve kültürünün *klasik* sıfatına lâyık görüldüğü biçimi bu dönemde ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti dünya hakimiyeti noktasına gerçekte bu dönemde yükselmiştir; askerî gücü birleşik Avrupa gücüyle yarışabilmiştir. *Sultanü'ş-şuâra* adıyla da bilinen 16. yüzyıl şairi Bakî, aşağıdaki satırları yazarken, Sultan Süleyman'ın şahsında büyük bir fatihi coşkuyla alkışlamaktadır:

Tîğun içtirdi düşmene zahm-ı zebânları
Bahs itmez oldı kimse kesildi lisânları
Gördi nihâl-i serv-i ser-efrâz-ı nîzeni
Ser-keşlik adın anmadı bir dahı banları
Her kanda bassa pây semendün nisâr içün
Hânlar yolunda cümle revân itdi cânları
Deşt-i fenâda mürg-i hevâ durmayup konar
Tîğun Hudâ yolında sebîl itdi kanları
Şemşîr gibi rûy-ı zemîne taraf taraf
Saldun demür kuşaklu cihân pehlevânları

Aldım hezâr büt-gedeyi mescîd eyledün
Nâkûs yirlerinde okutdun ezânları
Âhır çalındı kûs-ı rahîl itdün irtihâl
Evvel konağın oldı cinân bûstânları
Minnet Hudâya iki cihânda kılup sa'd
Nâm-ı şerîfün eyledi hem gâzî hem şehîd
(Kanuni mersiyesi, 6. bent).

Bakî'ye göre, "Macar kâfirlerinin de onun keskin kılıcına baş eğmesi" *(Baş eğdi âb-ı tîğına küffâr-ı Üngürüs),* Büyük İskender'e ve Pers Kralı Dara'ya benzeyen hükümdarın en üstün başarılarından biridir. Süleyman, Osmanlı İmparatorluğu'nun ebedî düşmanı kabul edilen Macaristan'ı fethetmek ve imparatorluğuna katmak için gerçekten de çok büyük gayret sarf etmişti. İlk seferinde Macaristan'ın güney savunma teşkilatının anahtarını, Belgrad'ı fethetti. Bunun ardından 12 seferde bizzat yer almıştı ve bunların altısı Macaristan'a ya da Habsburg Orta Avrupa'sına yönelikti. Bunlardan sonuncusu Zigetvar'a karşı gerçekleştirilmiş ve burada, kale muhasarası sırasında, 7 Eylül 1566 günü şafağın erken saatlerinde, kale yakınlarındaki bağlık Jibot (Zsibót) tepesinde vefat etmiştir. Ölümünün ve Zigetvar muhasarasının yıldönümünde sultanın Macaristan, ya da daha geniş anlamda Orta Avrupa politikasını gözden geçiriyor ve teraziye vuruyor olmamız bu nedenle de izah edilebilir. Bu kitap sadece sonuçları değil, Avrupa savaş alanında yapılan hataları ve Osmanlı fetihlerinin sınırlarını da göstererek, işte bunu deneme çabasındadır.

GİRİŞ

Osmanlı tarihine kafa yoran Macar araştırmacılar, üzerinde yaşadıkları bölgenin özel konumundan dolayı, Osmanlıların Avrupa'ya, tabii ki bilhassa da Orta Avrupa'ya yönelik genişlemeci arzu ve siyasî emelleriyle yakından ilgilenegelmişlerdir. Bu ilginin arkasında iki temel güdü kendini belli eder. Macar tarihçiler, evvela millî geçmişlerinin ana sorularından birine cevap arıyorlardı: Macaristan'ın Osmanlılar tarafından (en azından kısmen) ele geçirilmesi ve asırlarca süren askerî çatışmalardan zarar görüp bitap düşmesinin önüne geçmenin bir yolu olmamış mıydı? İkincisi, – ki bu soru ilkiyle yakından bağlantılıydı – Osmanlı kuvvetleri yüzyılı aşkın bir süre Macar illerine neden ısrarla saldırıp nihayet 16. yüzyılın başından itibaren önüne geçilmez bir istilâ hareketine girişmişlerdi?[1].

1 Lajos Fekete, *Budapest a törökkorban* [Osmanlı Döneminde Budapeşte], Budapest, 1944; aynı yazar, *Magyarság, törökség: két világnézet bajvívói* [Macarlar ve Türkler: İki Cihan Mefkuresinin Mücahitleri], Budapest, 1947; Gyula Káldy-Nagy, "Suleimans Angriff auf Europa", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 28/2 (1974), s. 163-212; Klára Hegyi, *Egy világbirodalom végvidékén* [Bir Dünya Gücünün Kıyısında], Magyar História, Budapest, 1976; Ferenc Szakály, "Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 33 (1979), s. 65-111; aynı yazar, "The Hungarian-Croatian Border Defence System and Its Collapse", *From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, János M. Bak – Béla K. Király (ed.), Brooklyn, 1982, s. 141–159; Klára Hegyi – Vera Zimányi, *The Ottoman Empire in Europe*, Budapest, 1989; Géza Perjés, *The Fall of the Medieval Kingdom of Hungary: Mohács 1526–Buda 1541*, Boulder, CO, Highland Lakes, NJ, 1989. Macar tarihçiliğinin meseleye bakışı

Bu iç içe geçmiş iki meseleyi, otuz yılı aşkın bir süredir çeşitli vesilelerle ele alıp irdeleyenlerden biriyim. Konuyla ilgili ilk araştırmalarımın sonuçları 1991'de Macarca basılan bir kitapta kendine yer bulmuştu. Batı'daki Osmanlı yayılmasına hasredilen monografi iki ana başlıktan oluşuyordu: 1. *Török politikai törekvések Magyarországon, 1520–1541* (Macaristan'da Osmanlı Siyasî Emelleri, 1520–1541); 2. *Magyarország és Bécs az oszmán hódító ideológiában* (Osmanlı Fetih İdeolojisinde Macaristan ve Viyana).[2] Birinci kısım aynı yıl İngilizce, birkaç sene sonra Türkçe olarak yayımlanırken[3] ikinci kısım – yine müstakil bir makale hâlinde – (kitabın okuyucularla buluşmasından daha önce) Almanca basıldı.[4] Kimi zaman hakkaniyetten uzak ellerde olsa da (bazı yazarlar, bizzat yayımlayıp tahlil ettiğim belgeleri bilinmeyen arşiv kaynakları olarak yeniden kullanmışlardı), bu neşriyat öyle ya da böyle Ottomanist araştırma literatürüne girmeyi başardı. Sonraları, birçok sebepten ötürü yolum Osmanlı yayılmacılığı tarihiyle birkaç defa daha kesişti. 1994'te, Géza Dávid'le birlikte 1512–14 Osmanlı-Macar barış müzakerelerini konu alan bir çalışma kaleme alıp editörlüğünü yine beraber yaptığımız 16. yüzyılda Osmanlı-Macar ilişkilerinin çeşitli veçhelerini ele alan bir kitapta yayımladık.[5] 1996'da, başka bir meslektaşımla Hiero-

hakkında bkz.: Pál Fodor, "Ottoman Policy towards Hungary, 1520–1541", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 45/2-3 (1991), s. 274-279.

2 Pál Fodor, *Magyarország és a török hódítás* [Macaristan ve Osmanlı Fethi], Budapest, 1991. Kitabın ekler kısmında dört Osmanlı vesikası Macarca tercümeleriyle birlikte verilmiştir.

3 Fodor, "Ottoman Policy", aynı yazarın *In Quest of the Golden Apple: Imperial Ideology, Politics and Military Administration in the Ottoman Empire*, İstanbul, Analecta Isisiana, 2000, s. 105-169 içinde tekrar basıldı. Türkçe tercüme: "Macaristan'a Yönelik Osmanlı Siyaseti", *Tarih Dergisi*, 40 (2004), s. 11-85.

4 Pál Fodor, "Ungarn und Wien in der osmanischen Eroberungsideologie (im Spiegel der Târîh-i Beç krâlı, 17. Jahrhundert)", *Journal of Turkish Studies*, 13 (1989), s. 81-98, *In Quest of the Golden Apple*, s. 45-69'da yeniden basıldı.

5 "Hungarian-Ottoman Peace Negotiations in 1512–1514", *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, ed.

nymus Łaski'nin 1527 sonu ve 1528 başında İstanbul'da yürüttüğü görüşmeleri anlattığı raporunu neşrettik. Łaski'nin raporu, bu dönemde Osmanlı-Macar münasebetlerine ilişkin üretilmiş en kıymetli vesikalardan biri olma özelliğini korumaktadır.[6] Aynı cilt içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun 1520'lerdeki durumu ve siyasî hedeflerini tahlil eden tafsilatlı bir yazı kaleme aldım.[7] 2004'te Osmanlı-Macar ilişkilerini, bu sefer münasebetlerin başlangıç yıllarından 16. yüzyılın ortasına değin bir kez daha inceledim. Bu defa çalışmamın amacı, tarafların siyasî ihtiras ve fırsatlarıyla beraber ilişkinin doğasını şekillendiren iç ve dış dinamikleri bir arada değerlendiren kapsamlı bir anlatı sunmaktı.[8] Her ne kadar bu yazı da İngilizceye tercüme edilmiş olsa da[9], tıpkı 1996'daki araştırmamın başına geldiği gibi Osmanlı tarihçiliğince büyük ölçüde fark edilmeden kaldı (kitabın İngilizce nüshasının yeterince kişiye dağıtılamamış olmasının bunda payı vardı). Macar krallığının başkenti Budin'in 1541'deki zaptından 1550'lerin ortasına kadar Osmanlı emperyal siyasetiyle ilgilenen ve yalnızca Macar lisanında basılan (bu yüzden de uluslararası bilim camiası nazarında yok hükmünde olan) diğer bir makalemin akıbeti de

---

Géza Dávid – Pál Fodor, Budapest, 1994, s. 9-45.

6 *Két tárgyalás Sztambulban. Hyeronimus Łaski tárgyalása a töröknél János király nevében. Habardanecz János jelentése 1528 nyári sztambuli tárgyalásairól* [İstanbul'da İki Müzakere. Hyeronimus Łaski'nin Kral János Namına Bâb-ı Âlî'de Yürüttüğü Görüşmeler. Johannes Habardanecz'in 1528 Yazındaki Görüşmelere Dair Raporu], Budapest, 1996.

7 Pál Fodor, "A Bécsbe vezető út. Az oszmán nagyhatalom az 1520-as években [Viyana'ya Giden Yol. 1520'lerde Osmanlı Dünya Gücü]", *Két tárgyalás Sztambulban*, ed. Barta, Budapest, 1996, s. 63-96; *Mohács*, ed. János B. Szabó, Budapest, Nemzet és emlékezet, 2006, s. 387-409 içinde yeniden basıldı.

8 Pál Fodor, "A szimurg és a sárkány. Az Oszmán Birodalom és Magyarország (1390–1533)", *Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében*, ed. István Zombori, Budapest, 2004, s. 9-35.

9 Pál Fodor, "The *Simurg* and the Dragon. The Ottoman Empire and Hungary (1390–1533)", *Fight Against the Turk in Central Europe in the First Half of the 16th Century*, ed. István Zombori, Budapest, 2004, s. 9-35.

farklı olmadı.[10] Bununla birlikte Géza Dávid'le ortaklaşa editörlüğünü üstlendiğim, 2000'de Brill tarafından basılan ve Macar serhaddinde Habsburg ve Osmanlı sınır savunma sistemlerinde görülen karşılıklı gelişmeleri konu alan bir derleme kitap epeyce geniş bir kitleden hüsnükabul gördü.[11] Ayrıca küresel siyasî gelişmelerin Macar topraklarındaki Osmanlı ilerleyişine etkilerini inceleyen irili ufaklı makaleler neşrettim; ne var ki, kısmen bu yazılara erişebilme güçlüğünden fazlaca ilgi çekmediler.[12]

Bu kitapta, her biri dikkatli gözlerle baştan sona yeniden işlenmiş, geçmiş yıllara ait üç çalışmamı takdirlerinize sunuyorum. Kitabın ilk bölümü, gözden geçirilip güncellenerek

10 Géza Dávid – Pál Fodor (ed.), *"Az ország ügye mindenek előtt való". A szultáni tanács Magyarországra vonatkozó rendeletei (1544–1545, 1552) / "Affairs of State Are Supreme" The Orders of the Ottoman Imperial Council Pertaining to Hungary (1544–1545, 1552)*, Budapest, História könyvtár. Okmánytárak, 1., 2005, XXXV-LV.

11 Géza Dávid – Pál Fodor (ed.), *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest* (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, ed. Suraiya Faroqhi and Halil İnalcık, 20), Leiden, Boston, Köln, 2000. Macar serhaddi başta olmak üzere, Osmanlı sınır hattındaki esir ve fidye alış verişini konu alan sonraki kitabımız, (Géza Dávid – Pál Fodor [ed.], *Ransom Slavery along the Ottoman Borders [Early Fifteenth – Early Seventeenth Centuries]* [The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, ed. Suraiya Faroqhi and Halil İnalcık, 37), Leiden, Boston, 2007), bir bakıma, bir öncekinin devamı niteliğindedir.

12 Pál Fodor, "Between Two Continental Wars: the Ottoman Naval Preparations in 1590–1592", *Armağan. Festschrift für Andreas Tietze*, hrsg. Ingeborg Baldauf – Suraiya Faroqhi, unter Mitwirkung von Rudolf Veselý, Praha, 1994, s. 89-111 (*In Quest of the Golden Apple*, s. 171-190 içinde yeniden basılmıştır); "Prelude to the Long War (1593–1606). Some Notes on the Ottoman Foreign Policy in 1591–1593", *The Great Ottoman Turkish Civilization*, ed. Güler Eren vd., vol. I, İstanbul, 2000, s. 297-301; "The Impact of the Sixteenth-Century Ottoman-Persian Wars on Ottoman Policy in Central Europe", *Irano–Turkic Cultural Contacts in the 11th–17th Centuries*, ed. Éva M. Jeremiás, Piliscsaba, Acta et Studia, I., (2002) 2003, s. 41-51; "The Ottoman Empire, Byzantium and Western Christianity: The Implications of the Siege of Belgrade, 1456", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 61/1-2 (2008), s. 43-51.

bir araya getirilmiş iki makaleden oluşuyor: *The Simurg and the Dragon* (2004) ve *Bécsbe vezető út* (Viyana'ya Giden Yol) (1996). Bu bölüm, birçok bakımdan yeni ve müstakil bir çalışma kabul edilebilir; ne de olsa, yeniden yazım süreci, 1996'dan beri vücuda gelen devasa miktardaki ikincil literatürü yazıya dâhil etme ve son kavramsal yaklaşımları o günlerden bu yana ortaya çıkan bulgularla birlikte gözler önüne serme azmiyle doludur. İkinci bölüm, 2005'te esasen Macarca yayımlanan bir araştırmadan oluşmaktadır; bu yazı da, birinci bölümle tutarlı bir birlikteliği yansıtması amacıyla baştan ele alınıp genişletilmiştir. Bu şekilde, Orta Avrupa'ya yönelik Osmanlı siyaseti ve Osmanlı-Macar ilişkileri tarihini ilk günlerden 16. yüzyılın üçüncü çeyreğinin ilerleyen yıllarına değin bir arada değerlendirme imkânı doğmuştur.

Böyle bir kitap hazırlayıp neşretme kararımın ardında birkaç ciddi sebep yatıyor. Bu sebeplerden ilki, Osmanlı siyasî ve askerî dünyasının işleyiş biçimi ve doğasıyla ilgilidir. Bugün, 15. yüzyılda ve 16. yüzyılın başlarında Macaristan'ın Osmanlı siyasî tasavvurunda emsalsiz bir yer tuttuğu fikrine her zamankinden daha açığım. 15. yüzyılın başından itibaren, nasıl ki, Osmanlı İmparatorluğu Macarların baş düşmanı hâline geldiyse, Macar krallığı da Osmanlıların gözünde ezelî bir hasım mertebesine yükselmişti. Osmanlı ilerleyişine set çekmeye muktedir yegâne kuvvet olarak Macaristan, 1453'ten sonra krallığı bir bakıma Bizans'ın veliahtı gibi gören Osmanlılar nazarında bütün Hıristiyanlık âlemini temsil eder hâle gelmişti.[13] Dolayısıyla Osmanlı cihan hâkimiyetinin kurulması ve Roma İmparatorluğu'nun Osmanlılar eliyle ihyası – ki Yakındoğu'nun fethinden sonra Osmanlı siyasî düşüncesinin ana

13 Pál Fodor, "Byzantine Legacies in Ottoman Identity", *Opuscula György Hazai Dicata. Beiträge zum Deutsch-Ungarischen Workshop aus Anlass des 80. Geburtstages von György Hazai*, hrsg. Barbara Kellner-Heinkele, Simone-Christiane Raschmann, Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 2015, s. 93-108.

gayesi buydu – yolunda ilerleyebilmek adına Macar kuvvetlerini ezip geçmeye çalışmaktan doğalı yoktu. 1520'lere gelindiğinde, iki kuvvet, askerî kudret ve kaynakların miktarı bakımından başka dünyalara aitti ve Osmanlı idareci ve askerî seçkinlerinden bazılarının Macar hasımlarını eskisi kadar ciddiye almadıklarını gösteren karineler vardı. Yine de, 1526'da Mohaç meydanına doğru ilerleyen Osmanlı ordusu yüzleşeceği Macar güçlerinden epeyce çekiniyordu.[14] Osmanlıların 16. yüzyılın ilk yarısında Orta Avrupa'daki askerî faaliyetleri ve bunların arkasında yatan emperyal ideolojiye göz atıldığında, Osmanlı yönetiminin Macaristan havalisini en önemli "cephe"lerden biri, belki de *en önemlisi*, olarak gördüğünü fark etmemek için kör olmak icap eder. Ne var ki, Osmanlı sınır bölgeleri ve imparatorluk stratejisi tartışmalarında Macar (ya da daha geniş biçimde Orta Avrupa) serhaddi ve Osmanlı-Macar ve Osmanlı-Habsburg rekabetine çoğunlukla pek itibarlı bir yer verilmediği[15], ya da daha fenası, tamamen göz ardı edildiği bir vakıadır. Giancarlo Casale'nin *The Ottoman Age of Exploration* (*Osmanlı Keşifler Çağı*) isimli kitabı bu kalıba uyan çarpıcı bir örnektir. Osmanlı tarihinde böyle bir çağın muhtemelen hiç yaşanmamış olması bir yana[16], 16. yüzyılda Osmanlı "grand stratejisi"ni izah etme amacı taşıdığı

14 Pietro Bragadin'in 9 Haziran 1526 tarihli raporuna bkz.: Sultanın ordusu 23 Nisan'da Macaristan'a doğru yola koyuldu; ama "vanno con paura perchè ungheri son gran valent'uomini contra turchi". Eugenio Albèri, *Le relazioni degli ambasciatori veneti al Senato durante il secolo decimosesto*. Serie III, vol. III, Firenze, 1855, s. 111. Bununla birlikte Belgrad'ın Osmanlılarca ele geçirilmesi ve Mohaç'ta uğranılan hezimetin ardından Macarların hayli itibar kaybettiği bir hakikatttir.

15 Leslie Pierce, "Chancing Perceptions of the Ottoman Empire: The Early Centuries", *Mediterranean Historical Review*, 19/1 (2004), s. 21. Bu tespit, Suraiya Faroqhi'nin enfes kitabı için geçerli değildir (*The Ottoman Empire and the World Around It*, London, New York, 2004).

16 Pınar Emiralioğlu, çok daha itidallı bir üslupla kaleme aldığı son çalışmasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun "Erken Modern Dönem ve Keşifler Çağının faal katılımcılarından biri olduğunu" savunmaya devam etse bile, benim kanaatim

hâlde Habsburg İmparatorluğu ve Macaristan'daki savaşlara şöyle bir değinme zahmetine bile katlanmayan bir çalışma nasıl ciddiye alınabilir?[17] Dahası, bazen sahanın vazgeçilmez çalışmaları bile alenen atlanarak ihmal edilmektedir.[18] Enfes çalışmalarına aşağıda sıkça atıfta bulunduğum Gábor Ágoston, son on beş senede Orta Avrupa bölgesinin hak ettiği tarihî ilgiyi görmesi için – Macaristan içinde ve dışında – büyük çaba sarf etti. Şu hâlde bile, önümüzdeki mânialar azametini korumaktadırlar. Bu yüzden Osmanlı siyasî-askerî planlamasında Macar veya Orta Avrupa serhaddinin oynadığı rolün daha gerçekçi bir tasvirini yapmayı amaç edindim. Uzun sözün kısası, elinizdeki kitap, Orta Avrupa'daki çatışmanın Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini nasıl belirlediğini ve Osmanlıların attığı yanlış adımların en nihayetinde erişmek istedikleri evrensel imparatorluk tasavvurunu nasıl akamete uğrattığını resmetmeyi amaçlamaktadır.

Beni fikirlerimi yeniden kâğıda dökmeye sevk eden ikinci sebep, Osmanlı tarihçiliğinin son yirmi-yirmi beş yılda geçirdiği

---

aksi yöndedir (*Geographical Knowledge and Imperial Culture in the Early Modern Ottoman Empire*, Farnham, Burlington, 2014, s. 4).

17 Krş.: Giancarlo Casale, *The Ottoman Age of Exploration*, New York, 2010. Oxford University Press tarafından basılan ve Osmanlıların Hint Okyanusu'ndaki politikalarını tartışan bu eser, yalnızca kullanışsız değil, bir o kadar da yanıltıcıdır: Kitap, konuya vâkıf olmayan tarih meraklısını birçok yerde tuzağa düşürebileceği gibi, çok sayıda bilgi tahrifatı ve sayısız gerçek dışı tasavvur ihtiva etmektedir. Bu eseri Svat Soucek'in tenkit yazısıyla birlikte okumak gerekir ("About the Ottoman Age of Exploration", *Archivum Ottomanicum*, 27 [2010], s. 313-342; özellikle s. 338-342).

18 Bir örnek vermek gerekirse: Sándor Papp'ın çalışmalarına layıkıyla nüfuz etmeden 15–17. yüzyıl Osmanlı-Macar-Habsburg ilişkilerini tam manasıyla kavrayabilmek mümkün değildir. Ne var ki, konuyla ilgilenen yazarların pek azı Papp'ın eserlerine gereğince atıfta bulunmuşlardır – belki de, Papp'ın en önemli çalışması dâhil (*Die Verleihungs-, Bekräftigungs- und Vertragsurkunden der Osmanen für Ungarn und Siebenbürgen. Eine quellenkritische Untersuchung*, Wien, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philisophisch-historische Klasse. Schriften der Balkan-Kommission, 42., 2003), çoğu eserini Almanca neşretmiş olmasından dolayı.

paradigma değişimidir. Konuyla ilgili ilk yazılarımı kaleme aldığım vakitlerde, ister Batılı ister Türk tarihçiler olsun, Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişimini başka bir şeyle kıyası kabil olmayan ve nevi şahsına münhasır bir medeniyet ve müessese mantığı üzerine bina edilmiş, "emsalsiz ve istisnaî bir fenomen" olarak görüyorlardı. Doğrusu istenirse, Osmanlı İmparatorluğu, birçok bakımdan egzotik bir siyasî ve kültürel bünye telakki ediliyordu. Bu nedenle o dönemde (Hıristiyan) Avrupa ve (Müslüman) Osmanlı arasındaki ilişkilere bakan tarihçiler, düşmanlıktan başka bir şeyi nadiren görüyorlardı. Ne var ki, "emperyal (ya da post-kolonyal) dönüşüm" denen gelişmenin ardından tarihçilik esaslı bir yol değişikliğine yöneldi.[19] Bir zamanlar tek başına yaşayıp ölen Osmanlı İmparatorluğu'nun "başkalığını" vurgulayan tarihçiler, bundan böyle Osmanlı tarihini Avrupa (hatta Avrasya) mazisinin ayrılmaz bir parçası olarak anlatmaya başladılar. Osmanlı İmparatorluğu'nun kendine özgü özellik ve hâlleri bir parça hasıraltı edildi; kültürler ötesi ayniyetlere ve imparatorluğun etrafındaki dünyayla iç içeliği ve sıkı bağlarına işaret eden "olgular" – ne denli muğlâk olursa olsunlar – öne çıkarıldı. Bugünlerde birçok tarihçi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da (son zamanlardaki tarihçilerin dilinde Avrasya'da) yaşanan siyasî, teknolojik ve kültürel değişimlerin edilgen bir alıcısı (veya "kurbanı") olduğunu söylemek şöyle dursun, bizzat bu değişimlerin faal bir katılımcısı olduğunu iddia etmektedir.[20] Aslına bakılırsa, (adeta bir

19 Alan Mikhail – Christine M. Philliou, "The Ottoman Empire and the Imperial Turn", *Comparative Studies in Society and History*, 54/4 (2012), s. 721-745; Suraiya Faroqhi, "Empires before and after Post-colonial Turn: The Ottomans", *Osmanlı Araştırmaları*, 36 (2010), s. 57-76.

20 Yeni ekole mensup olanların ağzından: Osmanlı İmparatorluğu Batı tarihçiliğinin bir zamanlar Avrupa'ya özgü kabul ettiği birçok esaslı gelişmeye bizzat katıldı". Pascal W. Firges – Tobias P. Graf, "Introduction", *Well-Connected Domains: Towards an Entangled Ottoman History*, ed. Pascal W. Firges – Tobias P. Graf – Christian Roth – Gülay Tulasoğlu, The Ottoman Empire and its

nevniyaz hevesiyle yüklü) yeni bir yaklaşıma göre, Osmanlılar "Rönesans olarak tarif edilip kategorize edilen şeye" bile doğrudan "katkıda bulunmuşlardı."[21]

Amerika Birleşik Devletleri ve burayla bağlantıları olan Türk tarihçiler arasında bilhassa rağbet gören bu yeni tarih görüşü, daha geniş bir küresel çerçeve sunan ve paradigma değişiminden neşet eden sorunların hepsini birden bir çırpıda çözmeye yarayan bir sihirli değnek işlevi yüklenen "erken modern/modernite" kavramını cebinde taşımaktadır. Suraiya Faroqhi, 2004'te yayımlanan – günümüzde Ottomanist tarih yazımının dönüm noktalarından biri kabul edilen – kitabında Osmanlı zadegânının ve dolayısıyla bizatihi imparatorluğun 1540–1774 arasında erken modern bir karaktere sahip olduğunu tarif etti.[22] Faroqhi'nin gün geçtikçe kalabalıklaşan takipçileri, o tarihten bu yana, kendi düsturlarınca Osmanlıları etraflarındaki diğer tarihî bünyelere bağlayan ve bu anlamda Osmanlıların küresel katılımcılığını kanıtlamaya yarayacak unsurları, nerede olurlarsa olsunlar, bulup çıkarmaya – ve imparatorlukların karşılaştırmalı tarihini yazmakta kullanmaya – gayret sarf ettiler. Buradaki amacım bu meseleyi enine boyuna tartışmak değil; fakat öne sürülen mefhumun hayli müphem ve belirsiz olduğunu ve Peter Burke'ün kısa süre önce çıkan bir makalesinde isabetle belirttiği üzere, görünüşe bakılırsa, küresel tarih yazımında faydalı bir araç görülüp her yerde tatbik edildiğinden haddinden fazla kullanıldığını söylemeden edemeyeceğim. Burke, sorunu gözümüzde canlandırabilmek için "tıka basa doldurulmuş bavul" mecazına başvurur:

Heritage. Politics, Society and Economy, ed. Suraiya Faroqhi, Halil İnalcık and Boğaç Ergene, vol. 57, Leiden, Boston, 2014, s. 5.

21 Claire Norton, "Blurring the Boundaries: Intellectual and Cultural Interactions between the Eastern and Western; Christian and Muslim Worlds", *The Renaissance and the Ottoman World*, ed. Anna Contadini – Claire Norton, Farnham, Burlington, 2013, s. 3-21.

22 Faroqhi, *The Ottoman Empire and the World*, s. 10-11, 25-26, 211.

"Herhangi bir bilimsel kavramın altından kalkabileceği işin bir üst sınırı vardır; taşıyabileceği entelektüel ağırlık bellidir. Bir an gelir, içine daha fazla şey sıkıştırmaya çalışanların elinde çatırdayıp kırılır; ya da teşbihi bir kenara bırakmak gerekirse, bu kavramlar o denli farklı ve esasında birbiriyle çelişkili anlamlarda kullanılmaya başlanırlar ki, ilmî tahlile destek olacaklarına köstek olmaya başlarlar. Metaforu zenginleştirmek adına şöyle denebilir: Modernite kavramı, ne yazık ki, ağzına kadar doldurulmuş bir entelektüel bavulun bir parçasıdır. Bavulun ağzı kapanmamaktadır; içini bir güzel boşaltıp yeniden başlamak icap ediyor."[23]

Burke'e canıgönülden katılıyorum. Osmanlı İmparatorluğu ve erken modern tabirlerini yan yana getirdiğinizde yaşanan sorun tamı tamına budur. Kavram epeyce gelişigüzel kullanılmaktadır; dahası, her seferinde içerik ve hususiyetlerin başka yerlere kaydığı nispeten farklı anlamlar yüklenmektedir.[24] Benzer bir kafa karışıklığı erken modernliğin ne zaman yaşanmış olduğu meselesinde de karşımıza çıkar: Birçokları bu dönemi 15. yüzyılın ortasında başlatır; ama bazı yazarlar, (belki de hiç farkında bile olmadan) erken modern tarihin başlangıcını 14. yüzyıl başlarına veya 18. yüzyıla yerleştirir. O hâlde, erken modern dönemin ne zaman bittiği sorulduğunda,

23 Peter Burke, "Koraújkor? [Erken Modern Tarih Nedir?]", *Obeliscus*, 1/1 (2014), s. 15.

24 Virginia H. Aksan – Daniel Goffman, "Introduction: Situating the Early Modern Ottoman World", *The Early Modern Ottomans: Remapping the Empire*, ed. Virginia H. Aksan – Daniel Goffman, Cambridge, 2007, s. 1-12; Baki Tezcan, "The Politics of Early Modern Ottoman Historiography", *The Early Modern Ottomans*, s. 167-198; Linda Darling, "Political Change and Political Discourse in the Early Modern Mediterranean", *Journal of Interdisciplinary History*, 38/4 (2008), s. 505-531; Firges – Graf, "Introduction", *Well-Connected Domains*, s. 1-10; Kaya Şahin, *Empire and Power in the Reign of Süleyman: Narrating the Sixteenth-Century Ottoman World*, New York, Cambridge Studies in Islamic Civilization, 2013, s. 6-12, 243-252.

yazarlar arasında 80 ilâ 100 senelik ayrımlar doğabilir.[25] Ne var ki, tüm bunlar, Ottomanistleri en iyi bildikleri alanlarda iştahla yalnızca Avrupa'ya özgü olduğuna inanılan erken modern özellikleri Osmanlı geçmişinde arayıp "ortaya dökmekten" alıkoymadı. Böyle yaparak – ki gerçek sorun tam da budur – Osmanlı İmparatorluğu'nu "Avrupalılaştırdılar". İşlerin bu hâle gelmesinde, bazen bugünün siyasî problemlerini çözmeye yönelen bir iyi niyetin izleri görülebiliyordu: Ne de olsa, evvel zamanların düşmanlıklarını bir parça gerilere atıp dünyayı demir bloklara bölen paradigmanın sıhhatini sorgulamak, Modern Türkiye'nin Avrupa'ya entegrasyonunu teşvik eden ve Batı memleketlerinin yerli nüfusuyla Müslüman göçmenler arasında yaşanan kültürel ve dinî gerginliklerin hâlledilmesinde kullanışlı bir tarihî argüman vasfını kazanabilirdi.[26]

İmparatorluklar arasında kıyaslama yapmaya yeltenmenin meşru bir yöntem olmadığını iddia etmiyorum. Keza Osmanlılar ve Avrupa arasındaki ilişkilerin soluk almadan devam eden kesintisiz bir savaş hâlinden ibaret olmadığının da farkındayım. Doğrusu istenirse, John Elliot gibi, ben de, Osmanlıların (Erken) Modern Avrupa'nın oluşumunda belirleyici ve kurucu bir rol üstlendiğine inananlardanım (bu hususa yeniden döneceğim).[27] Yine de, hayal gücümüzün bizi tutsak almasına izin vermeden bazı temel meseleleri vüzuha kavuşturmak gerekir. Örneğin, 1950'lerde kavram ilk ortaya atıldığında "Batı"

25 Bir önceki dipnotta sayılan eserlere bakınız.

26 Bu minvalde kaleme alınmış, kısmen siyasî saiklerden ilham alan iki tarih çalışması için bkz.: Andrew Wheatcroft, *The Enemy at the Gate: Habsburgs, Ottomans, and the Battle for Europe*, New York, 2008; Ian Almond, *Two Faiths, One Banner: When Muslims Marched with Christians across Europe's Battlegrounds*, Cambridge, Mass., 2009.

27 Pál Fodor, "Hungary between East and West: The Ottoman Turkish Legacy", *More modoque. Die Wurzeln der europäischen Kultur und deren Rezeption im Orient und Okzident. Festschrift für Miklós Maróth zum siebzigsten Geburtstag*, hrsg. Pál Fodor – Gyula Mayer – Martina Monostori – Kornél Szovák – László Takács, Budapest, 2013, s. 403-405.

tarihçiliği modernite – ya da son zamanlarda erken modernlik – derken neyi kastediyordu? Şu an öncelikle bu kavramlarla bağlantılı olarak genellikle sıralanan unsurların (Rönesans sanatı, Reform, matbaa, coğrafî keşifler vb.) yokluğunu öne sürmüyorum. Görünüşe bakılırsa, bölgenin ("Doğu") yokluğunu çektiği şey, daha ziyade, Rönesans'ı özümseyecek (ve daha önemlisi şekillendirecek) entelektüel zemindi. Araplar (Müslümanlar), bilindiği gibi, klasik Greko-Romen geleneğini Ortaçağ Avrupasına taşıyan başlıca aracılar oldukları hâlde, klasik insan imajının zuhur ettiği edebiyat, şiir ve estetik biçemleri (ya da bu cinsten unsurları bağrında barındıran dilleri) ne benimsemiş, ne de sonraki nesillere aktarmışlardı. Ne var ki, Rönesans ve hümanizmin dünyaya armağan ettiği esas yenilik, kökleri klasik antikiteye inen yeni insan imajıydı: İnsanoğlunun, kendi kaderine hükmetme yeteneği dâhil, sahip olduğu kabiliyet ve melekelerini aklıyla kavrayıp tanıyabileceği fikri.[28] Osmanlı kültürünün neresinde böyle bir şey görülebiliyordu? Osmanlı dünya görüşünün, fikirleriyle, Rönesans'ın vazgeçilmez unsurlarından biri olan Batı'daki çifte hakikat öğretisinin hayat bulmasına yolu açan İbn Rüşd'ün rasyonel felsefesinden ne denli etkilenmiş olduğu başka bir sorudur.[29] Şayet Osmanlılar Rönesans'ın şekillenmesinde yer almak için bu denli can atıyorlardıysa, hasbelkader ellerine geçen onca Grek yazmasına ihtimam göstermeyip klasik eserlerin yeni bir çığır açmaya yarayacakları "Frengistan"a uçup gitmesine neden ses etmediler? Osmanlı tarihinin akıbetine bakıldığında meselenin özü iyice belirgin hâle gelir.[30] Eğer Osmanlılar – üzerlerine gelen dünyaya karşılık verebilmek için erken modern

28 Rémy Brague, *Europe, la voie romaine*, Paris, 1993; Bassam Tibi, *Kreuzzug und Djihad. Der Islam und die christliche Welt,* München, 2001.

29 Bu mesele, Bassam Tibi'nin kitabında enine boyuna ele alınmıştır.

30 Mikhail – Philliou, "The Ottoman Empire and the Imperial Turn", s. 725-727 ve çeşitli yerler.

yöntemleri benimseyerek veya doğrudan iç dinamikler nedeniyle olsun – 16. ve 17. yüzyıllarda Batı memleketlerine ayak uydurup kendi devlet ve toplumlarını İngilizlere benzer biçimde (Baki Tezcan'ın iddiası budur[31]) geliştirmeye devam ettilerse, İngilizleri (Batı) yerkürenin efendisi hâline getiren reform ve uygulamalar Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl Batı'nın bir çeşit kolonisi hâline düşürmüştü?

Bunun gibi teorik telakkileri bir yana bıraksak bile, Osmanlılarla etraflarındaki dünyanın nasıl da iç içe geçmiş olduğunu ve ne denli ayniyetler taşıdığını kanıtlamak amacıyla bir araya getirilen "vakalar"ın çürük temellere yaslanan "hayalperest bir zihnin" heveskâr tariflerinden öteye geçmediği açıktır. Bir çırpıda aklıselimin sınırlarını zorlayan mübalağalı karşılaştırmalara dair nice örnek sayılabilir. Örneğin, ne kadar değişim hâlinde olsa da, haddizatında 15. yüzyıldan beri güçlü, teşkilatlı ve etkili olan bir imparatorluk örneğinde[32], 16–17. yüzyıllarda bir devlet oluşumundan bahsedilmesini aklım almıyor. Görünüşe bakılırsa, böyle bir yaklaşım tutturulmasının tek sebebi, 16–17. yüzyıllarda Avrupa'da geçen asırların eli kolu bağlı monarşilerin çökmesinin ardından devlet oluşumu sürecine geçilmiş olmasıdır. Bana sorulursa, 17. yüzyılda, tam da Osmanlı tarihinin dizginlenmemiş bir kanunsuzluk ve keyfî idareyle sakatlandığı bir dönemde "anayasacılık" ve "proto-demoktarikleşme"nin izlerini görmek aynı derecede akıl dışıdır.[33] Baki Tezcan'ın kitabı, yüzeysel benzerliklerin

31 Baki Tezcan, *The Second Ottoman Empire: Political and Social Transformation in the Early Modern World*, Cambridge, Cambridge Studies in Islamic Civilization, 2010.

32 Krş.: Şahin, *Empire and Power*, s. 249-250. "Osmanlı tecrübesinin 16. yüzyılın ortasına değin sağlam bir imparatorluğa dönüşemediği" tespiti de aynı derecede kuşkuludur (Pierce, "Changing Perceptions", s. 7).

33 Tezcan, *The Second Empire*. Rhoads Murphy'nin *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*'de çıkan eleştiri yazısını okumak epeyce faydalıdır (74/3 [2011], s. 482-484).

yapısal ortaklık zannedilip öyle takdim edildiklerinde ortaya çıkabilecek çarpıtmalara dair bir ibret hikâyesidir. Uzun vadeli kurumsal yapı ve bakış açılarına ya da çok yönlü vakıalara atfettikleri önemi, her hâliyle kendine özgü ve tekil olan olaylara da aynı şekilde yansıtan başkaları da oldu. Uzun lafın kısası, yeni tarihçilik dalgasının birçok üyesi, esaslı olan ve olmayan bilgiyi birbirinden ayırmada güçlük çekmektedir.

16. yüzyıl Osmanlı tarihini ucundan kıyısından bilenler, Osmanlı yönetici seçkinlerinin dinî farklılıkları pek de önemsemeyen, "*eşitler arasında birinci* ... bir sınıf"tan ibaret olduğunu okuduklarında herhalde afallıyorlardır. Ne de olsa, Süleyman devrini ele alan belli başlı çalışmaların hepsi, bu dönemdeki Osmanlı idarî zümresinin İslam kültürü etrafında kenetlenmiş, hem kendilerinden önce hem de sonra olmadığı kadar bir "oligarşi"yi temsil ettiğinde hemfikirdir.[34] Ya başkent İstanbul'un merkeziyetçiliğin beşiği olduğu bu denli barizken Osmanlı İmparatorluğu'nu bir "merkezler çeşitliliği" olarak tarif edenlere ne demeli?[35] 1540'lardan itibaren elyazması gazetelerin (*avvisi*) üretildiği İstanbul'un – aslen mühtediler ve tercümanlar sayesinde – Pan-Avrupa haberleşme ağının bir parçasına dönüştüğü doğru olabilir. Ne var ki, bu kişilerin Osmanlı toplumu

34 Şahin, *Empire and Power*, s. 250; Firges – Tobias, "Introduction", s. 5. Bu görüşün aksine Osmanlı ricalinin oligarşik doğasına yapılan vurgu için bkz.: Gülru Necipoğlu, *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire*, London, 2005, s. 35-46. Ayrıca bkz.: Leslie P. Peirce, *The Imperial Harem: Woman and Sovereignty in the Ottoman Empire*, New York, Oxford, 1993, s. 65-90; Rhoads Murphy, *Exploring Ottoman Sovereignty. Tradition, Image and Practice in the Ottoman Imperial Household, 1400–1800*, London, New York, 2008, s. 99-174.

35 Firges – Tobias, "Introduction", s. 10. Farklı bir görüş için bkz.: Faroqhi, *The Ottoman Empire and the World*, s. 16-17; Necipoğlu, *The Age of Sinan*, s. 31; Emiralioğlu, *Geographical Knowledge*, s. 7-9; Gábor Ágoston, "The Ottomans: From Frontier Principality to Empire", *The Practice of Strategy: From Alexander the Great to the Present*, ed. John Andreas Olsen – Colin S. Gray, Oxford, New York, 2011, s. 118-119.

üzerinde neredeyse hiçbir etkisinin olmadığı ve ellerinin altında mükemmel istihbarat kaynakları olsa bile imparatorluğun önde gelenlerinin hayatî siyasî konularda çoğu vakit akıl almaz bir bilgisizlik sergiledikleri açıktır.[36] Bu arada hakikate duyulan saygının her geçen gün azaldığını kaydetmek gerekir. Saygın neşriyatlarda bile, ilk Viyana kuşatmasının 1524'te gerçekleştiği veya Şarlken'in (V. Karl) 1521'de imparator seçildiğini okumak mümkün hâle geldi.[37] Daniel Goffman'ın beğenilen kitabının bazı sayfalarında hüküm süren cehaleti tarif edebilmek için kelimeler kifayetsiz kalır[38]; hâl böyleyken yazarın mütebahhir "Büyük Batı Dünyası" anlatımına güvenebilmek hiç de kolay değildir.

Bu kadar su-i misal yeter! Zaten bu örnekleri saymaktaki amacım, Osmanlı tarihçiliğine sirayet eden "emperyal veya Avrupalı dönüşüm"ün kayda değer bazı katkılar sağladığını inkâr etmek değildi. Osmanlı tarihini Avrupa veya küresel tarihin bir parçası hâline getirmenin zamanı gelmiş, geçiyordu bile. Osmanlı mazisinin temelde dışa dönük olup olmadığı sorusuna muhatap olacaksam, benim cevabım da olumludur. Ne

36 Zsuzsa Barbarics-Hermanik, "Medien und Protagonisten im Kulturaustausch zwischen der Habsburgermonarchie und dem Osmanischen Reich", *Das Bild des Feindes. Konstruktion von Antagonismen und Kulturtransfer im Zeitalter der Türkenkriege. Ostmitteleuropa, Italien und Osmanisches Reich*, ed. Eckhard Leuschner – Thomas Wünsch, Berlin, 2013, s. 257-260. Aksine, bir Osmanlı veziriazamının Macar meselelerinden ne denli bihaber olabileceğine dair bir örnek için bkz.: Cengiz Orhonlu, *Osmanlı Târihine Âid Belgeler – Telhîsler (1597–1607)*, İstanbul, 1970, s. 113-114'ten hareketle Fodor, "Ungarn und Wien", s. 93, not. 41.

37 Zweder von Martels, "Old and New Demarcation Lines between Christian Europe and the Islamic Ottoman Empire: From Pope Pius II (1458–1464) to Pope Benedict XVI (2005–2013)", *The Renaissance and the Ottoman World*, s. 171; Palmira Brummet, "Ottoman Expansion in Europe, ca. 1453–1606", *The Cambridge History of Turkey. Vol. 2: The Ottoman Empire as a World Power, 1453–1606*, ed. Suraiya Faroqhi – Kate Fleet, Cambridge, 2013, s. 51.

38 Daniel Goffman, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Cambridge, 2002, s. 99-105.

var ki, Osmanlı dünyasının Avrupa'nın erken modern gelişiminde doğrudan rol alıp almadığı soruluyorsa, cevabım kati bir hayırdır. Aklımdakileri açıkça söyleyeyim: Osmanlı siyasî ve toplumsal tarihinin, hele ki günümüz ulus-ötesi küresel emellerine hizmet etmeye yönelik idealleştirilmiş bir imparatorluk prototipi hâlinde "Avrupalılaştırılması", bana oldukça tehlikeli bir yol gibi görünüyor; çünkü bazı hâl ve şartlarda bu baştan aşağı sahte bir tarih üretilmesine bile yol açabilir. On beş yıl kadar önce meslektaşım Géza Dávid'le Kuzey Afrika sınır devletleri ve yeni "sınır" konsepti vesilesiyle dile getirdiğimiz gibi, geçmişten adeta özür dileyen bir idealleştirme "tarihin bir kerelik yaşanıp bitmiş gerçekliğiyle alakasız tarihsel kurgulara ... meydan verebilir."[39] "Emperyal dönüşüm"ün bilgi âlemine kattıklarının hakkını veren Alan Mikhail ve Cristine M. Philliou, yine de meseleye benzer bir ihtiyatla yaklaşıp şöyle derler: "Erken modernlik, ulus-ötesi arzu ve ihtiraslarımızın sınanıp biriktirildiği bir havuza dönüştü."[40] Bana kalırsa, erken modernite kavramının cazibesine kapılmış Osmanlı tarihçilerinin bu yazar ikilisinin Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl ele alınması gerektiğine dair sağduyulu tavsiyelerine kulak kabartmasında fayda var. Daha açık bir ifadeyle, Osmanlıları bir yandan küresel sistemin bir parçası olarak ele alırken öte yandan kendi içinde müstakil bir bünye kabul etmek: "Farklılık – acayiplik değil özgünlük – benzerlikten önce gelmelidir. Mesele şu ki, Osmanlı İmparatorluğu diğer imparatorluklarla aynı değildi. ... Bu, elbette ... Osmanlı düzeninin başka hiçbir şeyle kıyaslanamayacağı anlamına gelmez. Bilakis. ... 'Aradaki' mesafede – ama farazî bir boşluk değil, baştan ayağa kuşanıp donanmış kuvvetler, aktörler ve mekânlar arasındaki kıyasıya

39 Dávid – Fodor (ed.), *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs*, s. 12.

40 Mikhail – Philliou, "The Ottoman Empire and the Imperial Turn", s. 736.

mücadelelerle dolu bir arenada – neler olup bittiğini hakkıyla araştırmaya başlamamız gerekir."[41]

Benim de yapmak istediğim tam olarak budur. Osmanlı İmparatorluğu (kendine özgü yapıları ve işleyiş biçimiyle) ve Habsburg hanesinin mülkleri arasına giren, *respublica christiana*nın bir parçası olarak Macaristan arasındaki ilişkinin hangi aşamalardan geçtiğini – başlangıcından 16. yüzyılın ikinci yarısının ortalarına kadar – tarif etmek niyetindeyim. Bu "ara alan"da olup biten hadiselerin tetkiki, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun kader ve akıbetiyle işbaşında olan birçok kuvvet ve insanî etkenin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Kitabın amaçlarından biri de, Osmanlı dünyasının bir ucu dış âleme uzanan onca bağlantısı içinde, savaş, diplomasi (bu ikisi birbirine sıkıca bağlıydı) ve ticaretin ele alınan dönem boyunca önceliklerini nasıl muhafaza ettikleri ve bunların kültürel ve entelektüel etkileşim ve alışverişe kıyasla hangi saiklerle daha fazla önemsenmiş olduklarını izah etmektir.[42] Kitap, ilk bakışta sıradan (ama umarım sıkıcı değil) bir siyasî tarih veya olay tarihi çalışması gibi görünebilir; oysa ki, bundan çok daha fazlasını vaat etmektedir. Kitapta yazanların bir yanıyla yapısal tarih ve tarihî strateji araştırması olduğunu söyleyebilirim. Ele aldığım konunun birkaç "çağı" birden kapsayan bir manzarasını sunmaya gayret ediyorum. Böyle yaparak "çağlardan mürekkep imparatorluk" yaklaşımıyla inşa edilen Osmanlı araştırmalarından kaynaklanan meselelere de

41 Mikhail – Philliou, *a.g.e.*, s. 743.

42 Askerî etkileşim ve alışveriş için bkz.: Gábor Ágoston, *Guns for the Sultan. Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire*, Cambridge, 2005; aynı yazar, "Firearms and Military Adaptation: The Ottomans and the European Military Revolution, 1450–1800", *Journal of World History*, 25/1 (2014), s. 85-124. (Müslim ve gayrimüslim) Osmanlı tacirlerinin doğu ve batıda tesis ettiği ticarî ağlar ve temasların bir tahlili için bkz.: Suraiya N. Faroqhi, "Trading between East and West: The Ottoman Empire of the Early Modern Period", *Well-Connected Domains*, s. 15-36.

değiniyorum. Bu tabir, yekpare Osmanlı tarihinin günbegün nasıl parçalara ayrıldığını, Osmanlı mazisinin içinden bazen sadece algısal çıkarımlar ve geçmişe dönük yeniden inşa girişimlerinden ibaret kaldığı hissini veren "müstakil" çağlar ("Sevgililer Çağı", "Keşifler Çağı" vb.) çekip çıkarma çabasını anlatmak üzere Mikhail ve Philliou tarafından bulunmuştur. Ben ise, bu "çağlar"ın sınırlarını aşan uzun vadeli yapılara hak ettikleri değeri veren ve Osmanlı tarihinde devamlılığı vurgulayan bir yaklaşım benimsiyorum.

En nihayetinde, elle tutulur bazı örnekler üzerinden gidildiğinde, karşılaştırmalı (erken modernci) araştırmaların bulgularının kimi hâllerde "geleneksel" ve yapısalcı yaklaşımlarla bir arada kullanılabileceğini kabul etmeliyim. Suraiya Faroqhi, dış siyasetin – dış dünyayla kurulan ilişkilerin gelişimi – hiçbir hükümdar veya hanedanın ilk önceliği olmadığına dikkat çeker. Bu anlamda Osmanlılar istisna değildi ve imparatorluğun dış siyasetini alakadar eden kararlar çoğunlukla birbirine rakip hizipler (ve haneler) arasındaki çekişmenin sonucunda alınıyordu.[43] Bu tespite sonuna kadar katılıyorum. Hatta kitapta Osmanlı Devleti gibi merkeziyetçi bir yapıda bile, stratejik kararlar alınıp askerî maceralara girişilmeden evvel başkent ve taşradaki ricalin kanaatlerinin zorunlu olarak nazar-ı itibara alınmış olduğuna dair kanıtlar sunuyorum. Bu, ortada başka hiçbir sebep olmasaydı bile, imparatorluğun bir yüzü karaya bir yüzü denizlere baktığı için böyleydi; çatışan menfaatlere sahip hasım gruplar arasında gerginliğin artmasından daha doğal bir şey olamazdı. Belki hiziplerden birinin iddiasını kabul ettirmesinin ardından olsa da, bazı kararların doğrudan doğruya şahsî menfaatler uğruna alındığı hususunda Faroqhi'yle aynı fikirdeyim. Bu durum, Osmanlı seçkin hanelerinin siyasî sistem üzerinde önemli ve gittikçe

43 Faroqhi, *The Ottoman Empire and the World*, s. 4-5, 27-28.

artan bir rol oynadıkları görüşüyle – bugünlerde hayli rağbet görüyor – ahenk içindedir.[44] Dahası, Osmanlı düzeninin derinliklerine kök salmış belli başlı "zorunluluklar"ın varlığı ve ehemmiyetinden şüphe etmek için bir sebep göremiyorum.[45] Bu tür zorunluluklar – örneğin uzun vadeli kurumsal yapılar ve bunlara göbekten bağlı zihniyetler –, bana, karar verme makamında oturanların göz ardı edemediği ve zaten Osmanlı yönetici tabakası üzerinde doğrudan etkisi olan âmiller gibi görünüyor. Ben de, aynen Faroqhi gibi, aksi görüşlere rağmen Osmanlı düzeninin – ve Osmanlı dış siyasetinin – hükümdar ve ailesinin güçlü meşruiyeti, devlet aygıtı ve yönetici seçkinlerin sıkı birliği, Osmanlı ricalinin hanedana olan sarsılmaz sadakati ve devlet çıkarlarını her şeyin üstünde tutma gayreti gibi etkenlerce şekillendiği kanaatindeyim.[46] Bütün bu unsurlar, belli başlı Batı kraliyetlerinin elleri kollarının meclisler ve kilise ve dinî birliklerin izlediği dış siyaset yüzünden epeyce bağlı olduğu bir dönemde Osmanlı İmparatorluğu'na bulunmaz bir nimet sunuyordu. Hasımlarının Osmanlıları diğer devletlere nazaran çok daha etkili ve tuttuğunu koparan bir imparatorluk olarak görmeleri boşa değildi. Ne var ki, göreceğimiz üzere, bu avantajlar bile Osmanlı idaresinin önüne koyduğu temel hedefleri gerçekleştirmesine yetmeyecekti.

---

44 Faroqhi, "Post-Colonial Turn", s. 67-72. Tarihçiler, siyasi ailelerin yükselişini 17. yüzyıla tarihleseler de, kanaatimce, daha az belirgin olmakla birlikte, daha erken bir tarihten itibaren varlıklarını sürdürüyorlardı. Krş.: Pál Fodor, "Who Should Obtain the Castle of Pankota? Interest Groups and Self-Promotion in the Mid-Sixteenth-Century Ottoman Political Establishment". *Turcica*, 31 (1999), s. 67-86; *In Quest of Golden Apple*, s. 227-241 içinde yeniden basılmıştır.

45 Krş.: Faroqhi, *The Ottoman Empire and the World*, s. 5.

46 Tobias P. Graf, Osmanlı toplumuna katılan mühtedilerin (Hıristiyanlar) güven telkin etmekten uzak olduğu kanaatindedir ("Of Half-Lives and Double-Lives: 'Renegades' in the Ottoman Empire and Their Pre-Conversion Ties", *Well Connected Domains*, s. 131-149. Buna karşın Faroqhi, devşirme asıllı yöneticilerin dava birliği ve sadakatine vurgu yapar (*The Ottoman Empire and the World*, s. 29-30, 43-44, 213).

Son bir mütalaa: İlmî kariyerimin başlarında konuyla ilgili serdettiğim fikirlerim yalnızca bir esaslı noktada, 1520–21 sefer-i hümayunu mevzuunda değişti. O zamanlar, bu yıllardaki Osmanlı fetih hamlesinin Macar topraklarından ötesine niyetlenmediğine inanıyordum; tek başına Macaristan bile yeterince büyük lokmaya benziyordu. Bununla birlikte yıllar geçtikçe Süleyman'ın tahta cülûsunun ardından cihan hâkimiyetinin Osmanlı siyasetinin açık gayelerinden biri hâline geldiğine ikna oldum. Kitabımda hadiseleri bu nazarla anlatıyorum.

I. BÖLÜM

MACARİSTAN'IN FETHİ VE VİYANA YOLU (1370'LER–1530'LAR)

OSMANLILAR NEDEN DURMAKSIZIN SAVAŞIYORDU? BAZI VARSAYIMLAR

17 Eylül 1448'de Macar saltanat naibi Hunyadi Yanoş (János Hunyadi) namına bir mektup kaleme alan saray kâtibi Yanoş Vitéz, Papa V. Nikolas'a şöyle yazıyordu: "Hafızam beni yanıltmıyorsa, Türklerin hain silahları en az yüz yıldır Avrupa'nın etrafını sinsi sinsi dolaşıyor. Yunanistan, Makedonya, Bulgaristan ve Arnavutluk'a bir çırpıda boyun eğdirip ... köleliğe mahkûm ettiler; dinlerini ellerinden alıp yabancı bir itikat, yabancı adetler, yabancı yasalar ve kâfirlerin dilini dayattılar. Ne insanoğlunun ne Tanrı'nın hukukuna riayet ettiler. ... Bu tahripkâr illet oralardan komşularına yayıldı. Memleket ve vatanımızın dibinde sağlam bir yer edindiler; geçenlerde neredeyse Avrupa'nın kalbine giriyorlardı. ... Altmış yılı aşkın süredir, tek bir milletin silahları ve elimizde avucumuzda olanla savaşın yıkıcı gazabına göğüs gerdik. Sayısız mağlubiyet, bitmek bilmeyen savaş ve mateme rağmen sebat ediyoruz. ... Meramımızı birkaç kelimeyle hülasa etmek gerekirse: Hiçbir düşmanın elinde bu kadar acı çekmemiştik ve defalarca o denli vahim hâllere düştük ki, cesaret ve silahlarımızdan gayrı özgürlüğün tatlı hatırası dışında hiçbir şeyimiz kalmadı ... Çünkü tadına bakmadığımız gaddarlık kalmadı ve kazansak da kaybetsek de bu işin sonu yok: Nefreti kuvvetinden bile fazla olduğundan düşman

her daim ensemizde olacak. Şimdi bile, hasmımız ... zafer değil, intikam peşinde."[47]

Hunyadi'nin şansölyesi Macar tarihini iyi biliyordu. Gerçekten de, Osmanlı Türkleri, Macaristan sınırlarında, altmış yıl önce, 1390'da boy göstermişlerdi. Sırp birliklerinin refakatinde 1390'da Maçva (Macsó) banlığı ve Krassó ve Temeş ilçelerini "ziyaret edip" yağmalamışlar; 1391'de Sirmium ve 1392'de Tımışvar (Temesvár) ve Sirmium'u çevreleyen bölgeyi yakıp yıkmışlardı.[48] Macar illerinin sâkinleri, uzun vakittir Balkanlar'daki ilerleyişleri sohbetlerin baş konusu olan "nevzuhur komşu"larının alışılmadık derecede haşin ve hırslı düşmanlar olacaklarını anlamakta gecikmediler. Aslına bakılırsa, yayılma yöntemleri o denli merhametsiz görünüyordu ki, Osmanlıları, henüz Lüksemburglu Sigismund saltanatında (1387–1437), o devirde silah ve yıkım denince ilk akla gelen Tatarlarla kıyaslamak vaka-yı adiyeden olmuştu.[49]

Peki, kimdi bu yeni fatihler? Osmanlı Devleti, 14. yüzyılın başlarında Anadolu'nun kuzeybatı köşesinde vücut bulmuştu. Beyliğin yeni bir güç merkezine dönüşmesinde iki etken baş rolü oynamıştı: **1.** Moğolların Ortadoğu'ya girişiyle yerlerinden olan onbinlerce Oğuz (Türkmen) hanesinin Anadolu'daki Bizans ve Selçuk sınırlarına akın edişi; **2.** 13. yüzyılın sonlarında İlhanlılar, onların vassali Selçuklular ve Bizans

47 Sándor V. Kovács (yay.), *Magyar humanisták levelei, XV–XVI. század [Macar Hümanistlerinden Mektuplar, XV–XVI. Yüzyıllar]*, Budapest, 1971, s. 120-121. Krş.: Pál Fodor, "The View of the Turk in Hungary: the Apocalyptic Tradition and the Red Apple in Ottoman-Hungarian Context", *Les traditions apocalyptiques au tournant de la chute de Constantinople*, Actes de la Table Ronde d'Istanbul (13–14 avril 1996) édités par Benjamin Lellouche et Stéphan Yerasimos et publiés par l'Institut Français d'Études Anatoliennes Georges-Dumézil d'Istanbul, Paris, Montréal, 1999, s. 101-102.

48 Pál Engel, "A török-magyar háborúk első évei 1389–1392 [Osmanlı-Macar Savaşlarının İlk Yılları, 1389–1392]", *Hadtörténelmi Közlemények*, 111/3 (1998), s. 565-569.

49 Fodor, "The View of the Turk", s. 100.

İmparatorluğu'nun Anadolu'da kalan eyaletlerinde yaşanan iktidar boşluğu.[50] Osman'ın (y. 1288-1324) başbuğluk ettiği aşiret, Anadolu Türkmenlerini seferber etmekte yalnız değildi; ama Osman ve halefleri, bir asır içinde bütün rakiplerini alt edip topraklarına yerleşmeyi becermişlerdi. Macar serhaddine dayandıkları günlerde, Osmanlı savaşçıları doğuda Fırat'a yaklaşırken batıda Tuna hattına yerleşiyorlardı.

Tarihçiler, bu eşi benzeri görülmemiş başarının nedenleri üzerinde hâlâ uzlaşabilmiş değillerdir. Yine de, kesin olan bir şey vardır: Birçok bakımdan Osmanlıların davranışı, diğer Türk (Türkmen) hükümdar ve hanedanlarınınkinden bariz biçimde farklılık gösteriyordu. Bunlar, en başından beri, Türklerde köklü bir geçmişi olan saltanatı aile fertleri arasında üleşip paylaşma adetinden kaçınıyor; rakiplerinin aksine, Bizans tahtı adına paralı askerlik yaptıklarında ganimet peşinde koşmakla yetinmeyip bunu topraklarını genişletmeye yönelik bilinçli bir politika hâline getiriyorlardı. 1340'larda birdenbire ortaya çıkan olağandışı fırsattan vakit kaybetmeden istifade etmesini iyi bildiler: Bizans İmparatorluğu'nda taht kavgasının patlak verdiğini ve en güçlü Türkmen beyliklerinin Latinler tarafından bertaraf edildiğini gördüklerinde, bir an bile düşünmeksizin boşalan siyasî ve askerî alanlara doluştular.[51]

50 Halil İnalcık, "The Question of the Emergence of the Ottoman State", *International Journal of Turkish Studies*, 2 (1980), s. 72-75; Claude Cahen, *La Turquie pré-ottoman*, Istanbul, Paris, 1998, s. 275-295; Rudi Paul Lindner, *Explorations in Ottoman Prehistory*, Ann Arbor, 2010[4], özellikle s. 81-101 (Lindner'e göre, Moğol hâkimiyeti ilim adamlarının tahmin ettiğinden daha etkili olmuştu); aynı yazar, "Anatolia, 1300–1451", *The Cambridge History of Turkey. Vol. 1: Byzantium to Turkey 1071–1453*, Cambridge, 2009, s. 118; Donald M. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium, 1261–1453*, Cambridge, 1993[3], s. 41-89.

51 Krş.: Cemal Kafadar, *Between Two Worlds. The Construction of the Ottoman State*, Berkeley, Los Angeles, London, 1995, s. 136-138; Lindner, "Anatolia, 1300–1451", s. 108-109.

Her ne kadar, 15. yüzyılın ikinci yarısında neşet eden hanedan efsaneleri nasıl anlatırsa anlatsın, Balkanlar'daki ilk fetihlerin *uç beyleri* Evrenos, Mihaloğlu, İshakbeyoğlu (son zamanlarda Turahanoğlu) ve Malkoçoğlu aileleriyle el birliği hâlinde gerçekleştirilmiş olduğunu biliyorsak da[52], ne istediğinin bilincinde olan Osmanoğullarının sahip olduğu azim, kararlılık ve uzun vadeli perspektif hakikaten çarpıcıydı. Osmanlı hanesinin, eski dost ve yoldaşlarının şan ve şöhretini biraz da haksızca sahiplendiği ve devletin kuruluşundaki katkılarının üstünü bile isteye örttüğü doğru olsa bile, uç beyleriyle Osmanlı hanedanının izlediği genişleme ve iktidarını sağlamlaştırma yöntemleri arasında temel bir farklılık yoktu (örneğin, tekke ve zaviyelerin etrafını imaret ve kervansaraylardan oluşan bir ağla donatmak, fethedilen şehirlerin surları dışında Müslüman ahali için yeni yaşam merkezleri kurmak vb.).[53]

14–16. yüzyıllardaki Osmanlı fetihlerinin nihaî amacı tarihçiler arasında sürüp giden bir tartışma olagelmiştir. Osmanlıların, askerî stratejistlerin izinden giden tarihçilerin söylediği gibi, *grand strateji* ismini hak eden somut bir tasavvuru hakikaten var mıydı? Edward Luttwak ve Geoffrey Parker gibi isimlerden (tarihçilerin ilk ismin bulgularına hayli temkinli yaklaştığını hatırlatmalı) ilham alan Gábor Ágoston, bu modelin Osmanlı tarihine uygulanıp uygulanamayacağı üzerinde kafa yordu. Ágoston'a göre, "grand strateji", "devletlerin jeopolitiği ve askerî, ekonomik ve kültürel kabiliyetlerine dair küresel bir tasavvurdan" başka bir şey değildir.[54] Osmanlı

52 Heath W. Lowry, *The Nature of the Early Ottoman State*, Albany, 2003; aynı yazar, "Early Ottoman Period", *The Routledge Handbook of Modern Turkey*, ed. Metin Heper - Sabri Sayarı, London, 2012, s. 5-14.

53 Lowry, "Early Ottoman Period", s. 8-10.

54 Ágoston, "The Ottomans: From Frontier Principality to Empire", s. 107; aynı yazar, "Information, Ideology, and Limits of Imperial Policy: Ottoman Grand Strategy in the Context of Ottoman-Habsburg Rivalry", *The Early Modern Ottomans*, ed. Aksan-Goffman, s. 76-77.

İmparatorluğu'nun uzun vadeli siyasetini ve siyasî amaçların tahakkuku için gerekli iktisadî ve insanî kaynakların seferber edilme tarzını belirleyen de böyle bir tasavvurdu. Ne var ki, yine Ágoston'a göre, Osmanlıların siyasî arenada attıkları bütün adımları izah eden, asırlar boyunca takip ettikleri yekpare bir stratejiye sahip olduklarını iddia etmek mümkün değildi. Ne de olsa, devletin sayısız aktörden yalnızca biri olduğu ilk fetihlerde böyle bir stratejinin var olması imkânsızdı. Bunun yerine halef selef hükümdarların uzun vadeli özellikler bakımından benzerlikler taşıyan çeşitli stratejiler izlemiş olduklarını söylemek daha isabetliydi.[55] Ágoston'un bakış açısına göre, "grand strateji"nin elle tutulur bir hâl alması Sultan Süleyman devrinde oldu (aşağıda enine boyuna tartışılacaktır). Bu strateji şu unsurları ihtiva ediyordu: İmparatorluğun küre-i arzın tamamına yönelik çağrısını vurgulayan kapsamlı bir ideoloji; imparatorluğun Avrupa'yla bütünleşmesini temine çalışan iç ve dış istihbarat ağları; iyi seçilmiş dış siyaset hamleleri ve propaganda yoluyla imaj oluşturup yayma ve emperyal gayeler uğruna eldeki ekonomik güç ve insan kaynaklarını seferber etme.[56]

Süleyman çağının teferruatlı kaynaklarının olmadığı ilk dönemlerde, eski Osmanlı hükümdarlarının sefere çıkmaya karar verirken veya siyasî tercihlerinde değişikliğe giderken akıllarından tam olarak ne geçtiğini bilmek mümkün değildir. Yine de, daha önce işaret ettiğim gibi, tarz-ı hareket ve siyasetleri, Osmanlı sultanlarının daha ilk günlerden beri uzun

55 Örneğin hanedanlar arası evlilikler, mahallî bey ve askerî teşkilatları Osmanlı bünyesine kabul etme, yerel idare ve vergilendirmede gösterilen esneklik ve zorunlu iskân. Ágoston, "The Ottomans: From Frontier Principality", s. 114-118; aynı yazar, "The Most Powerful' Empire: Ottoman Flexibility and Military Might", *Empires and Superpowers: Their Rise and Fall*, ed. Georg Zimmar David Hicks, Washington, D.C., 2005, s. 127-171, özellikle 154-157.

56 Ágoston, "The Ottomans: From Frontier Principality", s. 109, 123, 128; aynı yazar, "Information, Ideology", s. 77-103.

vadeli hesaplarla meşgul olduğu hususunda şüpheye pek az yer bırakmaktadır. Bana sorulursa, Osmanlı Devleti, en geç 1340'lardan itibaren – o tarihte ayakları yere nispeten sağlam basan bir mahiyete bürünmüştü bile – ne istediğini bilen ve kayda değer ölçüde süreklilik arz eden politika izlemeye başlamıştı. Hatta ilk hedefleri arasında şunlar vardı:

1. Balkanlar'daki ufak devletçikleri ortadan kaldırmak,

2. İtalyan (Latin) ticaret devletlerinin yerine konmak (ya da sürüp uzaklaştırmak),

3. Anadolu'daki Türkmen beyliklerine boyun eğdirmek,

4. Bizans'ı adım adım sıkıştırıp yok ederek Konstantinopolis'i ele geçirmek.[57]

Osmanlı zaferleri, yüzyılın sonuna yaklaşırken başlangıçta vadettiğinin çok ötesine geçmişti. Bunlardan en gösterişli birkaç tanesini saymak gerekirse: Çirmen (1371) ve Kosova'da (1389) Sırp ve Balkan müttefik kuvvetlerin alt edilmesi; 1390'a değin Anadolu'da Kızılırmak'a kadar olan bölgenin zaptı; 1371'den sonra yıllık bir haraç ödemeye mahkum edilen Bizans'ın başkent ve çevresindeki dar alana hapsedilmesi; antlaşma akdetmeye zorlanan Ceneviz ve Venedik yönetimlerinin Osmanlılarla birlikte hareket etmeye mecbur bırakılması.[58]

---

57 Erken Osmanlı (ve muasırı Balkan) tarihinin güzel bir özeti için bkz.: John V. A. Fine, Jr., *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Ann Arbor, 1987; Ernst Werner, *Die Geburt einer Grossmacht - Die Osmanen (1300–1481). Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus*, Weimar, 1985[4]; Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300–1481*, İstanbul, 1990; Caroline Finkel, *Osman's Dream. The Story of the Ottoman Empire 1300–1923*, New York, 2005, s. 1-80.

58 İtalyan kent devletleriyle (sadece düşmanca olmaktan çok uzak olan) ilişkileri için bkz.: Elisabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1305–1415)*, Venice, 1983, özellikle s. 63-81 ve Kate Fleet, *European and Islamic Trade in the Early Ottoman State. The Merchants of Genoa and Turkey*, Cambridge, 1999, özellikle s. 4-12, 134-141.

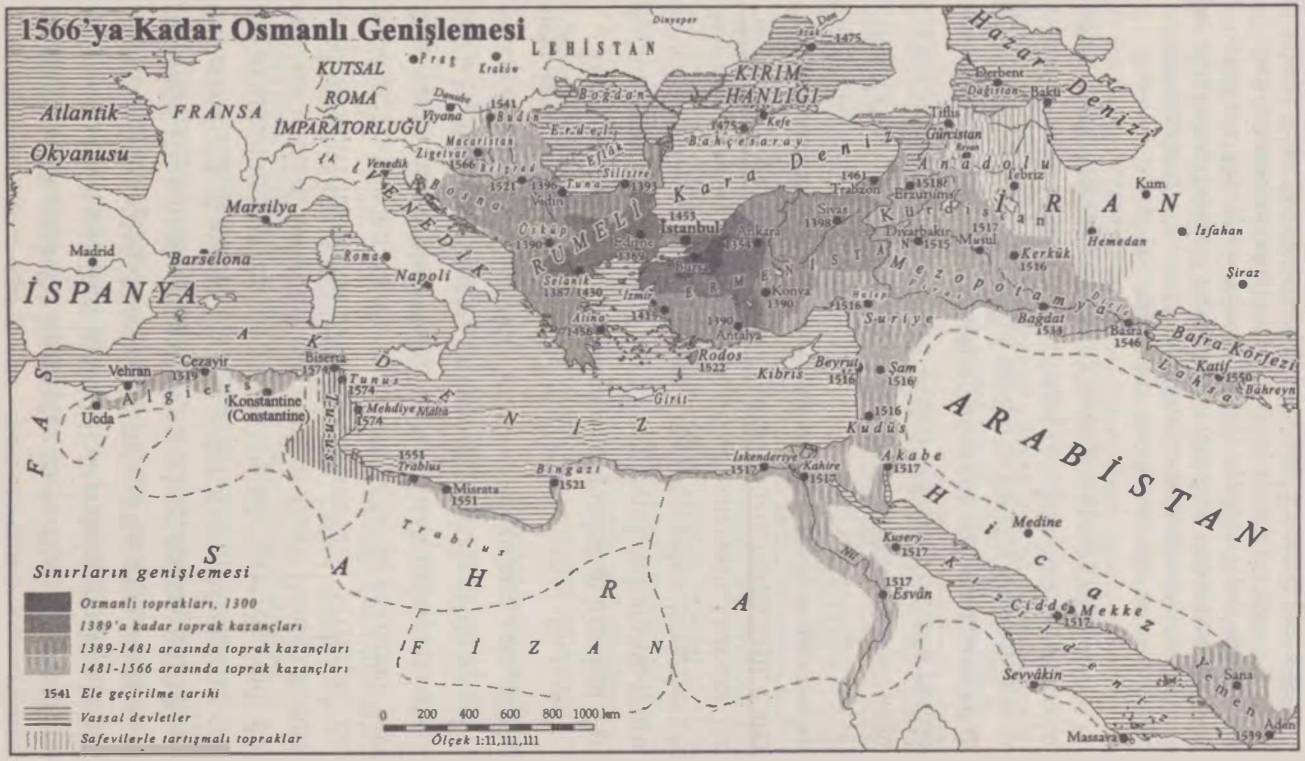
I. Murad (1362–1389) ve I. Bayezid (1389–1402) saltanatlarını anlatan tarihî kaynaklar ve vesikalar, Osmanlıların uzun vadeli emelleri hakkında birtakım ipuçları sağlamaktadır. Bu bağlamda Sultan I. Bayezid'in 1394 sonlarında *Sultânü'r-Rum* unvanını kullanmaya başlaması özellikle aydınlatıcıdır. I. Bayezid, bir zamanlar Konya'da mukim sultanların kullandığı bu unvanı üstlenmek suretiyle, yedi düvele bir yandan Selçuklu, öte yandan Doğu Roma (Bizans) imparatorlarının varisi olduğunu göstermek istiyordu. Bayezid'in, bu yüzden, bu iki imparatorluğu ele geçirmek veya ihya etmek niyetinde olduğunu düşünmek akla yatkındır.[59] Kaldı ki, Bayezid'in tahtta bulunduğu sürede attığı siyasî ve askerî adımlar, Doğu Roma İmparatorluğu'nun ana gövdesiyle aşağı yukarı örtüşen bir alanda,

Tuna'dan Fırat'a uzanan bir imparatorluğun hayalini kurduğunu teyit etmektedir.[60] 1402'de Osmanlı sultanının muradına ermesine ramak kalmıştı; Doğu'dan gelen Timurleng'in Bayezid kuvvetleri karşısındaki zaferi olmasaydı, Osmanlı imparatorluk tasarısı çok daha önceden hayat bulabilirdi. Zaten Osmanlı hanedanının I. Bayezid'in zihnindeki imparatorluk mefkuresini canlandırması uzun sürmedi. II. Mehmed (1451–1481), tahta cülûsunu takip eden yılları yerkürenin her köşesinde sözü geçen bir Osmanlı-İslam hükümdarlığının planlarını yaparak geçirdi.[61] Osmanoğulları, 16. yüzyılın başlarında egemenliklerini Ortadoğu'ya yaydıkları andan itibaren, bir zamanlar Büyük İskender'in kurmuş olduğu cihan imparatorluğunu "ihya" etmekte çok daha hevesli hâle geldiler.

59 Bu mesele hakkında bkz.: Paul Wittek, "Rum Sultanı", *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihi*, İstanbul, 1971, s. 90-93. Krş.: Cahen, *La Turquie pré-ottoman*, s. 179-180.

60 Halil İnalcık, "Bayezid I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, V, İstanbul, 1992, 234. Krş.: Speros Vryonis, Jr., "The Byzantine Legacy and Ottoman Forms", *Dumbarton Oaks Papers*, 23-24 (1969–1970), s. 255-256.

61 Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi*, II, İstanbul, 1969, s. 60-71.

1566'ya Kadar Osmanlı Genişlemesi
LEHİSTAN
KUTSAL ROMA İMPARATORLUĞU
KIRIM HANLIĞI
Atlantik Okyanusu
FRANSA
İSPANYA
Marsilya
Madrid
Barselona
Roma
Napoli
Venedik
Viyana
Budin
Belgrad
Macaristan
Zigetvar 1566
Bosna
Arnavutluk
Rumeli
Edirne
İstanbul
Ankara
Selanik 1387/1430
İzmir
Atina 1456
Konya 1390
Antalya 1390
Bursa
Rodos 1522
Girit
Kıbrıs
Beyrut 1516
Şam 1516
Kudüs 1516
Suriye
Mezopotamya
Bağdat 1534
Basra 1546
Basra Körfezi
Katif 1550
Bahreyn
Lahsa
Hemedan
İsfahan
Şiraz
Kerkük 1516
Musul 1515
Diyarbakır 1515
Erzurum 1518
Trabzon 1461
Sivas 1398
Tiflis
Gürcistan
Derbent
Bakü
Hazar Denizi
Tebriz
Kum
İRAN
Anadolu
Karadeniz
Cezayir 1519
Vehran
Uçda
Bizerta 1574
Tunus 1574
Mehdiye 1574
Malta
Konstantine (Constantine)
Cezayir
Trablus 1551
Misrata 1551
Bingazi 1521
İskenderiye 1517
Kahire 1517
Akabe 1517
ARABİSTAN
Hicaz
Medine
Kusery 1517
Esvân 1517
Cidde
Mekke 1517
Sevvâkin
Sana
Yemen
Aden 1539
Massava
Trablus Şamı
SAHRA
FİZAN
Sınırların genişlemesi
Osmanlı toprakları, 1300
1389'a kadar toprak kazançları
1389-1481 arasında toprak kazançları
1481-1566 arasında toprak kazançları
1541 Ele geçirilme tarihi
Vassal devletler
Safevilerle tartışmalı topraklar
0 200 400 600 800 1000 km
Ölçek 1:11,111,111

Bu arada merak uyandırıcı başka bir soru sormanın zamanıdır: Osmanlı İmparatorluğu'nun fetih üzerine fetih seferlerine çıkmasının sebebi neydi? Bu soruya verilen yanıtlar genellikle üç etkeni vurgular: *Cihad*ın (Osmanlı terminolojisinde daha ziyade *gazâ*) teşvik edici rolü, devletin militarist doğası ve savaş ganimetlerinin önemi.[62] Takip eden sayfalarda, bu açıklamaları kabul etmek (hatta bazen yeni kanıtlarla desteklemek) suretiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş ve fetihlerinin ardında yatan birtakım sebepleri teşhis ve tahlil ediyorum.

Toprak ve Ganimet Kazançları

Ganimetin "Osmanlı iktisadî hayatında sınırlı ve yerel bir rol"den fazlasına sahip olmadığı söylense de[63], hem Osmanlı hem yabancı kaynakları, tartışmasız biçimde bu unsurun uzun bir zaman boyunca büyük önem taşımış olduğunu ortaya koymaktadırlar. Bilhassa başlangıçta sefer ve savaşlar Osmanlı toplumunu baştan aşağı hareketlendiriyor ve başlıca iki amaca hizmet ediyordu: Toprak ele geçirip geçimlik kazanma veya daha talihli durumlarda servet edinme.[64]

Ganimet Elde Etmenin Önemi

14. yüzyıl ortasına ait Türkçe bir eserin gazâ bahsinde, maişet sağlamanın dört yolu şu şekilde sıralanır: **1.** *gazâ malı* **2.** ticaret **3.** toprağı sürmek **4.** zanaatkârlık.[65] Eserde geçim

62 Halil İnalcık, "The Rise of the Ottoman Empire", *A History of the Ottoman Empire to 1730. Chapters from the Cambridge History of Islam and the New Cambridge Modern History by V. J. Parry, H. İnalcık, A. N. Kurat and J. S. Browley*, Cambridge, London, New York, Melbourne, 1976, s. 31; İnalcık, "The Emergence", s. 75-77.

63 Faroqhi, *The Ottoman Empire and the World*, s. 100.

64 Heath Lowry, Osmanlı Devleti'nin ilk halini "çapulcular konfederasyonu" olarak adlandırır; bkz.: *The Nature*, s. 54, 57.

65 Şinasi Tekin, "XIV üncü Yüzyıla Ait Bir İlm-i Hâl: Risâletü'l-İslâm", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 76 (1986), s. 286; aynı yazar, "XIV.

yolları, o vakitlerde Batı Anadolu'ya hiç yabancı olmayan bir önem derecelendirmesine göre sıralanmışa benzemektedir. Ne de olsa, bu tarihlerde ganimetten (çoğunlukla köleler) bol bir şey yoktu ve ganimete ulaşmak için büyük sefer-i hümayunlar beklemek bile gerekmiyordu. Barış zamanlarında sınır kalelerindeki muhafızlardan köle almak mümkündü ve İslam hukuku ganimet mallarının beşte birinin devlete verilmesini şart koştuğundan esir ticareti devamlı bir gelir kapısı anlamına geliyordu.[66] Farklı devirlere ait veriler, muharebe yoluyla elde edilen malların ehemmiyeti hakkında yol gösterici olabilir. Birincisi, geleneksel Osmanlı anlayışına göre, selatin camileri ancak *gazâ malı*yla inşa edilebilirdi. Bu, büyük ihtimalle, ilk dönemlerde handiyse biri bitmeden diğerine başlandığı hâlde, 1566'dan itibaren, padişahların seferlerde çok daha az görünmeye başlamalarının ardından neden bu denli az selatin camisi yapıldığını açıklıyordu.[67] İkincisi, 15. yüzyılın ortasında Osmanlıların elinde yirmi yıllık bir esaret yaşayan Georgius de Hungaria, "Türkiye'nin dört bir köşesindeki insanların erkek veya kadın bir köle almayı başaran birisinin ömrü hayatında bir daha fakruzaruret çekmeyeceğine inandığını" yazıyordu.[68] Üçüncüsü, Kırım'daki köle ticaretinin

Yüzyılda Yazılmış Gazilik Tarikası 'Gâziliğin Yolları' Adlı Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Gazâ/Cihâd Kavramları Hakkında", *Journal of Turkish Studies*, 13 (1989), s. 156.

66 Irène Beldiceanu-Steinherr, "En marge d'un acte concernant le penğyek et les aqınğı", *Revue des Études Islamiques*, 37 (1969), s. 21-48, özellikle 35 vd.

67 Peirce, *The Imperial Harem*, s. 189; Necipoğlu, *The Age of Sinan*, s. 59-66, 68. Kefereden alınan gazâ malının sağladığı toplumsal itibar için ayrıca bkz.: Faroqhi, *The Ottoman Empire and the World*, s. 100. Savaş ganimeti, genel anlamda imparatorluğun azamet ve ihtişamını gözler önüne seren bir vasıtaydı (bu sebeple seçilen bazı kıymetli nesneler İstanbul'daki alay resimlerinde teşhir edilirdi); örnek olarak bkz.: Şahin, *Empire and Power*, s. 52.

68 Georgius de Hungaria, "Incipit prohemium in tractatum de moribus, condictionibus et nequicia Turcorum. Értekezés a törökök szokásairól, viszonyairól és gonoszságáról 1438–1458 [Türklerin Adetleri, Hayat Tarzı ve Melanetleri Üzerine Risale 1438–1458]", ed. Lajos Tardy, *Rabok, követek,*

hangi boyutlarda olduğu bilinen bir gerçektir. Sadrazam İbrahim Paşa'nın 1528'de belirttiğine göre, Osmanlı hazinesi bu tarihte köle ticaretinden senelik 30.000 altın gelir elde ediyordu[69] ve 1578'de Kefe'de kölelerden hasıl olan varidat 4.5 milyon akçeyi (takriben 75.000 altın) bulmuştu.[70] Dördüncüsü, Barbaros Hayreddin Paşa, İtalya ve Korsika kıyılarını vuran Osmanlı donanmasını büyük oranda *gazâ mal*ından (esasen köle bedellerinden) donatıp suya indirmişti.[71] Beşincisi, Budin beylerbeyi, 1589 Aralık ve 1590 Ocak'ında, iki kere, hazineye 30.000 kuruş (ya da ikinci hükme göre 35.000 kuruş) borcu olan sabık Budin yeniçerileri ağasını hesabını kapatması için celp etmesi hususunda uyarmıştı. Budin ağası, eyaletteki mansıbını emirlerde belirtilen yekûnu esir fidyelerinden denkleştirmeyi taahhüt ederek deruhde etmişti.[72] Budin'deki bir yeniçeri ağasının, Osmanlı kuvvetlerinin Macar hududuna takılıp kaldığı, üstelik resmî bir barışın hüküm sürdüğü bir dönemde, köle ticaretinden aşağı yukarı 20.000 altın kazanıp hazineye aktaracağını vadetmesine bakılırsa, yağma ve çapul seferlerinin ekonomik önemi muazzamdı – piyasaya sokulan

kalmárok az oszmán birodalomról [Osmanlı İmparatorluğu'nda Köleler, Elçiler ve Tacirler] içinde, çev. Győző Kenéz, Budapest, 1977, s. 69. Almanca tercümesiyle beraber orijinal Latince metin için bkz.: Georgius de Hungaria, *Tractatus de moribus, condictionibus et nequicia Turcorum. Traktat über die Sitten, die Lebensverhältnisse und die Arglist der Türken.* Nach der Erstausgabe von 1481 herausgegeben, übersetzt und eingeleitet von Reinhard Klockow, Köln, Weimar, Wien, 1993, s. 200-201.

69 "Legatio Laszky apud Sultanum Solymannum anno 1527 functa. Actio Hieronymi Laszky apud Turcam nomine Regis Iohannis", *Documente privitóre la Istoria Românilor*, ed. Eudoxiu de Hurmuzaki, II/1, Bucuresci, 1891, s. 54.

70 Halil İnalcık, "Servile Labor in the Ottoman Empire", *The Mutual Effects of the Islamic and Judeo-Christian Worlds: The East European Pattern*, ed. A. Asher – T. Halasi-Kun – B. K. Király, Brooklyn, N. Y., 1979, s. 39. Krş.: Zübeyde Güneş Yağcı, "İstanbul Gümrük Defterine Göre Karadeniz Köle Ticareti (1606–1607)", *History Studies*, III/2 (2011), s. 371-384.

71 Halil Sahillioğlu, *Topkapı Sarayı Arşivi H. 951–952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri*, İstanbul, 2002, no. 180, 232, 285.

72 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mühimme Defteri 66, 210/97, 504/233.

malların miktarı bakımından değil de, çoğu vakit geçimlerini sağlamada bir başına bırakılan askerî zümrelerin hayatlarını idame ettirmedeki baskın rolleri bakımından.[73]

Toprak Edinme

Bir üstteki güdüyle ne kadar bağlantılı olursa olsun, arazi kazanımı başlığı ayrıca ele alınmaya değer. Fikrimce, Osmanlı fetihleri bir bakıma çığ düşmesi veya heyelanı andırır. Şöyle ki;

1. Komşu memlekete giren sınır muhafız kıtaları ve onları takip eden ordu-yı hümayun buralardan yağma ve çapul yoluyla elde ettiği ganimet mallarını imparatorluğun merkezine yollarlar.

2. İkinci safhada ise, talan edilen bölgeler istilâ edilip imparatorluğa kazandırılırken iktisadî bir canlanma yaşanır; fethedilen arazinin kaynakları (timar gelirleri, mukataalar vs.) yeni askerî birliklerin harcamalarına ve yeni fetih seferlerine tahsis edilirken hududun uç noktalarından gelen *gazâ malları* bir kez daha merkeze yollanır. Bu hâl ve şartlardan iki sonuç çıkarılabilir:

1. Fethin ilk aşaması yıkıcı (Selçuklularda da olduğu gibi) olduğu hâlde, Osmanlı birliklerinin eski sınırın ötesinde yeni üsler edindikleri ikinci aşama nispeten tahammül edilebilir niteliktedir.[74]

---

73 Osmanlı sınır boyunda fidye alışverişi üzerine derlenmiş kitaptaki aydınlatıcı çalışmalara bkz.: *Ransom Slavery*. 15. yüzyılda Yunanistan'daki Osmanlı kalelerinde hizmet veren muhafızlardan Macaristan'ın uzak köşelerine yönelik akınlara katılıp pay alanların sayısı hiç de az değildi (*a.g.e.*, XIX, 18). 1429'da II. Murad'a sunulan bir risalede "dârü'l-harpten be-her sene aşağı yukarı elli bin erkek ve kadın küffarın esir alındığı" yazılıyordu (Cemal Kafadar, "A Rome of One's Own: Reflections on Cultural Geography and Identity in the Lands of Rum", *History and Ideology: Architectural Heritage of the 'Lands of Rum'*, ed. S. Bozdoğan – Gülru Necipoğlu, *Muqarnas*, Özel Sayı, 24 [2007], s. 14).

74 Pál Engel'in titiz çalışması, Osmanlı akınlarının Tuna-Drava ve Sava nehirleri arasında kalan Valkó ilinin nüfusunu % 80-90 oranında erittiğini ortaya

2. Bu işleyiş biçiminin uzun vadede aksaklıklara gebe olduğu açıktır: Haddinden fazla büyüyüp şişen mekanizma tutukluk yapar ve genişleme akamete uğrarsa, hudut bölgeleri ikmal ve iaşe ettiklerinden fazlasını tüketmeye başlayacakları için kaynak yetersizliğinden ötürü merkezin malî birikimini emmeye başlayabilirler.

Toplumsal Etkenler

Yukarıda belirtildiği üzere, talan ve istilâ seferleri, başlangıçta aşağıdan yukarıya geniş bir toplumsal tabakanın iştahını kabartıyordu. Halkın bütününe hitap eden ve Karpatlar'a yerleştikleri vakitlerde Macarların Batı Avrupa'nın bağrına yaptıkları akınları akla getiren bu seferler, kalabalık kitleleri cezbeden heyecan verici teşebbüslere dönüşmüştü.

Bir süre sonra yerel halktan toplanan birliklerin yerini profesyonel ordu almaya başladı. Bu safhada askerî çarpışmanın öncü gücü olarak köle kökenli savaşçılar arz-ı endam ediyordu. Osmanoğulları hanesi, 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren savaş esirleri ve devşirme yoluyla bir araya getirdiği çocukları eğiterek Osmanlı hanedanına sarsılmaz bir sadakatle bağlı kul kökenli bir idareci zümre kurmanın yollarını aradı.[75] 16. yüzyılın ünlü mütefekkirlerinden Gelibolulu Mustafa Âli'ye göre, bu idareci seçkinler grubu, Osmanlı İmparatorluğu'nun kendine mahsus, ayırt edici özelliklerinden biriydi. Mustafa Âli, *kul cinsi* dediği yönetici tabakayı, kendi

koymuştur: "A török dúlások hatása a népességre: Valkó megye példája [Osmanlı Akınlarının Nüfus Üzerindeki Etkisi: Valkó İlinin Örneği]", *Századok*, 134/2 (2000), s. 267-321, özellikle 276, 280-282.

75 İnalcık, "The Rise of the Ottoman Empire", s. 28; aynı yazar, "Ghulam", *The Encyclopaedia of Islam*, New ed., II, Leiden, 1983, s. 1086; İ. Metin Kunt, "Turks in the Ottoman Imperial Palace", *Royal Courts in Dynastic States and Empire. A Global Perspective*, ed. Jeroen Duindam – Tülay Artan – Metin Kunt, Leiden, Boston, 2011, s. 289-301.

aralarında hususî bir dil konuşan, Osmanlı sultanları tarafından ölçülüp biçilip peyda edilmiş, muazzam bir buluş olarak tarif ediyordu. Ona sorulursa, Hıristiyan ataları olmayan bir tane bile mütemayiz Osmanlı şahsiyeti yoktu. Ortaya çıkan etnik karışım Osmanlı toplumunun adeta zübdesiydi: Balkanlar'ın gayrimüslim halkı bedenî kuvvet ve güzelliği sağlıyor; Doğu'dan çıkan Müslüman âlim ve ârifler, yanlarında getirdikleri ilm ve irfanlarıyla "Rum" diyarının sakinlerine yüksek İslam kültürünü sunup Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayanları bir kültür milletine dönüştürüyorlardı.[76]

*Kul*ların varlığı dört önemli sonuç doğuruyordu:

1. Osmanlı hanedanı, toplumu sıkı şekilde zapturapt altına almakta kullanabileceği bir payandaya sahip oluyordu (Osmanlı yönetimi, basiretli ve tedbirli bir yaklaşımla, devlet kademeleri ve orduyu fakir halk arasından çekip aldığı insanlarla dolduruyor ve bunların hükümdarın sadık hizmetkârları sıfatıyla despotik düzenin devamını sağlayacaklarını umuyordu).

2. Kul taifesi, bizatihi varlığını hanedana borçlu olduğundan, imparatorluğu bir arada tutup Osmanlı sülalesini her ne pahasına olursa olsun savunmak için elinden geleni yapıyordu. Bu, şiddetli iç sarsıntılar yaşadığı hâlde (mesela 1402, 1416, 1421–1422, 1511–1512), imparatorluğun her defasında birlik

76 Cornell H. Fleischer, *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire. The Historian Mustafa Âli (1541–1600)*, Princeton, 1986, s. 253-257. *Kul* kavramı için ayrıca bkz.: Christine Isom-Verhaaren, "Shifting Identities: Foreign State Servants in France and the Ottoman Empire", *Journal of Early Modern History*, 8/1-2 (2004), s. 109-134; Necipoğlu, *The Age of Sinan*, s. 36-46; Tijana Krstić, *Contested Conversion to Islam. Narratives of Religious Change in the Early Modern Ottoman Empire*, Stanford, California, 2011. (İyi huylu doğuştan Müslümanlarla habis "dönmeler"i birbirinden ayıran) orijinal bir Türk kimliği tarifi için bkz.: Gábor Kármán, "Turks Reconsidered: Jakab Harsányi Nagy's Changing Image of the Ottoman", *Well-Connected Domains*, s. 110-130.

ve beraberliğini nasıl bu denli hızla yeniden kazanabildiğini açıklayan bir etkendir.[77]

3. Kul sınıfı varını yoğunu fetih seferlerine harcıyordu; çünkü bunun karşılığında yeni savaş esirleri ve kaynaklar edinip varlığını sürdürüyordu. Hünkâr ordusu ve devlet aygıtını çekip çevirmek her daim masraflı olmuştu ve 14 ilâ 16. yüzyıllar boyunca iki kalemde de sayılar durmaksızın artıyordu. Burada Osmanlı Devleti'nin sıkça vurgulanan militarist doğası bir kez daha hatırlatılmalıdır. İlerleyen dönemlerde, kendi buyurgan kudretinin farkına varan bu devasa gücün, bu azametli askerî mekanizmanın, içeride kargaşa çıkarmasına mani olmak için soluk aldırmaksızın dış seferlere yollanması icap edecekti.[78]

4. Kulların büyük kısmı, (küçük yaşlarda alınıp devşirilmiş olmalarına rağmen) ailevî kökenlerinden haberdar olup akrabalarıyla bağlarını koparmadıklarından Osmanlı tebaası arasına girmiş Hıristiyan nüfusa karşı hayli müsamahalıydı.[79] Haliyle, kulların önceliği, Hıristiyan halkı ihtida ettirmekten

---

77 Kul taifesinin birleştirici, devlet iktidarını pekiştirici ve fütühatçı yönleri için 15. yüzyılın başlarından Sadrazam Bayezid'in siyasî hayatına bkz.: Michel Balivet, *Islam mystique et révolution armée dans les Balkans ottomans. Vie du Cheikh Bedreddîn le „Hallâj des Turcs" (1358/59–1416)*, İstanbul, 1995, s. 87-88. Krş.: Doukas, *Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks by Doukas*, an annotated translation of "Historia Turco-Byzantina" by Harry J. Magoulias, Detroit, 1975, s. 128-131.

78 1525–26, 1593 ve 1683'te sefer-i hümâyun ilân edilmesinin sebeplerinden biri de askerleri İstanbul'dan uzak bir yere yollamaktı. Bkz.: Halil İnalcık, *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300–1600*, London, 1973, s. 49; Fodor, "Ottoman Policy", s. 282-283.

79 İbrahim Metin Kunt, "Ethnic-Regional (*Cins*) Solidarity in the Seventeenth-Century Ottoman Establishment", *International Journal of Middle East Studies*, 5 (1974), s. 233-239; Pál Fodor, "Török és oszmán: Az oszmán rabszolgaelit azonosságtudatáról [Türk ve Osmanlı: Kul Kökenli Osmanlı Seçkinlerinde Kimlik Duygusu]", *Történelmi Szemle*, 37/4 (1995), s. 367-383; Necipoğlu, *The Age of Sinan*, s. 42-43. Konuya dair (tartışmalı sonuçlara ulaşan) yeni bir inceleme için bkz.: Graf, "Of Half-Lives and Double-Lives", s. 131-149. – Batılı seyyah ve diplomatların kölelikten yetişme kulları doğuştan Türklere kıyasla

ziyade, sabık dindaşlarını mümkün olduğunca kalabalık hâlde Osmanlı Devleti'nin esas meşgalesi olan savaş ve seferlere katabilmekti. 15. yüzyıla gelindiğinde, askerî amaçlarla istihdam edilen Hıristiyanlar akıl almaz rakamlara ulaşmıştı. Bir parçacık abartıyla, Latin Avrupa'nın Ortaçağ savaşçılık âdetlerini yavaş yavaş terk ettiği bir dönemde, Balkanlar'ın neredeyse yarısının o veya bu isim altında (*eflak*, *martolos*, *voynuk*, *akıncı*, *derbendci*, *şahinci* vb.) Osmanlı harp mekanizmasının uzuvları hâline geldiği söylenebilirdi.[80] Öyle ki, yalnızca iktidarın tepesindeki kullar değil, Müslüman tebaa ve hatta Hıristiyan cemaatlerden gelen birçok kişi, bu sistem ve sistemi besleyen savaşlardan nemalanır oldular.[81] Balkanlar'a damgasını vuran İslam kültürünün kendine has havası farklı inançtan insanlar arasında işbirliğini kolaylaştırıyordu. Dünyalığının peşinde koşturan sıradan insanlar arasında Sünnî ortodoksluğun yeri uzun süredir yoktu; daha ziyade, her iki inancın müntesiplerine birden hitap eden ortak kutsal mekanlar, kiliseler, kurban ve vaftiz merasimleri ve Selçuklu zamanlarından gelen ayazmalara yönelik huşu dolu bir saygı gibi bağdaştırıcı unsurlar

Avrupa Hıristiyanlığının çok daha insafsız düşmanları gördüklerini akıldan çıkarmamak gerekir.

80 Klára Hegyi, "Magyar és balkáni katonaparasztok a budai vilájet déli szandzsákjaiban [Budin Viyaletinin Güney Sancaklarında Macar ve Balkan Köylü Askerleri]", *Századok*, 135/6 (2001), özellikle s. 1255-1272; Pál Fodor, "Ottoman Warfare, 1300–1453", *The Cambridge History of Turkey*, I, s. 192-226.

81 Kul taifesinden biriyle Hıristiyan akrabaları arasındaki işbirliğinin güzel örneklerinden biri, 9 Haziran 1573'te Varadin kadısı ve Sirem sancakbeyine yollanan hükm-i hümâyunda bulunabilir: "Sen ki sancak beyisin mektûb gönderüp Sirem sancağında Varadin kazâsında İstepan veled-i Petko nâm zımmî bi'l-fiil Kırk Kilise sancağı beyi olan Hasan Bey'in karındaşı olduğundan mâadâ yarar ve mâl-ı mîrîye sâ'î ve maslahat-güzâr ve her vechle vâcibü'l-ri'âye ve lâzımü'l-himâye zımmî olmağın sâ'ir Müslimler gibi a'şâr-ı şer'iyye ve rüsûm-ı örfiyyeden ve karakullukdan mu'âf ve müsellem olmak üzere berât-ı şerîf inâyet buyrulmak ricâsına arz olundu mezkûr zımmî emrim üzere harâc ve öşrün verdikden sonra karakulluk ve avârızdan mu'âf ve müsellem ola " (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, D. EVM, 26278, s. 193).

barındıran bir *Avrupa-Balkan İslamı*'na inanıyorlardı.[82] Dahası, merkezî idare, malî sebeplerden ötürü, boyun eğdirilen Hıristiyan kitleleri olduğu hâliyle bırakmayı yeğliyordu. 16. yüzyılın sonlarında bir Osmanlı müverrihinin dediği gibi, sultana göre bile "hazîneye kefere enfa'" idi.[83]

Seferlerin İç Düzene Katkısı

İmparatorluk uçsuz bucaksız serhat boylarına doğru yayıldıkça, merkezî iktidarın başkentten fersahlarca uzak diyarlara söz geçirebilmekte her geçen gün zorlanmaya başladı. Keza hassa ordusunun sınır hattına ulaşıp düşman memleketlerine girebilmesi için çok daha fazla gayret sarf etmesi gerekiyordu. Bununla birlikte sınır boyuna yapılan her yolculuk, Osmanlı padişah ve devlet ricaline sınır eyaletlerinde olup bitenlere dair havadis toplayıp halkın esas meselelerinden haberdar olma olanağını sunuyordu. Bu esnada bölgenin ileri gelenlerinin (kadılar, beyler, şehir ve kasabaların ayanları, esnaf kethüdaları) sultanın huzuruna çıkıp hediyeler takdim etmeleri ve karşılığında sultandan armağanlar almaları âdettendi. Bu cinsten karşılıklı sembolik eylemler, çoğunlukla hükümdarın bizzat katıldığı şaşaalı geçit alayları esnasında (bazen abes manzaralara meydan verecek şekilde) sultanla ordu neferatı arasında da gerçekleşiyordu. Merkezî hükümeti oluşturan seçkinler ve askerlere eşlik eden orducu esnafının varlığı, mutlu bir tesadüf eseri olarak askerî ve sivil ihtiyaçların

82 Michel Balivet, *Romanie byzantine et pays de Rum turc. Histoire d'un espace d'imbrication gréco-turque*, İstanbul, 1994.

83 Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, haz. Mehmet İpşirli, I, İstanbul, 1989, s. 410. Krş.: Pál Fodor, "The Ottomans and their Christians in Hungary", *Frontiers of Faith. Religious Exchange and the Constitution of Religious Identities 1400–1750*, ed. Eszter Andor – István György Tóth, Budapest, 2001, s. 137-147; Antal Molnár, *Le Saint-Siège, Raguse et les missions catholiques de la Hongrie ottomane 1572–1647*, Rome, Budapest, 2007, s. 17-23.

buluştuğu anlarda uzun vakittir eksikliği hissedilen imar faaliyetlerinin tamamlanmasını sağlıyordu. Bu arada bir dizi hayır kurumunun (aş evleri, hanlar, medreseler vb.) temelleri atılıyor (ya da hızla inşa ediliyor); yollar temizlenip köprüler tamir ediliyordu. Bilhassa köprüler, haydut ve diğer suçluların hareket alanını daraltıp ortadan kaldırıyor ve yerel idarenin de işine yarayacak şekilde bölgedeki kamu düzenini pekiştiriyordu. Haliyle, askerî sefer ve padişah gezilerinin iki yönlü bir işlevi oluyordu: Bir yandan, fiilî ve sembolik düzlemde, savaşçıyla serdar ve sıradan halkla yönetici seçkinler arasındaki dayanışmayı kuvvetlendiriyor; öte yandan, merkezî hükümetin iktidarını pekiştiriyordu. Benzer şekilde, sefer esnasında yapılan tayinler de, merkezî iktidarın işine yarıyordu. Bir devlet mansıbına atanmak için ordugâha gelip arz sunup merkezin emirlerini – en azından başlarda – daha şevkle yerine getirenlerin talihi açıktı.[84] Daha öncesine dair örnekler bulunabilirse de[85], iç asayişin temin edilip devlet ve hükümdarın celal ve kudretini sergilemeye yönelik gösteriler tertiplenmesi, 17. yüzyıla girilirken askerî seferlerin bilhassa önemli işlevlerinden birisi hâline gelmişti.

84 Yukarıda anlatılanlar büyük oranda Abdülkadir Efendi'nin 1596 seferi tasvirine dayandırılmıştır. *Topçular Kâtibi 'Abdülkādir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, haz. Ziya Yılmazer, I, Ankara, 2003, s. 98-142.

85 Örneğin, 1537 (Rhoads Murphey, "Suleyman I and the Conquest of Hungary: Ottoman Manifest Destiny or a Delayed Reaction to Charles V's Universalist Vision", *Journal of Early Modern History*, 5/3 [2001], s. 206-207), Kanuni Sultan Süleyman'ın İran seferleri (Christine Woodhead, "Perspectives on Süleyman", *Süleyman the Magnificent and His Age. The Ottoman Empire in the Early Modern World*, ed. Metin Kunt – Christine Woodhead, London, New York, 1995, s. 168-169) veya 1570–71'de (Vera Zimányi, *Lepanto, 1571*, Budapest, 1983, s. 108-113). Tabii ki, ordunun geçtiği köy ve kasabalar aldıkları gibi vermesini de bilmeliydi: Orduyu iaşe ve ikmal etmenin gerektirdiği ilave külfetleri (aynî vergiler, hizmetler vb.) omuzlamak zorundaydılar.

Psikolojik Unsurlar

15. yüzyıl Osmanlı toplumu, Hıristiyanlar karşısında kazanılan sürekli zaferler ve hasımlarının birbiri ardınca devrilmesinin yarattığı bir özgüven dünyasında yaşamaya alışmıştı. Göz kamaştırıcı zaferler, toplumun en alt katmanlarında bile dışa dönük bir üstünlük duygusunu perçinliyordu. Osmanlı dünyasını herkesten iyi bilen Georgius de Hungaria, önyargılardan uzak, eşine az rastlanır soğukkanlılıkla kaleme aldığı şahsî gözlemlerinde, bu hâlin "onların inancını perçinleyip mezheplerine sonuna kadar bağlı kalmalarını" sağladığını, "... kendilerine 'fatih' demekten" hoşlandıklarını, "Dahası, Hıristiyanları aşağılayıp onların kadın kendilerinin efendileri olduğunu söylemekten gurur duyduklarını ..." yazıyordu.[86]

Osmanlıların hissetiğinin aksine, Balkanlar'da yaşayan Hıristiyanların maneviyatı alabildiğine bozulmuştu ve Osmanlı ilerleyişine tam da İbn Haldun'un tahmin ettiği gibi tepki veriyorlardı: Düşmanın önü alınamaz zaferleri birçoklarını Müslümanların Tanrı'sının daha üstün olduğuna inandırdı.[87] Michel Balivet, *Saltuk*name'de (15. yüzyılın ikinci yarısı) aynı acıdan mustarip bir Rum papazın ağzından çıkan şu tatsız ifadeyi alıntılar: Türkler, Grekleri topraklarından sürüp attılar; demek ki, onları Cennet'ten de tutup çıkaracaklar.[88] Georgius de Hungaria'nın kaydettiği üzere, ele geçirilen birçok Hıristiyan

86 Georgius de Hungaria, *Incipit*, s. 85 ve *Tractatus*, s. 240-241.

87 Ibn Khaldûn, *The Muqaddimah. An Introduction to History*, I-III, translated from the Arabic by Franz Rosenthal, New York, London, 1958, bölüm II/22 (krş.: Ibn Khaldún, *Bevezetés a történelembe (Al-muqaddima)*, Arapçadan tercüme edip notlandıran Róbert Simon, Budapest, 1995, s. 159): "Mağlup, her zaman muzaffer olanın ayırt edici hususiyetlerini, kıyafet, meslek, [dinî inanç] ve bütün diğer tarz ve adetlerini taklit etmek ister ... Bu yüzden mağlubu giyim kuşam, binek hayvanları, silahların tarz ve kullanımında, aslına bakılırsa, her konuda muzaffer tarafından asimile edilirken gözlemlemek mümkündür"

88 Michel Balivet, "Aux origines de l'islamisation des Balkans ottomans", *Revue de Monde Musulman et de la Méditerranée*, 66/4 (1992), s. 13.

"Tanrı'nın kendilerini terk ettiğine" inanıyordu.[89] Sefer ve fetihlerin mukaddes amaçları temsil ettiğine dair kabuller (örneğin Kızıl Elma efsanesinde olduğu gibi), toplumsal dayanışmayı önemli ölçüde artıran öğeler vasfını kazanıyordu.[90]

Cihat

Gazâ öğretisinin Osmanlı genişlemesinde nasıl bir rol oynadığı Osmanlı akademik tarihçiliğinin sonu gelmez tartışmalarından biri olagelmiştir. Bugün bile birçok kişi, gazânın, Osmanlı Devleti'ni yönlendiren en önemli güdülerden biri ve hatta imparatorluğun nihaî varlık gayesi olduğuna inanmaktadır.[91] Bu kanaatin bir parça abartılı olduğunu düşünmekle birlikte, gazâ hakkındaki eski fikirlerimi gözden geçirip cihat vazifesinin Osmanlı devlet ideolojisinin önemli unsurlarından biri olduğunu kabul etmem gerektiğini görüyorum. Cihat mefkuresi, sonraki yüzyılların seküler savaşlarını meşrulaştırıp takdis etmekte kullanılan bir araçtan fazlası olmuştu. Burada konuyu derinlemesine ele alma imkânım yok; ama Osmanlı İmparatorluğu adına karar alanların, gazâyı, uzun bir zaman dilimi boyunca Molla Hüsrev'in 1470'lerdeki fıkıh eserinde (asırlar boyunca medrese ve kadı mahkemelerinde kullanıldı) hülasa ettiğine benzer biçimde yorumladığını iddia edeceğim.[92] Molla Hüsrev'in gazâdan anladığı, esas itibarıyla klasik Sünnî öğretinin öngördükleriyle aynıydı:

89 Georgius de Hungaria, *Incipit*, s. 69 ve *Tractatus*, s. 200-201.

90 Fodor, "Ungarn und Wien", s. 81-98.

91 Tafsilatlı bir literatür değerlendirmesi için bkz.: Kafadar, *Between*, s. 29-59. Ayrıca krş.: Lowry, *The Nature*, özellikle s. 1-13 (Lowry, Kafadar'ın elinde şekillenen "ılımlı" versiyonları dâhil her türlü cihat/gazâ teorisine şiddetle karşı çıkar) ve Lindner, *Explorations in Ottoman Prehistory*, s. 1-14.

92 Molla Hüsrev, *Kaynaklarıyla Büyük İslam Fıkıhı – Gurer ve Dürer Tercümesi (İslâm Fıkhı ve Hukûku)*, müt. Arif Erkan, II, İstanbul, 1979, s. 3-42. Şinasi Tekin tarafından neşredilen, sıradan insanlara gazâyı anlatmak için basit bir Türkçeyle kaleme alınmış 14. yüzyıl metni, Molla Hüsrev'in (ve ulemanın)

1. Cihat, dinî amel ve ibadet olduğundan İslam'ın diğer şartlarında olduğu gibi müminin üzerine vaciptir. Olağan şartlarda cihat toplumun ortak yükümlülüğüdür ve büyük bir tehlikenin baş göstermesi hâlinde toplumdaki bütün fertlerin cihada katılması farz-ı ayndır. Cihattan yüz çevirmek günahtır ve dolayısıyla cihadın askıya alınması anlamına geleceği için barış hâli gayritabiidir.

2. Cihadın gayesi, Allah kelamını yüceltmek (*ilâ-yı kelimetullah*), dinin temellerini güçlendirmek ve şeriatı nafiz kılmaktır. Cihat, küfrün cezasıdır ve bu ceza aracılığıyla kâfirler Müslümanların hizmetkârı olurken malları Müslümanların malı olur. İç karışıklık veya bir isyanı engellemek amacıyla Müslümanlara karşı da cihat ilân edilebilir.

3. Cihat, bir savaş veya çatışma hâlinden ibaret değil, bundan çok daha fazlasıdır: Fetihten sonra vergilendirme, arazi mülkiyeti, dinî azınlıkların konumu vb. hususların hepsini birden kuşatan temel bir ilkedir.[93]

En üstteki iktidar sahibinin kimliği hakkında fikirler çeşitli olabilse bile, bazı araştırmacılar tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na özgü bir hususiyet olarak görülen "gazâ ideolojisi"[94],

---

cihat kavramıyla birkaç akide dışında (mesela pençik meselesi) mükemmelen örtüşür; o halde, ulema takımı ve avam tabakasının cihattan aşağı yukarı aynı şeyi anladığı pekâlâ söylenebilir. Colin Imber, bir zamanlar tam tersini savunmuş olmasına rağmen (örneğin bkz.: "Ideals and Legitimation in Early Ottoman History", *Süleyman the Magnificent and His Age*, s. 138-153, özellikle 141-146) sonradan yukarıda bahsedilen görüşü kabullendi (Colin Imber, "What Does a Ghazi Actually Mean?", *The Balance of Truth. Essays in Honour of Prof. Geoffrey Lewis*, ed. Çiğdem Balım-Harding – Colin Imber, İstanbul, 2000, s. 165-178; aynı yazar, "Fiqh for Beginners. An Anatolian Text on Jihād", *Studies in Islamic and Middle Eastern Texts and Traditions in Memory of Norman Calder*, ed. G. R. Hawting – J. A. Mojaddedi – A. Samely, Oxford, 2000, s. 137-148.

93 Krş.: Colin Imber, *Ebu's-su'ud. The Islamic Legal Tradition*, Edinburgh, 1997, s. 68-69.

94 Kanaatimce hatalı olan bu fikir, James Turner Johnson tarafından da savunulmaktadır (*The Holy War Idea in Western and Islamic Traditions*, Pennsylvania, 1997, s. 151-157).

cihadın önceden görülmedik, emsalsiz bir yorumunu temsil etmiyordu. Şinasi Tekin'in işaret ettiği gibi, Osmanlılar ümmet adına girişilen istilâ seferlerine *gazâ* derken herkesin ortaklaşa katılmak zorunda olduğu müdafaa savaşlarına *cihat* (bu esnada oluşan genel seferberliğe *nefîr-i âmm*) adını veriyorlardı. Uzun zaman boyunca yürürlükte kalan bu ayrım, İslam hukukunda belirtilen *farz-ı kifâye* ve *farz-ı ayn* kavramlarıyla birebir örtüşüyordu.[95] Demek ki, Osmanlılara özgü şeyler görebilmek için başka yerlere bakmak gerekiyordu. Örneğin, 16. yüzyılın ortasından itibaren düşman memleketlere yönelik seferlerin tanımlanmasıyla ilgili bir değişim göze çarpar ve bunlar da cihat ismini alırken sefer ihtiyacının (insan ve mühimmat) karşılanmasına yönelik katkılar *farz-ı ayn* sıfatıyla değerlendirilir. Bu değişim, imparatorluk yönetiminin iktidarını giderek Sünnî ortodoksluk etrafında perçinlemesi ve toplumdaki savaşma azminin azalmasıyla bağlantılı görünmektedir.[96] Keza başka bir özellik, cemaatin ortak amellerinden sayılan cihadın görkemli dinî törenlerin mevzuu hâline gelmesiydi. Savaşçılar harp meydanlarında düşmana kılıç sallarken, geride kalanlar, dinî önderlerinin rehberliğinde buluştukları camilerde (dualar, hacet namazları ve tazarrular yoluyla) Tanrı'ya zafer

95 Tekin, "Gazilik Tarikası", s. 140-143. Bu hususta yegâne farklılık, bazılarının cihat yapmaya mani olan Müslümanlar üzerine çıkılan seferlere de *farz-ı ayn* demesidir. Bkz.: Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 101-102.

96 Pál Fodor, "A terjeszkedés ideológiái az Oszmán Birodalomban [Osmanlı İmparatorluğu'nda Genişleme İdeolojileri]", aynı yazarın *A szultán és az aranyalma. Tanulmányok az oszmán-török történelemről [Sultan ve Kızıl Elma. Osmanlı Tarihi Üzerine Çalışmalar]*, Budapest, 2001 adlı kitabının içinde, s. 173. Viorel Panaite benzer kanaattedir (*The Ottoman Law of War and Peace: The Ottoman Empire and Tribute Payers*, New York, 2000, s. 93-94); ancak değişimin 17. yüzyılın sonundaki uzun savaşlar döneminde gerçekleştiğini ileri sürer. Ben, zikrettiğim makalemde 1571'e ait bir örneğe atıfta bulunuyorum.

için yalvarıyorlardı.[97] Herkesin bu kitlesel törenlere tüm coşkusuyla katıldığını söylemek elbette doğru olmazdı; ne var ki, – en azından 17. yüzyılın sonuna değin – Osmanlı devlet ve tebaasının Hıristiyanlığa karşı verilen mücadeleyi kutsal bir savaş kabul edip tören ve merasimlerini ona göre icra ettiği su götürmez bir hakikatti. Georgius de Hungaria'nın yazdığı gibi: "Mezheplerini ... akıl ve mantık yerine ... kılıç ve silahlarla müdafaaya çalışırlar. Böyle yaparlar; çünkü söylediklerine göre, tabi oldukları yasalar böyle davranmalarını emretmektedir."[98] Bu tespiti, kutsal savaşı ganimet elde etme fırsatı olarak yorumlayanların (o zamanlar fikirleri çoğunlukla tepki çekiyordu) karşısına inatla dikmek yanlış olur. Bu iki bakış açısı, birbirini nakzedip çürütmektense destekleyip tamamlar. Ne de olsa, yağma ve ganimet alma, dağıtım kurallara uygun şekilde yapıldığı takdirde, cihadın meşru ve ayrılmaz parçalarından biriydi. Bu yüzden hükümdarlar, mal mülk kazanma vaadiyle halkı gazâ seferlerine davet ettiklerinde din, devlet ve sefere katılan kişinin menfaatleri açısından baştan sona meşru şekilde davranmış oluyorlardı.

97 Konuyla ilgili bilgi ve tespitler basıma hazırlanan çalışmamda bulunabilir: *The Doctrine of Jihad in the Fifteenth and Sixteenth-Century Ottoman Empire.* Krş.: Necipoğlu, *The Age of Sinan*, s. 66-67. Şahsî çıkarımlarım, Barbara Flemming'in (esas itibarıyla vakayinâme tarzı kaynaklara istinaden) sultanın dua ve törenlerine dair bulduklarını ("The Sultan's Prayer before Battle", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage*, ed. Colin Heywood – Colin Imber, İstanbul, 1994, s. 63-75) desteklemekte, hatta genel anlamıyla teyit etmektedir.

98 Georgius de Hungaria, *Incipit*, s. 128 ve *Tractatus*, s. 368-369.

OSMANLI İMPARATORLUĞU VE MACARİSTAN: BİRİNCİ SAFHA

15. yüzyıl Osmanlı siyasî ve askerî vakaları yukarıda bahsedilen etkenlerle birleştirildiğinde, Bâbıâli'nin Macar krallığına Macaristan topraklarını ele geçirmek amacıyla saldırdığı şüpheye mahal bırakmayacak şekilde ortaya çıkar.[99] Aslına bakılırsa, Osmanlı Devleti'nin bu hususta gerçek niyetlerini izhar eden yalnızca dolaylı bir bilgi bulunmasına rağmen durum yine de böyledir. 16. yüzyılın başına, başka bir deyişle, Macaristan'daki Osmanlı fetihlerinden öncesine ait hayalî bir öykü, kehanetler suretinde geleceğe dair siyasî planlar ihtiva etmesi bakımından dikkat çekicidir (bu örnekte, Osmanlı kaynaklarında sıklıkla yapıldığı gibi, geçmişte olup bitmiş hadiseleri meşrulaştırmak amacıyla inşa edilmiş bir tasarıdan bahsetmek zordur).

Anonim Osmanlı vakayinâmesine göre, 1481'de bir balıkçı, Byzantin isimli bir adamın (Byzantion'un efsanevî kurucusunun oğlu) kaçarken Tuna'ya düşürmüş olduğu kılıcı bulup çıkarır. Üzerindeki yazıları kimse çözemeyince Macar kralı kılıcı Sultan II. Bayezid'in elçisine hediye eder. Sultanın sarayında Süryanice bilen biri yazıyı okuduğu gibi kılıcın kime ait olduğu anlaşılır. Olan bitenden haberdar olan Sultan Bayezid şöyle der: "Allah'a şükürler olsun, merhum babam İslambol

99 Osmanlı ilerleyişi hakkında bkz.: Szakály, "Phases of Turco-Hungarian Warfare", s. 65-111; Imber, *The Ottoman Empire, 1300–1481*, çeşitli yerler.

şehrini fethettiyse, bana da Şeddad'ın kılıcı Üngürüs vilayetinden geldi. Ümiddir ki, bu kılıç sayesinde, Allah [Macaristan'ı] bana nasip eder ya da oğullarım Üngürüs vilayetini fethederler."[100]

15. yüzyıl Macaristan'ının önde gelen seçkinleri, belki de birbirine benzer nice hikâyeden biri olan bu öyküyü bilmedikleri hâlde, yanı başlarında yükselen tekinsiz gücün nihaî amacının ne olduğu hakkında herhalde bir fikirleri vardı. Peki, bu tehlikeyi bertaraf etmek için ne yapabilirlerdi? O çağda nelerin yapılıp yapılamayacağı göz önüne alınırsa, sırayla ve farklı kombinasyonlarla girişilebilecek yedi hamle olduğu söylenebilir:

1. *Haçlı seferi tertip veya teşvik etmek.* Niğbolu Muharebesi (1396), 1443–44 "uzun seferi", Nándorfehérvár/Belgrad müdafaası (1456), Cambrai İttifakı'na katılma ve Venedik ve Lehistan'la girişilen uzun soluklu işbirliği bu cinsten ortak girişimlerdendi. Ne var ki, en nihayetinde bu teşebbüslerin muhasebesi Macarlar açısından feci oldu. 16. yüzyılın başlarında, esas itibarıyla Osmanlı-Venedik ve Osmanlı-Lehistan yakınlaşmasının ardından haçlı seferleri muhtemel bir seçenek olmaktan çıktı.[101]

2. *Balkanlar'a yönelik seferler.* Lüksemburg'lu Sigismund saltanatının (1387–1437) ilk yarısında bazı saldırı seferleri düzenlendi; fakat Macar devletinin güçten düşmesiyle birlikte seferlerin sayısı azaldı. Bu evsafta en son sefer, Yanoş Hunyadi'nin başını çektiği, saman alevi gibi yanıp sönen harekâtlardı. Bundan sonra yalnızca ufak çaplı ve (çoğunlukla intikam şiarıyla çıkılan) tek tük yağma seferlerine girişildi.[102]

---

100 Friedrich Giese, *Die altosmanischen anonymen Chroniken*, I, Breslau, 1922, s. 88; II, Leipzig, 1925, s. 117-118.

101 Carl Göllner, "Zur Problematik der Kreuzzüge und Türkenkriege im 16. Jahrhundert", *Revue des Études Sud-Est Européennes*, 13 (1975), s. 97-115. "Türk meselesi"yle ilgili 15 ve 16. yüzyıllarda yaşanan olayların mükemmel bir özeti için bkz.: Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204–1571)*, I-IV, Philadelphia, 1976–1984.

102 Osmanlı-Macar savaşlarının şimdiye değin yapılan en sistematik tasviri Szakály'de ("Phases of Turco-Hungarian Warfare", s. 65-111) bulunabilir.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN İLERLEYİŞİ
1362–1541
İstirya
Graz
Kőszeg
Besperim
BUDİN 1541
Peşte 1541
İstolni Belgrad
MACAR KRALLIĞI
Debrecen
Varat
Beszterce
Rázboieni 1476
Siret
Vaslui 1475
Prut
Eflak Boğdan
1484 Akkirman
Marburg
Kanija
Kalocsa 1541
Göle
Yanova
Torda
Szentimre 1442
Segesvár
Marosh
Cilli
Varaždin
Zigetvar
Pecs 1526
Segedin
Mohaç
Erdel Belgradı
Lipova
Szeben
Ok
Brassó
Galati
1484 Kili
İsgostomo 1484
Krajna
Zagreb
Čazma
Drave
Timişvar
Lugoş
1479
Ekmekoltağı
1442
Vöröstorony
Vaskapu (Demir Kapı)
Törcsvár
Danube
Slavonya
Virovitica
Požega 1537
Osek 1526
Baç 1526
Sisak
Kupa
Brod
Diyakova 1526
Tuna
Petervaradin 1526
Şebeş
Curtea de Argeş
1442
1476
Tirgovişte
Senj
Krupa
Dubica 1536
Ilak 1523
Titel 1526
Tirgu Jiu
Bihaç
Banyaluka 1528
Szendrőmeter
Zemun 1521
Haram 1526
Orsova 1522
Severin 1524
Bükreş
Udbina
Dobor 1512
Keve 1526
Kluč 1463
Srebernik
Begtarelas
Belgrad 1521
Semendria 1439
Güvercinlik 1427
Yergöğü
Silistre 1393
Vayce 1527
Travnik 1463
Zenica
İzvornik 1463
Maçva
Kragujevac
Vidin 1396
Küçük Niğbolu
Rusçuk 1393
Zadar
Knin 1522
Skradin 1522
Belgradcık
Blagay 1463
Sirbistan
Kraljevo
Niğbolu 1396
1388
Dobruca
Şumnu 1388
1444
Varna 1388
Sibenik
Trogir
Sinj
Tomislavgrad
Klissa 1537
Konjic
Split
Omiš
Foça 1463
Akova
Alacahisar 1387
Niş 1386
Plošnik 1443
Pirot
1388/93
Timovo
İslimye (Sliven) 1366
Nesebar
Burgaz
Süzeholu
Mostar
Novi Pazar
Rudnik
Priştina 1389
1448
Kosova Ovası
Bulgaristan
Sofya 1385
Filibe 1364
Meriç
1371
Çirmen
Edirne (Adrianople) 1362
Lüleburgaz
İstanbul (Constantinople) 1453
Karadeniz
Dalmaçya
Adriyatik Denizi
Dubrovnik
Kotor
İşkodra 1479
Prizren
Üsküp 1389
Çigün
Akçahisar (Kruje)
İştip 1385
Vardar
TRAKYA
1400'de Osmanlı ilerl hattı
1500'de Osmanlı ilerleme hattı
1541'de Osmanlı ilerleme hattı
1500'de Osmanlı kaleleri
1500'de Macar sınır kaleleri

3. *Macar topraklarının güney ve güneydoğu sınırlarında tampon devletler (vassaller) oluşturma.* Bu girişimlerin başarı derecesi değişkendi. Neticede 15. yüzyılın ikinci yarısında Bosna'nın kuzeybatı dilimi hariç bütün tampon devletçikler Osmanlı egemenliğine girmiş veya ciddi Osmanlı nüfuzu altında kalmıştı (Sırbistan: 1459, Güney Bosna: 1463–64, Eflak ve Boğdan: 15. yüzyılın ikinci yarısında).[103]

4. *Askerî teşkilat ve sınır müdafaa sistemlerinde değişiklik.* Krallığın güney hududunda Sigismund devrinde başlayıp Mohaç Savaşı'na (1526) kadar aralıksız devam eden tamir ve inşa faaliyetleri kalıcı sonuçlar verdi. Yeni baştan düzenlenen müdafaa sisteminin ana unsurları şunlardan oluşuyordu:[104]

a) Soyluların Osmanlılarla mücadeleye iştirak etmesi, zadegâna tanınan savaşçı toplama hakkının ülke sınırlarının dışına genişletilmesi, "militia portalis"in kurulması (1397) ve profesyonel paralı askerlerin istihdamı (hüsarlar, voynuklar, sınır kale muhafızları).

b) Krallığın güneyinde Belgrad merkezli, iki hat üzerinde ilerleyen bir sınır kaleleri sistemi teşkil etmek. Bu proje de Sigismund döneminde (1427'de) başlatılmıştı; Corvin Mátyás (Matthias Corvinus) iktidarında (1476–79 civarı) Erdel'i içine alacak şekilde üç komuta merkezi tesis edildi. 1521'de müdafaa ağını modernize etmek için birtakım çabalar görülse de (soylulara ait savaşçıları paralı askerlerle ikame etmek), malî yetersizliklerden ötürü 1523'te eski sistem ihya edildi. Sınır kaleleri ve bunları besleyen artalandan oluşan savunma şebekesi

103 Fine, *The Late Medieval Balkans*, s. 548 vd; Panaite, *The Ottoman Law*, s. 156-168.

104 Géza Pálffy, "The Origins and Development of the Border Defence System Against the Ottoman Empire in Hungary (Up to the Early Eighteenth Century)", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs*, s. 7-13; András Kubinyi, "The Battle of Szávaszentdemeter-Nagylaszi (1523). Ottoman Advance and Hungarian Defence on the Eve of Mohács", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs*, s. 72-88.

Osmanlı hücumlarını savuşturabiliyordu; ama 16. yüzyılın başlarında durum nazik bir hâl aldı. Sınır bölgelerinin geniş arazileri talan edilmiş, yakılıp yıkılmıştı. Elden ayaktan düşen Macar kuvvetleri başladıkları yere geri dönmüşlerdi; bunun tek istisnası olan Bosna'daki Yayçe dört bir yandan Osmanlı kaleleriyle çevrilmişti. Yeterli silah ve teçhizat yoktu ve Macar sınırını bekleyenler gün geçtikçe bir heyula gibi büyüyen Osmanlı tehdidiyle baş başa yaşıyorlardı.

5. *Ateşkes veya barış antlaşmaları yapmak.* Macar krallık yönetimi, 15. yüzyılın başından itibaren sultanın sarayıyla anlaşma yollarının açık olduğu hâllerde Osmanlılarla düzenli olarak kısa süreli barış antlaşmaları imzalamıştı. 1483 antlaşması genellikle başlangıç kabul edilmesine rağmen esasında bu tarihten önce iki tarafın temsilcileri arasında yaklaşık otuz ateşkes akdedilmişti.[105] Ne var ki, bunlar, gerçek antlaşmalar olmaktan ziyade silahların kısa bir süreliğine terk edildiği geçici uzlaşmalardan, başka bir deyişle, *treuga*lardan ibaretti. Bu tür anlaşmaların ana Osmanlı kuvvetlerinin sınıra gelişinin önüne geçtiği doğru olmakla beraber hudut boylarındaki yağma ve çapul akınlarına karşı bir koruma sağlamıyordu. Örneğin, Srebernik banlığı, 1512'de böylesi bir ara dönemde Osmanlıların eline geçmişti. Keza Kral Mátyás döneminde (1458–1490), Osmanlı birliklerinin siyasî gerekçelerle akdedilen bir antlaşmaya istinaden Macaristan'dan geçip Avusturya topraklarını tahrip etmelerini engellemek mümkün olmamıştı. Mohaç Muharebesi'nin arifesinde Orta Avrupa'da yaygın kanı, Bâbıâli ile yapılacak bir antlaşmanın cehennem azabından başka bir şey getirmeyeceğinin kesin olduğuydu.[106]

105 Bkz.: Sándor Papp, "Hungary and the Ottoman Empire", *Fight against the Turk*, s. 37-89.

106 Ferenc Szakály, *A mohácsi csata [Mohaç Muharebesi]*, Budapest, 1975, s. 110-111; András Kubinyi, "A magyar állam belpolitikai helyzete Mohács előtt [Mohaç'tan Önce Macar Devletinin İç Siyasî Durumu]", *Mohács. Tanulmányok*

6. *Orta Avrupa'daki siyasî güçlerin birleşmesi veya işbirliğine gitmesi.* Macar kraliyetinin önde gelenleri, ülkenin bir başına ayakta kalmasını umut etmenin yersiz olduğunu çoktan anlamışlardı. Bölgenin diğer devletleriyle ittifaklar kurulması fikri erken tarihlerden itibaren dile getirilmeye başlandı. Bu uğurda ilk teşebbüs 1440–44 yıllarındaki Macar-Leh birleşmesiydi.[107] Kral Mátyás, Hunyadi ailesinin önderliğinde bir imparatorluk inşa etmeye çabalıyordu; ama kralın ölümünü takiben sahnede iki rakip hanedan dışındakiler kalmadı: Habsburglar ve Yagellonlar. 16. yüzyıla girilirken Yagellonlar bariz bir üstünlüğe sahipti. Ne var ki, Leh tacının yanı sıra Macar ve Bohemya tahtlarını ele geçirmiş olmalarına rağmen bu durum Macaristan açısından elle tutulur avantajlar yaratmadı.[108] Önceden belirtildiği gibi, Lehler, Osmanlı güçleri karşında uğradıkları yenilginin ardından bir de Habsburglar, Töton şövalyeleri ve Rusya'dan oluşan bir koalisyon tarafından sarıldıklarını hissedince Türklerle mücadeleden vazgeçtiler. En nihayetinde, Venedik'in strateji değiştirmesi üzerine Macaristan Bâbıâli'yle başbaşa kalmış oldu.[109] İtalya'da savaşın başlaması ve Avrupa

a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából [Mohaç. Mohaç Muharebesinin 450. Yıldönümü Münasebetiyle Yapılan Araştırmalar], ed. Lajos Rúzsás – Ferenc Szakály, Budapest, 1986, s. 65.

107 Krzystof Baczkowski, "Idea jagiellońska a stosunki polsko-węgerskie w XV wieku", aynı yazarın *Polska i jej sasiedzi za Jagiellonów*, Kraków, 2012 adlı kitabının içinde, s. 131-144.

108 Krş.: Krzystof Baczkowski, "Die jagiellonische Versuch einer Großreichbildung um 1500 und die türkische Bedrohung", *Europa 1500. Integrationsprozesse im Widerstreit. Staaten, Regionen, Personenverbände, Christenheit*, hrsg. Ferdinand Seibt - Winfried Eberhard, Stuttgart, 1987, s. 433-444.

109 Marian Biskup, "Die polnische Diplomatie in der zweiten Hälfte des 15. und in den Anfängen des 16. Jahrhunderts", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 26 (1978), s. 171, 173-178; Ilona Czamańska, "Poland and Turkey in the First Half of the 16th Century - Turning Points", *Fight against the Turk*, s. 91-101. Krş.: Dariusz Kołodziejczyk, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery (15th-18th Century). A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents*, Leiden, Boston, 2011, s. 21 vd.

hâkimiyeti adına yeni bir mücadelenin patlak verişi, Macaristan'ı daha da yalnız ve savunmasız bıraktı.

7. *Osmanlıları arkadan tehdit edebilecek Doğulu müttefikler aramak.* Orta Avrupa diplomasisinde bu çareye tevessül edip Akkoyunlu federasyonu reisi Karayülük'e elçiler yollayan ilk Macar kralı Sigismund olmuştu. Bazı Avrupa hükümdarları sonradan bu örneği takip etti; fakat 1440'larda Macarların Karamanoğullarıyla elbirliği etmesi bir kenara konulursa, bu temaslar Macar krallığının derdine derman olmadı.[110]

16. yüzyılın başlarına gelindiğinde, kuvvetler dengesi Osmanlılar lehine büyük ölçüde değişmişti. 1510 ve 1514'te doğrudan bir istilâ harekâtına girişmiş olsaydılar, 1526'dan önce Ortaçağ Macar krallığının işini pekâlâ bitirebilirlerdi. Gelgelelim, Safevi iktidarının yükselişi ve bununla bağlantılı biçimde Osmanlı eyaletlerinde baş gösteren *kızılbaş* tehdidi Osmanlıların yüzünü Batı'ya çevirmesini geciktirdi.[111] Osmanlı Devleti'nin birçok alanda birden yükselen bu meydan okumaya, siyasî, dinî zeminlerde olduğu kadar iktidarının meşruiyeti açısından da adamakıllı bir cevap vermesi şarttı; aksi takdirde, Osmanlı hanedanının Ortadoğu'daki gücü ve İslam âlemindeki konumu birdenbire tepetaklak olabilirdi. Bu meselenin hâlledilmesi – başka bir deyişle, Safevilerle savaş ve takip eden çatışmalar – Macarların soluklanmasına imkân yarattı. Bu ara dönem nihaî Osmanlı fethini engellemeye yaramasa da, birileri için bir bakıma muazzam derecede talihli bir zaman olmuştu. Sultan Selim'in (1512–1520) varını

110 15. ve 16. yüzyıllarda Macarların Doğu münasebetleri hakkında bkz.: Lajos Tardy, *Beyond the Ottoman Empire. 14th-16th Century Hungarian Diplomacy in the East*, trans. János Boris, Szeged, 1978. Krş.: Barbara von Palombini, *Bündniswerben Abendländischer Mächte um Persien 1453-1600*, Wiesbaden, 1968.

111 Hanna Sohrweide, "Der Sieg der Safaviden in Persien und seine Rückwirkung auf die Schiiten Anatoliens im 16. Jahrhundert", *Der Islam*, 41 (1965), s. 95-223.

yoğunu Ortadoğu'daki kapışmalara verdiği günlerde, Habsburglar Orta Avrupa'daki hanedanlar arası mücadeleden tartışmasız şekilde muzaffer çıktılar.[112] Habsburg hanedanının, evlilik akitleri yoluyla ilerleyen yıllarda Macaristan'a yapacağı müdahalelerin temellerini atıyordu. Doğrusu istenirse, Habsburglar, daha 1520'lerin başında Hırvat sınır hattının sorumluluğunu Macar kralının elinden almışlardı.[113] Bu sayede, Osmanlılar var güçleriyle Orta Avrupa'ya doğru yürüdüklerinde, yalnızca Macaristan'daki Macarlardan daha fazlasıyla hesaplaşmak zorunda kalacaklardı. Krallık Osmanlıların doğu komşularıyla meşgul olduğu zamanı iyi değerlendirmeseydi, büyük ihtimalle çok daha büyük toprak kayıplarını sineye çekmekten başka çaresi olmayacaktı; çünkü Habsburglar, o zamanlar Mohaç'tan sonraki hâllerine kıyasla doğrudan bir taarruzu karşılamaya çok daha hazırlıksızdılar. Esasında Macar, Habsburg ve Safevi güçlerinden oluşan birliktelik, 16. ve 17. yüzyıllar boyunca varlığını muhafaza etti: Batılı güçlerle Safeviler arasında doğrudan ittifaklar olmasa bile, Safevi devletinin varlığı, ansızın doğuya dönmek zorunda kalan Osmanlı kuvvetlerinin Orta Avrupa'daki ilerlemelerini durdurmasında olduğu gibi (1533, 1540'ların ortası, 1603 vb.), hayatî bazı anlarda Macaristan ve Avusturya'nın imdadına yetişti.[114]

Tabii ki, madalyonun bir de öbür yüzü vardı: Orta Avrupa'nın yeni doğan siyasî teşekkülleri palazlanmaya başlamışken

112 Zsuzsanna Hermann, *Az 1515. évi Habsburg-Jagelló szerződés. Adalék a Habsburgok magyarországi uralmának előtörténetéhez [1515 Habsburg-Yagellon Antlaşması. Macaristan'da Habsburg Dönemi Öncesi Tarihine Bir Ek]*, Budapest, 1961, özellikle s. 47-53; Hermann Wiesflecker, *Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit. Band IV. Gründung des habsburgischen Weltreiches. Lebendsabend und Tod 1508-1519*, Wien, 1981, s. 154-220.

113 Pálffy, "The Origins", s. 14-15.

114 Fodor, "The Impact", s. 41-51.

kozlarını paylaşmaya hazırlandığı düşmanı eşi benzeri görülmemiş bir kudrete sahip olmuştu bile. Safevileri alt eden Sultan Selim, Suriye, Filistin ve Mısır'a boyun eğdirmişti. Osmanlı topraklarına katılan yeni eyaletler, cömert insan kaynakları ve maddî zenginlikleriyle Osmanlı sarayını servete boğarken, ilk defa Müslüman ahalinin nüfusun çoğunluğunu elde etmesiyle imparatorluğun İslamî kimliği iyice derinleşti.[115]

115 Heath Lowry, "The 'Soup Muslims' of the Balkans: Was There a 'Western' and 'Eastern' Ottoman Empire?", *Osmanlı Araştırmaları*, 36 (2010), s. 97-134; aynı yazar, "Early Ottoman Period", s. 12-13.

SÜLEYMAN'IN TAHTA ÇIKIŞI VE OSMANLILARIN BATIYA YÖNELMESİ

22 Eylül 1520 günü sabahının erken saatlerinde vefat eden Sultan Selim'in yerine tahta tek oğlu I. Süleyman geçti. Süleyman'ın cülûs haberi, hem Osmanlı başkenti ve eyaletlerinde hem de Batılı saraylarda belli bir memnuniyetle karşılandı. Osmanlı tebaası ve Hıristiyan hasımları, ikisi de farklı gerekçelerle, çiçeği burnundaki sultanın nasıl bir yönetim tesis edeceğini merakla bekliyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nda Selim'in hükümdarlığı hakkında yönetici seçkinler ve yönetilen kalabalık halk kitlesi arasında eşine az rastlanır bir uyuşma vardı; herkes Müslümanlara karşı verilen savaşların ve bununla ilgili iç karışıklıkların bitmesini iple çekiyordu. Bu arada sefer tutkunu Selim'den ölesiye korkan Batılılar – oysaki bu korkunun yersiz olduğu ortaya çıkmıştı – Süleyman'ın tahta oturuşuyla Müslüman ve Hıristiyan güçler arasında barışın hüküm sürdüğü bir dönemin başlayacağını umut ediyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nda olup biteni yakinen takip eden Venedikli diplomatlar tarafından beslenen bu umut hiç de mesnetsiz görünmüyordu. 1520 Ekim'inde, İstanbul'daki *Balyos Tommaso* Contarini, Venedik'e "adil ve mükemmel özelliklerle donanmış" yeni sultanın çok büyük ihtimalle barış yanlısı olacağını bildiriyordu (Venedikliler elçinin bu kanaatini Batı'daki belli başlı saraylara iletiler). Mutlu havadisi alan Papa X. Leo, büyük bir dinginlikle

Hıristiyanları emniyetli bir geleceğin beklediğini söylemişti.[116] Venedikliler, 1521 başında sultanın sulhperver doğasına dair yeni raporlar yolladılar; ama birkaç ay içinde kent devleti diplomatlarının affedilmez bir hata yaptığı görünür hâle gelmeye başladı. Süleyman, saltanatının hemen ilk yıllarında Osmanlı siyasetinde köklü değişikliklere gitti. Doğu seferlerini sonlandıran sultan bütün dikkatini Orta Avrupa'ya yöneltti. Son elli-altmış senedir Osmanlı ve Habsburg kuvvetleri arasında sınırın iki yakasına uzanan ufak tefek akın ve çatışmalar eksik olmamıştı; ne var ki, bu kez başkentten yola çıkarılan merkezî kıtalar kavgaya sokuluyordu. I. Süleyman, 15. yüzyılın Batı'daki muhteşem fetihlerle dolu dünyasını yeniden yaşamak istiyor gibiydi. İlk Osmanlı darbeleri Macaristan üzerine inse de, 1520'lerin sonuna gelindiğinde askerî mücadele Avusturya'nın civar bölgelerine sıçramıştı bile.

Süleyman'ın askerî emel ve stratejik fikirlerinin ne olduğuna dair tarihçiler arasında bir mutabakat yoktur. İlim adamları, bir zamanlar Osmanlı sultanını ne istediğini iyi bilen savaşçı bir fatih olarak ele alırken Macar ve Habsburg tarafını topraklarını korumaya çalışan müdafiler olarak görüyordu.[117] Zaman geçtikçe, artan sayıda tarihçi, Süleyman'ın elle tutulur bir askerî planlamaya göre hareket ettiğinden şüphe duyduğunu yazmaya başladı.[118] Birçokları padişahın Orta ve Batı Avrupa'yı hakikaten zapt etmek isteyip istemediğini ya da inatla fetih peşinde koşan bir hükümdar olup olmadığını sorgular

116 Alberto Tenenti, "La formation de l'image de Soliman à Venise (1520-1530 env.)", *Soliman le Magnifique et son temps. Süleyman the Magnificent and His Time. Acte du Colloque de Paris. Galeries Nationales de Grand Palais. 7-10 mars 1990*, yay. Gilles Veinstein, Paris, 1992, s. 43.

117 Örnek olarak bkz.: Nicolae Jorga, *Geschichte des osmanischen Reiches. Nach den Quellen dargestellt. Zweiter Band (bis 1538)*, Gotha, 1909, s. 350, 356. Krş.: İnalcık, *The Ottoman Empire*, s. 34-36.

118 Örneğin Káldy-Nagy, "Suleimans Angriff auf Europa", s. 165 ve Jean Bérenger, *Histoire de l'Empire des Habsbourgs*, Paris, 1990, s. 209-219.

hâle geldi; çünkü tabiatı icabı böyle bir şeyi kanıtlamak zordu. Bazı ilim adamları, bunun üzerine "harekât çapı" meselesine kafa yormayı yeğlerek Orta Avrupa'nın (Macaristan) Osmanlıların devrin lojistik ve teknik imkânları göz önüne alındığında başarılı savaşlar yürütebileceği alanın dışında kaldığını ileri sürdüler.[119] Kimileri ise, atılan somut siyasî ve askerî adımlarla birkaç kaynaktaki anlatımı birleştirmek suretiyle Süleyman'ın aslen (vassal bir devlet yaratmak dışında) Macaristan'ı fethetmek gibi bir niyetinin olmadığını kabullenme temayülü geliştirdi. Bunlara göre, Osmanlı sultanını böyle davranmaya iten Habsburgların bölgedeki varlığından başkası değildi.[120] Son zamanlarda geliştirilen bir varsayıma göre, "küffâr"a ve Hıristiyan âlemini temsil eden Şarlken'e karşı verilen sonu gelmez mücadele, Osmanlı sarayının "mükemmel hükümdar"ı "cengâver sultan" suretinde takdim eden meşrulaştırma ideolojisinin siyasî propaganda yoluyla yarattığı bir imajdan ibaretti.[121] Bu bakış açısının en aşırı yorumlarından biri, Süleyman'ın Avrupa'ya yönelik kapsamlı bir stratejisinin olmayıp yalnızca Macar ve Habsburglar'dan gelen "kışkırtmalara" karşılık vermekle yetindiğini öne sürüyordu.[122] Bu arada Osmanlı

119 William H. McNeill, *Europe's Steppe Frontier 1500-1800*, Chicago, London, 1964, s. 41-42, 50; Vernon J. Parry, "The Reign of Sulaimân the Magnificent", *A History of the Ottoman Empire to 1730*, s. 84-85; Perjés, *The Fall of Medieval Kingdom of Hungary*, s. 78-80.

120 Gilles Veinstein, "La politique hongroise de Sultan Süleymân et d'Ibrâhîm pacha à travers deux lettres de 1534 au roi Sigismond de Pologne", *CIÉPO VII. Sempozyumu Bildirileri, Peç: 7-11 Eylül 1986*, ed. Jean-Louis Bacqué-Grammont - İlber Ortaylı - Emeri van Donzel, Ankara, 1994, s. 333-380.

121 Krş.: Imber ve Woodhead'ın zikredilen çalışmaları ("Perspectives on Süleyman", s. 164-190, özellikle s. 167 vd).

122 Murphey, "Suleyman I and the Conquest of Hungary", s. 199: "Saltanatının ilk yirmi yılında Tuna'nın kuzeyine yaptığı bütün müdahaleler, komşu devletlerden gelen kışkırtmaların sonucunda gerçekleşmişti". Murphey'nin yaklaşımında, Osmanlıların Balkanlar'daki idaresi, sultanın yerli Ortodoks nüfusu Latin egemenliğine karşı himaye etme anlayışından güç alıyordu. Yine de, Batı'nın Latin devletlerini doğrudan hedef alan askerî girişimler, yerli Ortodoks tebaayı

sultanının azılı hasmı Şarlken de bu "kahramanlıktan arındırma" sürecinden nasibini aldı. Habsburg imparatorunun siyaset tarzını ele alan bir araştırmacı, Osmanlı genişlemesine karşı verilen mücadele, Süleyman'ın durdurulması ve iki din arasındaki soluksuz savaşın, tıpkı Osmanlı hükümdarının şahsında yaratıldığı gibi, bir çeşit mit, propaganda yoluyla elde edilmiş sahte bir görüntü olduğunu ilân etti: "Şarlken saltanatında işbaşında olan imparatorluk güçleri, Osmanlı sultanıyla cidalleşip hasmının Avrupa ve Akdeniz'deki ilerleyişine set çeken bir Hıristiyan hükümdar imajını yaydılar. *Memorias*'ında 'Viyana'ya yürümek isteyen Türk, büyük kayıplar vererek İstanbul'a döndü bu bir başlangıçtı ve bundan böyle kudreti azalacaktır' yazan Habsburg hükümdarının bu efsanenin oluşturulmasında bizzat parmağı vardı. 16. yüzyıl propagandasını ölümsüzleştiren İspanyol tarih yazımı, 16. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu ve İspanyol krallığı arasında sürekli bir mücadele yaşandığı fikrini yaşatmaya devam etmektedir. Yine de, Şarlken saltanatının nihaî muhasebesi tutulursa, Doğu'nun karada ve denizde Batı'daki düşmanı karşısındaki muzafferiyeti ve Akdeniz'in bu iki hükümran gücü arasında gerçekte sınırları belli bir çatışma yaşandığı gün yüzüne çıkar."[123]

Şayet tarihçi bu yeni tespit ve kanaatleri ciddiye alırsa, ister istemez, bir çıkmaz sokağa sapmış olacaktır. Bu hâlde, tarihçinin heybesinde, – bu yaklaşım tarzı açısından – sadece birbirlerinin niyetini yanlış anladıkları için, dillerinden düşürmedikleri "evrensel hükümranlık" uğruna ömrühayatları

Osmanlı yönetiminden soğutabilirdi; dolayısıyla sultan böyle bir şeyi göze alamıyordu (*aynı yerde*). Burada şu soru sorulabilir: Ortodoks tebaa Osmanlı himayesinden memnunsa, Latin kuvvetlerin tamamen ezilmesinden çok daha mutlu olmazlar mıydı? Murphey, *Ottoman Warfare, 1500-1700*, London, 1999, s. 1-11'de benzer görüşler ileri sürmüştür.

123 Miguel Ángel de Bunes Ibarra, "Charles V and the Ottoman War from the Spanish Point of View", *Eurasian Studies*, 1/2 (2002), s. 161.

boyunca savaşıp duran, sene be-sene ordu ve donanmalar kuran, hazinelerinden akıl almaz meblağlar harcayan iki azılı düşman bulunacaktır. Ya da, değerlendirmemizi Osmanlı tarafıyla sınırlı tutarsak, bir Osmanlı hükümdarının, hem de epeyce heybetli bir Osmanlı hükümdarının sırf "kışkırtmalar"a (1526, 1529, 1541, 1543) karşılık verebilmek adına İstanbul'dan Budin ve Viyana'ya defalarca yola koyulduğunu kabul etmek mecburiyetinde kalacaktır. Dahası, belki de, yakın zaman önce iddia edildiği üzere, sultanın binbir zahmete katlanarak sefer yolu boyunca servet, kudret ve saltanat nişanelerini sergilemekten başka amacı olmadan Avusturya hududuna yürüdüğüne inanması icap edecektir.[124]

O hâlde, çağının en kudretli iki hükümdarının ahmak olduğuna inanmak istemeyen bir tarihçi ne yapmalıdır? Hayatını Osmanlı tarihine vakfetmiş bir ilim adamı olarak, şüphesiz ki, değerlendirmesinin en can alıcı zaman dilimini teşkil eden 1520'lerin olgularına sıkı sıkıya yapışıp belli başlı hadise, eğilim ve iç ve dış etkenleri yorumlayıp bulgularından anlamlı sonuçlar çıkarmaya çalışmasından daha doğalı olmayacaktır. Bu yola girilirken, Habsburg sülalesinin iç siyasetinde Türklere karşı mücadelenin Protestanlarla yürütülen dinî mücadele ve Fransızlara karşı girişilen egemenlik kavgasına kıyasla hâlâ ikinci dereceden bir mesele görüldüğü belirtilmelidir. Hanedanın doğu şubesinin – Kral I. Ferdinand'ın – girişeceği her türlü eylemin bu iki etkeni hesaba katması

124 Gábor Ágoston, "Ideologie, Propaganda und politischer Pragmatismus. Die Auseinandersetzung der osmanischen und habsburgischen Großmächte und die mitteleuropäische Konfrontation", *Kaiser Ferdinand I. Ein mitteleuropäischer Herrscher*, hrsg. Martina Fuchs - Teréz Oborni - Gábor Újváry, Münster, 2005, s. 207-233; aynı yazar, "Information, Ideology", s. 75-103. Krş.: Murphey, "Süleyman I and the Conquest of Hungary", s. 214-216 ve Şahin, *Empire and Power*, s. 82.

gerekiyordu.[125] Bu hâl, Osmanlı cephesinde adım atmayı imkânsız kılıyordu. Bu sebeple, Şarlken'in imparatorluğunun doğu yakasında olup bitenlere ciddiyetle eğilmesi gerektiğini anlaması için 1526 ve bilhassa 1529'daki olayların yaşanması gerekmişti. Ne Mohaç'tan önce ne de sonra Macar devletinin Osmanlılara karşı hücuma geçebilecek bir durumu olmamıştı.[126] 1520'li yıllar Osmanlı-Macar ve Osmanlı-Habsburg çarpışmalarıyla dolu olduğuna göre, bu hadiselerde başı Süleyman çekmiş olmalıydı; çünkü o tarihte böylesi kapsamlı teşebbüslerde bulunabilecek başka kimse yoktu. Peki, Osmanlı sultanının emelleri ne olabilirdi?

Evvela, kitabın ilk bölümündeki tartışmadan anlaşılabileceği üzere, Osmanlı İmparatorluğu, memleket içindeki dengeleri altüst edeceğinden, bütün cephelerde aynı anda hüküm süren bir barış hâliyle uzun, hatta orta vadede yaşayamazdı. Süleyman tahta geçtiğinde dört farklı cephede tehlikeli düşmanlarla kuşatılmış olduğunu görmüştü; başka bir deyişle, dört istikamete de sefer açabilmek olasıydı.

İran cephesinde – babasının Çaldıran'da (1514) kazandığı büyük zafere rağmen – Şah I. İsmail ve devletini ortadan kaldırmak öncelikli meselelerden biri görülüyordu. Şah İsmail'in ayakları üzerine doğrulmayı başarır başarmaz, kızılbaş kitlelerden alacağı destekle bir kez daha hamle üstünlüğünü ele almaya çalışacağından korkuluyordu. 1520 sonları ve 1521 başlarında imparatorluğun doğu sınırlarında ayaklanmalar çıktığına dair gelen raporlar bu yöndeki kaygıları iyice artırdı. Bu yöndeki ikinci rapor, Osmanlı ricalinin Macar seferine hazırlandığı

125 Robert A. Kann, *A History of the Habsburg Empire 1526-1918*, Berkeley, Los Angeles, London, 1980, s. 34-36.

126 Yine de, Mohaç arifesinde bu yönde hayal mahsulü planlar ortalıkta geziniyordu. 1522-23'te bu cinsten son girişim için bkz.: István Zombori, "The Jagiello-Habsburg Attempt at War against the Ottomans in 1523. Based on Chancellor K. Szydłowiecki's Diary", *Fight against the Turk*, s. 147-153.

günlerde başkente ulaştı; kıyam edenlerin Şah İsmail'den yardım aldığı gün gibi ortadaydı.[127]

Safevi hükümdarı, Çaldıran'da uğradığı utanç verici mağlubiyetten bu yana adamakıllı bir askerî güçten mahrum kaldığından Selim'in tehditlerini sineye çekiyordu. Zayıf bir hâlde olduğunu bildiğinden, kurnazca uyguladığı taktiklerle kargaşa çıkarıp siyasî ilişkilerini pekiştirmekle yetiniyordu.[128] Bununla birlikte Şah İsmail, 1516 senesini takiben ateşli silahlar tedarik edip bunları Osmanlı sınırlarında sergilemek için hiçbir fırsatı kaçırmadı.

Bu, her hâlükarda Osmanlı savaşçılarının yeni bir İran seferine yönelik iştahını kaçırdı. 1518 baharında, Osmanlı kuvvetleri Mısır'dan dönerken yaşananlar bunun açık bir göstergesiydi. Efendileri Selim şah üzerine sefer açma niyetini açıkça beyan etmesine rağmen iki sene evvel Memlük sultanını hezimete uğrattıkları Mercidabık'tan dönen Osmanlı askerleri (çoğunlukla yeniçeriler), padişahın çağrısına kulak asmayıp ordunun İstanbul'a doğru yoluna devam etmesini sağladılar. Altı

127 Jean-Louis Bacqué-Grammont, "Études Turco-Safavides, III. Notes et documents sur la révolte de Şâh Velî b. Şeyh Celâl", *Archivum Ottomanicum*, 7 (1982), s. 5-96; aynı yazar, "Şah İsmail ve Canberdi Gazali İsyanı", *Erdem*, 5/13 (1989), s. 227-237.

128 Sohrweide, "Der Sieg der Safaviden", s. 95-223; Selâhattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara, 1969; Adel Allouche, *The Origins and Development of the Ottoman-Safavid Conflict (906-962/1500-1555)*, Berlin, 1983; Jean-Louis Bacqué-Grammont, *Les Ottomans, les Safavids et leurs voisins. Contribution à l'histoire des relations internationales dans l'Orient islamique de 1514 à 1524*, İstanbul, 1987; aynı yazar, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlılar ve Safevîler", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, 1991, s. 205-215; aynı yazar, "Études Turco-Safavides, I. Notes sur le blocus du commerce iranien par Selîm Ier", *Turcica*, 6 (1975), s. 68-88; Irène Beldiceanu-Steinherr, "Le règne de Selîm Ier: tournant dans la vie politique et religieuse de l'Empire ottoman", *Turcica*, 6 (1975), s. 34-48; Irène Melikoff, "Le problème kızılbaş", *Turcica*, 6 (1975), s. 49-67; Hans-Joachim Kissling, "Šâh Ismâ'îl Ier, la nouvelle route des Indes et les Ottomans", *Turcica*, 6 (1975), s. 89-102; Feridun Emecen, *Zamanın İskenderi, Şarkın Fatihi Yavuz Sultan Selim*, İstanbul, 2010.

sene evvel Selim'in Osmanlı tahtına cülûsuna yardım eden yeniçeriler, biraz 1514 seferinin yorgunluğu, biraz da Çaldıran Muharebesi'nin acı hatıralarından ötürü, Selim'in hayalini, şahla arzuladığı nihaî bir hesaplaşmayı engellediler.

Şah İsmail ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanlarına zeytin dalı uzatıyordu: Rodos'taki St. Jean şövalyeleri (şövalyelerin nihayet Avrupa'da sürgünde ölecek olan Şehzâde Cem'in oğlu ve II. Bayezid'in kardeşi Murad'ı Safevi sarayına teslim etme ihtimalleri pek hoşuna gidiyordu), Portekizliler (bir ticaret antlaşması akdedilmesine önayak oldu) ve diğer Batılı güçlerle (Batı saraylarını Osmanlılara yönelik ortak ve eşgüdümlü bir saldırıya davet ediyordu) iyi ilişkiler kurmaya çalıştı. Kafkaslar'daki devletçiklerle arasını sıcak tutarken (bu sayede ikmal yollarını güvenceye alıyordu) Selim'in yönetimindeki topraklara burnunu sokmaktan da geri durmuyordu. Sultanın 1519'un ikinci yarısında giriştiği askerî hazırlıkların kendisini hedef aldığını hisseden Şah İsmail, Anadolu'da, bilhassa da Rum vilayetindeki takipçileri arasında bir ayaklanma tertip etti. Şah Veli b. Şeyh Celal, Şah İsmail'in önceden belirlediği bir günde (5 Şubat 1520) isyan bayrağını yükseltti. Ne var ki, İsmail, başlangıçtaki zaferlerin ardından başkentten gelen kıtalar karşısında tutunamayan ayaklanmacıları yarı yolda bıraktı. Şah İsmail, benzer şekilde, 1520 sonu ve 1521 başında Suriye'de isyan eden Canbirdi Gazali'ye de vadettiği yardımı göndermekten vazgeçti. Yardımını geri çeken İsmail, bu sayede öncelikle Selim'i aradığı sefer açma bahanesinden mahrum bırakmayı umuyordu. Keza uzun zamandır ihtiyaç duyduğu barış antlaşmasını elde etmek istiyorsa, böyle davranması akla daha yatkındı.

Selim, 1514'ten sonra İsmail'in her türlü uzlaşma teşebbüsünü bilinçli şekilde reddetti. Dahası, Şah İsmail'in gönderdiği üç elçilik heyetinin mensuplarını hapsettirip zamanı

geldiğinde katletti. 1518–1520 arasında ölçüsüz ve hakaretamiz eylemleriyle çileden çıkarmayı denediği Şah İsmail'in Osmanlı toplumunu savaşa ikna edecek bir tedbirsizlikte bulunmasını sağlamaya çalıştı. Bugün Canbirdi Gazali'nin başlangıçta Selim'in rızası ve hatta doğrudan onun talimatıyla Şah İsmail'le temasa geçtiğini biliyoruz; "düzmece isyan", şahı başka bir savaşa çekmenin hilesi olarak tasarlanmıştı. Gelgelelim, Selim'in vefatının ardından planlar suya düştü ve kendisi için zamanın geldiğine inanan Canbirdi bağımsızlık için kolları sıvadı.

Gün geçtikçe Selim'in Safevilere açtığı topyekûn savaş imparatorlukta bir yorgunluk ve yılgınlık yaratmaya başladı. Sultanın koyduğu ticaret yasakları, yalnızca İran halkını vurmakla kalmıyor; Osmanlı tebaa ve hazinesinde de inanılmaz kayıplara sebep oluyordu. Ticarî denetim ve müsadereler bahanesiyle bizar edilen insanların sayısı her geçen gün artıyordu. Tebriz, Halep ve Mısır tüccarının zorla İstanbul'a getirtilmesi kimsenin hoşuna gitmiyordu. Ordu neferlerinin maneviyatı ve yeni bir sefer için iştiyaklarının düşüklüğü kaygı vericiydi. Uzak diyarlarda sonu gelmez seferler, arazinin acımasızlığı, Safevi güçlerinin insanı canından bezdiren *köpek savaşı* taktikleri (askerî kıtaların ilerlediği araziyi yakıp kurutarak erzak sıkıntısı yaratma)[129], askerî birliklerin beslenebileceği alanların tükenmesi, *kızılbaş* güçlerin gözüpekliği ve askerlerin dindaşlarına karşı mücadele ederken gösterdiği isteksizlik, bu etkenlerin hepsi, ordu serdarları açısından, kızılbaş asilerle yaşanan çatışmaların ardından adeta kuruyan topraklarda faaliyet gösteren askerlerin her an düşman kuvvetlerine katılabileceği veya tek kelime etmeden çekip gidebilecekleri anlamına geliyordu. Venedik Elçisi Bartolomeo Contarini, 10 Mart 1519 tarihli raporunda, haklı olarak Osmanlı

129 Rhoads Murphey, "Süleyman's Eastern Policy", *Süleymân the Second and His Time*, ed. Halil İnalcık - Cemal Kafadar, İstanbul, 1993, s. 233.

savaşçılarına şahla yürütülen mücadeleden gına geldiğini, daha iyi bildikleri Macaristan cephesinde bir savaşı çok daha canıgönülden kabul edeceklerini yazıyordu.[130]

Bu yüzden, tahmin edilebileceği üzere, Sultan Süleyman'ın ilk icraatlarından biri İran'a uygulanan ticarî ambargoyu kaldırmak oldu (tabii ki, belli başlı madenlerin ihracatı özel izne tabi olmayı sürdürüyordu). Bunu takiben İran ve Arap ülkelerinden getirtilip Osmanlı topraklarında yaşamaya mecbur bırakılan tacirleri serbest bırakarak malları devlet müsaderesine uğramış tüccara mallarını iade etti. Osmanlı idaresinde görülen siyasî değişiklik, Şah İsmail'le ilişkilerin en azından asgarî seviyede yeniden düzenlenmesini ilzam ediyordu. Osmanlı ricali açısından en önemlisi, Osmanlı ordusunun Macar serhaddine yürüdüğü günlerde Safevi şahının Osmanlı topraklarına saldırmayacağından emin olmaktı. Bu, Anadolu vilayetinden toplanıp Ferhad Paşa komutasına verilen birliklerin Orta Anadolu'da kışlamasıyla kısmen başarıldı. Buna ilaveten (Selim devrinde bile Safevilerle bir anlaşmanın sözcülüğünü yapmış olan) Veziriazam Piri Paşa'nın önayak olmasıyla Safevi devlet erkanına bile haber vermeden Tebriz'e yollanan Osmanlı elçileri, şah kuvvetlerinin muhtemel bir hareketini geciktirmek maksadıyla şartları belirsizliklerle dolu bir anlaşma teklif ettiler. Ne var ki, Osmanlı hükümetinin Safevilerden beyhude yere çekindiği ortaya çıkmıştı; şahın devlet adamları dört gözle bir anlaşma teklifi bekliyorlardı ve Safevi Sarayı'nın alenen barış istediğini söylemekten memnuniyet duydular. 1521 sonlarında, bir zamanlar Selim'in sağ kolu mertebesinde bulunan Diyarbakır Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa öldü. Amansız bir *kızılbaş* düşmanı olan Mehmed Paşa'nın vefatıyla iki saray arasındaki engellerden biri daha ortadan kalktı. Ayrıntıları bilinmeyen diplomatik hazırlıkların

130 Bacqué-Grammont, *Les Ottomans, les Safavids et leurs voisins*, s. 172.

ardından 1523 Eylül'ünde Şah İsmail'in elçisi Taceddin Hasan zengin hediyelerle yüklü olarak İstanbul'a geldi. İsmail, elçisi vasıtasıyla Selim'in vefatından duyduğu üzüntüyü belirtmek ve Süleyman'ı Belgrad ve Rodos'ta kazandığı zaferlerden dolayı tebrik etmek istiyordu. Rivayete göre, Osmanlı ricali, müzakereler esnasında Şah İsmail'in Bağdat ve bazı İran topraklarından vazgeçtiğini ilân etmesini talep etmişti. Bu talepten ciddi bir netice alınmış gibi görünmüyor; ama yine de, Safevi elçisinin Osmanlı başkentini terk ettiği günlerde son on yılını gırtlak gırtlağa geçiren iki imparatorluk bir kez daha konuşabilir hâle gelmişti. Şah İsmail 23 Mayıs 1524'te hayata gözlerini yumdu. Güçlü hasımlarına karşı büyük bir ustalıkla koruduğu Safevi ülkesi, kızılbaş aşiretleri arasında patlak veren bir iç savaşın ardından tam bir kargaşaya teslim oldu. 1528'e değin Sultan Süleyman (hala zayıf olan) doğu komşusundan yana bir sıkıntı çekmedi. Dolayısıyla 1520'lerde imparatorlukta sözü geçen birçok güç odağının topyekûn desteğiyle "şark meselesi"ne bir nihayet verirken "mel'ûn Macarlar üzerine muzaffer sefer-i hümâyununun dizginlerini eline almayı"[131] başarmıştı.

Osmanlıları meşgul eden başka bir cephe, 16. yüzyıl dönümünde Ümit Burnu'nu dolaşıp güney sularına çıkan Portekizlilere karşı Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda açılmıştı. Hint anakarasının batı yakasında üsler edinen Portekiz güçleri, Kızıldeniz'e yaptıkları hücumlarla Mekke ve – daha önemlisi – Hint sularındaki Müslüman ticaret tekelini tehdit ediyorlardı.[132] Portekizlilerin yarattığı tehlike, hele ki Şah İsmail'le tesis

131 Feridun Ahmed Bey, *Münşeatü's-selatin*, I, İstanbul, 1274/1858², s. 547. Krş.: József Thúry, *Török történetírók [Türk Vakayinüvisleri]*, I, Budapest, 1893, s. 379.

132 Charles R. Boxer, *The Portuguese Seaborne Empire, 1415-1825*, London, 1969, s. 1-47; Salih Özbaran, "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu. Onaltıncı Yüzyılda Ticâret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekâbet ve İlişkileri", *Tarih Dergisi*, 31 (1977 [1978]), s. 71-81. Özbaran'ın burada zikredilen çalışmalarının

ettikleri içli dışlı ilişkiler göz önüne alındığında, aşikârdı; Portekiz krallığı, İran'daki güçlerle Osmanlı ve Memlük karşıtı bir ittifaka hazır olduğunu bile beyan etmişti.[133] İslam'ın mukaddes beldeleri ve hac yollarının hamisi olan ve Arabistan'la Hint toprakları arasında gidip gelen ticarî emtiadan pay alanların başında gelen Memlükler, tek başlarına Portekiz baskısına göğüs germekte zorlanıp 1507'den itibaren Osmanlılardan askerî mühimmat desteği aldılar. Osmanlılar, bu sayede Portekiz karşıtı mücadelenin parçası hâline gelirken Memlük iktidarının ortadan kaldırılmasının ardından (1517) kutsal şehirlerin ve Osmanlı Sarayı açısından büyük önem taşıyan Mısır başta olmak üzere Müslüman diyarlardaki ticaretin hamiliğini üstlendiler. Bazı araştırmacılar, Osmanlıların Memlük topraklarını Hint Okyanusu'na açılan bir kapı işlevi görmesi amacıyla istilâ ettiğini iddia etse de[134], Osmanlıların Portekizlilerle açık denizlerde bir hesaplaşmaya girmek için kendini yeterince güçlü hissetmediği anlaşılmaktadır. Süveyş'teki Osmanlı donanmasının kaptanı Selman Reis, 1525 yazında kaleme aldığı takririnde, (Portekizlilerin yenilgiye uğratılabileceğini savunarak) bir deniz seferine çıkılmasını tavsiye etmesine rağmen Sadrazam İbrahim Paşa'yı ikna edemedi.[135] Merkezî hükümet, bunun yerine, elinden geldiğince Kızıldeniz donanmasını takviye

çoğu *Yemen'den Basra'ya: Sınırdaki Osmanlı*, İstanbul, 2004 adlı derleme kitabında bulunabilir. Krş.: Casale, *The Ottoman Age of Exploration*. Bu kitap hakkında eleştirel bilgi için Soucek, "About the Ottoman Age of Exploration", özellikle s. 338-342 ve elinizdeki kitabın girişinde tarafımdan yapılan tespitlere bakınız.

133 Palmira Brummett, *Ottoman Seapower and Levantine Diplomacy in the Age of Discovery*, Albany, 1994, s. 45.

134 Brummett, *Ottoman Seapower*, s. 111-121, özellikle s. 120. Casale de aynı fikirdedir: *The Ottoman Age*, s. 25-29.

135 Michel Lesure, "Un document ottoman de 1525 sur l'Inde portugaise et les pays de la Mer Rouge", *Mare Luso-Indicum*, 3 (1976), s. 137-160. Krş.: Salih Özbaran, "A Turkish Report on the Red Sea and the Portuguese in the Indian Ocean (1525)", *Arabian Studies*, 4 (1978), s. 81-88.

edip Süveyş'te bir kaptanlık tesis etti; ama açık denizlere yönelik bir maceraya atılmaktan kaçınarak Kızıldeniz'i ve denizin güney ucunda Yemen yakınlarındaki giriş noktasını (her zaman başarılı olmasa da) korumakla yetindi. Osmanlı devlet erkanı, 1530'ların başında, Kızıldeniz donanması neredeyse Hint sularına yelken açmak üzereyken Portekizlilerle bir kez daha çarpışmaya girişmekten vazgeçti.[136] İstanbul'dakilerin müteredditi hâl ve tavırlarında iki ana etkenin rol oynadığı söylenebilir: Bir kere, deniz seferi tertip etmek muazzam bir maddî külfetin (hiç yoksa, gemi yapımı için lüzumlu kereste temini ve nakli) altına girmek demekti ve Osmanlılar, Akdeniz'de özgü geleneksel denizcilik teknolojisiyle üstün Portekiz donanmaları karşısına çıkmanın hayli pervasızca olacağını biliyorlardı.[137] Osmanlı yönetimi, Irak (1533–35) ve Basra'ya (1546) yerleşip Hint sularına uzanan yeni hareket üsleri edinene değin temelde savunmacı olan deniz siyasetinde köklü bir değişikliğe gitmedi.[138]

136 Salih Özbaran, "The Ottomans in Confrontation with the Portuguese in the Red Sea after the Conquest of Egypt in 1517", *Studies on Turkish-Arab Relations. Annual 1986*, İstanbul, 1986, s. 213.

137 Teknoloji ve yönetimdeki farklılıklar için bkz.: Kirti N. Chaudhuri, *Trade and Civilization in the Indian Ocean: An Economic History from the Rise of Islam to 1750*, Cambridge, 1985, s. 121-159; Colin H. Imber, "The Navy of Süleyman the Magnificent", *Archivum Ottomanicum*, 6 (1980), s. 222-227; Salih Özbaran, "Ottoman Naval Policy in the South", *Süleyman the Magnificent and His Age*, s. 64; İdris Bostan, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul, 2005, s. 103 vd.

138 Sonraki dönemlerin hadiseleri için bkz.: Muhammad Yakub Mughul, *Kanunî Devri*, İstanbul, 1987, s. 137-206; Salih Özbaran, "The Ottoman Turks and the Portuguese in the Persian Gulf 1534-1581", *Journal of Asian History*, 6 (1972), s. 56-74; aynı yazar, "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu", s. 92-146; aynı yazar, "Ottoman Naval Policy", s. 55-70; Halil İnalcık, "The Ottoman State: Economy and Society, 1300-1600", *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, ed. Halil İnalcık - Donald Quataert, Cambridge, 1994, s. 325-340; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, İstanbul, 1974; Soucek, "About the Ottoman Age of Exploration", s. 325-342.

Üçüncü cephe, Mağrip sahillerindeki bazı uzantılarıyla birlikte aslen Adriyatik'ten Mısır'a uzanan kuzey-güney istikametindeki sulardı. Bizans örneğinden feyz alan Osmanlılar, İstanbul'u başkent edinmiş ve topraklarının denizlerle ayrıldığı bir imparatorluğun etkili bir deniz gücü olmaksızın yoluna devam edemeyeceğini takdir ediyorlardı. İmparatorluğun uzak köşeleri arasında mekik dokuyan tüccar gemilerinin kat etmesi gereken mesafenin heybeti düşünüldüğünde bu son derece doğruydu. Dahası, anakarada gerçekleşen fütuhat (askerî birlik ve mühimmatın nakli), düşman gemilerinin seyrüseferinin devamlı gözetlenmesi mecburiyeti ve uçsuz bucaksız bir sahil şeridini muhafaza gayreti, esaslı bir donanmanın varlığını zorunlu kılıyordu. Sultan II. Bayezid (1481–1512), 16. yüzyıla girilirken Akdeniz'in en büyük donanmasını suya indirip çağının en ehliyetli denizcileri kabul edilen korsanların eline teslim etmişti. Korsanların denizlerdeki kabiliyeti Osmanlı hazinesinin emsalsiz zenginliğiyle birleşince 1499'daki muhteşem zafer elde edildi: Osmanlı gemileri, İnebahtı yakınlarında bir zamanların yenilmez armadası Venedik donanmasını bozguna uğrattı (bu darbe, Venedik Cumhuriyeti'nin izlediği siyasetin dönüşümüne katkıda bulunmuştu).[139]

1500'den sonra Osmanlıların kimseden korkusu kalmamıştı. Doğu Akdeniz hâkimiyet altına alınmıştı ve Karadeniz gün geçtikçe bir Osmanlı iç denizi olma yolunda ilerliyordu.[140] Yine de, Osmanlı donanması şimdilik ticaret güzergâhlarını koruyup gerektiğinde Rodos'taki St. Jean şövalyeleri ve kıyı

139 Andrew C. Hess, "The Evolution of the Ottoman Seaborn Empire in the Age of the Oceanic Discoveries, 1453-1525", *The American Historical Review*, 75 (1970), s. 1904-1906.

140 Karadeniz'in statüsü hakkında yakın tarihli farklı bir görüş için bkz.: Dariusz Kołodziejczyk, "Inner Lake or Frontier? The Ottoman Black Sea in the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Enjeux politiques, économiques et militaires en Mer Noire (XIVe-XXIe siècles). Études à la mémoire de Mihail Guboglu*, ed. Faruk Bilici - Ionel Candea - Anca Popescu, Braïla, 2007, s. 125-139.

sularında haramilik eden korsanların peşine düşmekten öteye gitmiyordu.[141] Sultan Selim, 1510'larda babasının başlattığı çalışmaları sürdürüp donanmayı daha da genişletti. Selim, Ortadoğu'ya yönelip hanedanını İslam dünyasının en muktedir gücü hâline getirdiği seferler boyunca donanmanın imkânlarından sonuna kadar yararlandı. Portekizlilerin güney sularında bitivermesi, yukarıda bahsedildiği gibi, Osmanlı idaresini donanmayı Kızıldeniz ve Yakındoğu limanlarına göndermeye teşvik etti.

Bâbıâli, Mısır'ın fethini (1517) takiben, ister istemez, 1510'lardan bu yana Akdeniz'in batı ucunda boy gösteren çatışmanın içine girmeye başladı. Osmanlıların Yakındoğu'da meşgul olduğu yıllarda, gün geçtikçe palazlanan İspanyol krallığı, İber yarımadasında elde ettiği zaferlerin ardından Hıristiyan-Müslüman çarpışmasını Mağrip'e taşımıştı. İspanya'nın seçkin muhitleri iki rakip fikir arasında bölünmüştü. (Kraliçe Isabel tarafından desteklenen) Kardinal Jiménez de Cisneros, Mağrip'te bir İspanyol-Moritanya imparatorluğunun hayalini kurduğu hâlde, aklı fikri Batı Akdeniz ve İtalya'nın güneyinde olan Kral Fernando, kıyılara inşa edilip Arapları olduğu yerde tutacak bir müdafaa sistemini yeterli görüyordu.[142] Fernando'nun fikirleri galip geldi ve 1505'ten itibaren Mağrip sahilinde ele geçirilen ya da temelden inşa edilen istihkâm ve garnizonlardan *presidio* denilen meşhur müdafaa hattı kuruldu. Morisko mülteciler, Hıristiyan köleler ve yerel unsurlardan oluşan Kuzey Afrika halkı, İspanyol genişlemesine karşı birleşerek eskisinden çok daha sistemli biçimde korsanlık faaliyetlerine yöneldi. 1510'larda Cerbe, Cezayir, Tunus gibi korsan yataklarıyla İspanyol istilâcılar arasında mahallî kavgalar önlemez hâle

141 Brummett, *Ottoman Seapower*, s. 107.

142 John H. Elliott, *Imperial Spain 1496-1716*, London, 1963, s. 53-54.

geldi. 1515'te Mağrip'teki mücadelenin başına geçen Barbaros Hayreddin ve Oruç Beyler, ertesi sene Cezayir'i zapt ettiler.

1510'ların sonuna gelindiğinde, Mağrip'te çakan kıvılcımlar neredeyse topyekûn bir Hıristiyan-Müslüman çarpışmasına dönüşmek üzereydi. 1518'de öldürülen ağabeyinin yerine geçen Hayreddin, ne İspanyollarla, ne de gün geçtikçe kendisinden şüphelenen Tunus'taki Hafsi ailesi ve diğer yerel rakipleriyle bir başına mücadele edemeyeceğini anladığından yüzünü birkaç sene evvel elçilerinin hüsnükabul görmüş olduğu İstanbul'a döndü.[143] Yakın zamanlara kadar, Hayreddin'in yardım çağrısına olumlu yanıt veren Sultan Selim'in onu derhal Cezayir beylerbeyi tayin ettiği, Hayreddin'in Kuzey Afrika'daki konumunu pekiştirmek amacıyla yeni beylerbeyinin yanına topçu ve yeniçeri bölükleri (bunlara İstanbul'daki yoldaşlarıyla aynı imtiyazlar tanınmıştı) gönderdiği ve Mağrip'e gitmek isteyen gönüllülere müsaade ettiğine; bunun karşılığında ise, korsan reisinin Cuma hutbelerinde Selim'in adını okutup padişah namına sikke bastırarak resmen Osmanlı egemenliğini tanıdığına inanılıyordu.[144] Ne var ki, yakın tarihli bir çalışma, Rodos'a bir sefer hazırlığıyla fazlasıyla meşgul olan Selim'in Hayreddin'e yardım etme konusunda en başta bir kararsızlık yaşadığını ortaya koymaktadır. Büyük ihtimalle, Sultan Süleyman'ın yolladığı heyet, 1521 baharında Mağrip'e ulaşana değin Hayreddin'in eline bir âlem veya tayin beratı geçmemişti. Bundan sonra Süleyman'ın isminin Cuma hutbesinde zikredilmesi ve darbedilen sikkelere işlenmesiyle tabiyet bağı tesis edilebildi.[145] Bu

143 Andrew C. Hess, *The Forgotten Frontier: A History of the Sixteenth-Century Ibero-African Frontier*, Chicago, London, 1978, s. 61-62.

144 Hess, *Forgotten Frontier*, s. 65; Jamil M. Abun-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge, 1987, s. 150.

145 Nicolas Vatin, "Note sur l'entrée d'Alger sous la souveraineté ottoman (1519-1521)", *Turcica*, 44 (2012-2013), s. 131-166, özellikle s. 154-156. *Gazavat-ı Hayreddin Paşa* isimli Osmanlı vakayinâmesinden hareketle Barbaros

gelişmeler, Akdeniz'in batı yakasında doğrudan bir Osmanlı-İspanya mücadelesine giden yolu açtı.

Gelgelelim, ne 1519'da imparatorluk tacını kuşanan Şarlken, ne de Sultan Süleyman bu denli büyük bir kapışma için aceleci değildi; Mağrip'teki çatışmayı bir kenara bırakıp Avrupa sahnesine yoğunlaştılar.[146] Süleyman'ın Akdeniz'deki hadiseler hakkında ne düşündüğü tam olarak bilinmese de, imparatorluğunun acil menfaatlerinin Akdeniz'de İspanyollarla uğraşmaktan geçmediği kanaatinde olduğuna hükmedilebilir. Barbaros Hayreddin'in, ilk başta yaşadığı sıkıntıları aştıktan sonra, 1520'lerin ikinci yarısında İspanyol kuvvetleri karşısında irili ufaklı zaferler kazanması sultanın bu yöndeki kanaatini pekiştirmiş olmalıdır.[147] Süleyman'ın Venedikliler'den korkması için bir sebep yoktu; Osmanlı askerî girişimleri, Batılı güçlerin İtalya yarımadasında verdiği savaşlar (bu arada Venedikliler Osmanlılar'dan yardım istemeyi bile düşünmüşlerdi) ve Osmanlı (Müslüman ve Gayrimüslim), Dubrovnik ve Portekizli tacirlerin faaliyetleri Venedik'i epeyce elden ayaktan düşürmüştü. Görünüşe bakılırsa, Şarlken, İspanyol kraliyetinin

---

Hayreddin'in denizcilik hayatının ilk dönemlerinin kısmen farklı anlatımları için bkz.: Rhoads Murphey, "Seyyid Muradi's Prose Biography on Hızır Ibn Yakub, Alias Hayreddin Barbarossa. Ottoman Folk Narrative as an Under-Exploited Source for Historical Construction", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 54/4 (2001), s. 519-532 ve Nicolas Vatin, " 'Comment êtes-vous apparus, toi et ton frère?': note sur les origins des frères Barberousse", *Studia Islamica*, n. s. 1 (2011), s. 103-131. Eserin muhtelif edisyonları için bkz.: Vatin, "Comment êtes-vous apparus", s. 103, not. 2.

146 Hess, *Forgotten Frontier*, s. 66-67; Emrah Safa Gürkan, "The Centre and the Frontier: Ottoman Cooperation with the North African Corsairs in the Sixteenth Century", *Turkish Historical Review*, 1 (2010), s. 132; aynı yazar, "Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti", *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, ed. Haydar Çoruh M. Yaşar Ertaş - M. Ziya Köse, İstanbul, 2011, s. 22-44.

147 Zoltán Korpás, "Spanyol védelmi rendszer Észak-Afrikában V. Károly uralkodása alatt [Şarlken Döneminde Mağrip'te İspanyol Müdafaa Sistemi]", *Africana Hungarica*, 1/1 (1998), s. 66-67.

baskısına boyun eğip deniz politikasında esaslı bir değişikliğe gitmeseydi, Bâbıâli'nin Akdeniz'de kapsamlı bir mücadeleye girişmeye niyeti yoktu. En nihayetinde, Osmanlılar, Akdeniz'de yeni bir cephe açıp burada olup bitenlere müdahale etme gereğini duydular. Ne de olsa, Andrea Doria ve Ceneviz donanması 1528'de Şarlken'e biat ettiğini duyurmuştu ve 1532'de Yunanistan kıyılarını vuran saldırı, Osmanlı donanmasında görülen göz kamaştırıcı ilerlemelere rağmen Osmanlı deniz gücü ve müdafaasının hâlâ epeyce kırılgan olduğunu gözler önüne seriyordu.[148]

Dördüncü cephede, Osmanlıların Macaristan'ın güney sınırlarına dayandığı Orta Avrupa'da, Bâbıâli'yi harekete geçmeye zorlayan yeni gelişmeler yaşanıyordu. Batı dünyasının, asırlar boyunca Papa'nın kanatları altında haçlı fikirleriyle serpilip gelişen birleşik siyaseti, 15. yüzyılın sonundan itibaren giderek dağılıp parçalanıyordu. 1494'te İtalya'daki savaşlar başladı ve Şarlken'in 1519'da tahta çıkışını takip eden yarım asır boyunca Batı'dakilerin gözü kulağı Valois ve Habsburg hanedanları arasındaki mücadeleden başkasını görüp duymadı.[149] Papalık otoritesinin sarsılarak Protestanlığa meydan açmak zorunda kalması, Avrupa toplumlarındaki bölünmeyi daha da şiddetlendirdi.[150] Batı'da olup bitenleri izleyen Osmanlı

148 Sefer hakkında bkz.: Zoltán Korpás, *V. Károly és Magyarország (1526-1538) [Şarlken ve Macaristan 1521-1538]*, Budapest, 2008, s. 152-153, 159; Özlem Kumrular, "Koron: Uzak Topraklarda İmkânsız Misyon", aynı yazarın *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu*, İstanbul, 2011 adlı kitabının içinde s. 185-190; Gürkan, "The Centre and the Frontier", s. 132-133.

149 Hermann Wiesflecker, *Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit. Band II. Reichsreform und Kaiserpolitik 1493-1500. Entmachtung des Königs im Reich und in Europa*, Wien, 1975, s. 9-58; Richard Mackenney, *Macmillan History of Europe. Sixteenth Century Europe. Expansion and Conflict*, Houndmills, London, 1993, s. 219-242.

150 Mackenney, *Sixteenth Century Europe*, s. 129-172, 268-280.

Sarayı[151], Avrupa'nın bağrına yönelik bir hamle için uzun süredir beklediği fırsatın ayağına kadar gelmiş olduğunu düşünmüş olmalıydı. Dahası, Batılı güçlerin padişahın dostluğunu kazanmak uğruna peşisıra yolladıkları haber ve elçiler, büyük ihtimalle, Osmanlı başkentindeki izlenimi pekiştirmişti. Görünen o ki, Batılı hükümdarlar, sultanı yalnızca nefret edilen bir din düşmanı görmeyip Avrupa'daki hâkimiyet kavgasında muhtemel bir müttefik olarak ele alıyorlardı.[152]

Dış etkenlere ilaveten Avrupa'ya yönelik bir Osmanlı seferini destekleyen iç siyasete dair bazı telakkiler de vardı. Her şeyden evvel iktisadî düşünce ve beklentiler geliyordu. Osmanlı devlet hazinesine giren kaynak ve vergi gelirlerinin büyük bölümü Balkanlar'dan geliyordu. Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da ele geçirilen geniş topraklardan sonra bölgenin öneminde kısmî bir azalma olsa da, hazinenin birinci gelir kaynağı olmaya devam ediyordu.[153] Şayet Osmanlılar, öyle ya da böyle, bereketli Macar (Orta Avrupa) toprakları ve bölgenin Balkanlar'a kıyasla ne denli gelişmiş olduğunu öğrendiyseler (ve çoğunlukla fetih seferlerinden önce titiz ve tafsilatlı istihbarat çalışmaları yaparlardı), Macar havalisinin zaptının im-

151 Christine Isom-Verhaaren, "An Ottoman Report about Martin Luther and the Emperor: New Evidence of the Ottoman Interest in the Protestant Challenge to the Power of Charles V", *Turcica*, 28 (1996), s. 299-318 (1530 civarına ait bir istihbarat raporu). Bu dönemde Osmanlı istihbaratı hakkında genel bilgi için bkz.: Ágoston, "Information, Ideology, and Limits of Imperial Policy", s. 75-92; Emrah Safa Gürkan, "The Efficacy of Ottoman Counter-Intelligence in the 16th Century", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 65/1 (2012), s. 1-38.

152 Konuyla ilgili bilgi için bkz.: Fodor Dávid, "Hungarian-Ottoman Peace Negotiations in 1512-1514", s. 13-14. Kutsal Roma İmparatoru I. Maximilian, Osmanlı İmparatorluğu'yla ittifak kurmanın yollarını arayan en eski hükümdarlardan biriydi.

153 1523-25 devlet bütçesindeki rakamlara bkz.: Halil Sahillioğlu, "1524-1525 Osmanlı Bütçesi" *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 41 (1985), s. 424. 1527-28'de Mısır ve Suriye'den tahsil edilen miktar, toplam gelir kalemlerinin kabaca üçte birine tekabül ediyordu.

paratorluk açısından bariz bir kazanç (vergi gelirleri, dağıtılacak timar arazileri vb.) olacağına hükmetmeleri kolaydı.

Kuzey ve batı yönlerinde ilerleme fikri, özellikle Rumeli kalelerinde hizmet eden askerler tarafından öne atılıyordu. Bu tarihlerde, 1593-1606 Uzun Savaş'ından önce Bosna ve Macaristan'da savaşın sözcülüğünü yapan Osmanlı askerî seçkinlerinin kullandığı yöntemlerin benzerine başvuran bir "Rumeli lobisi" var gibi görünmektedir.[154] Bu benzerlik tesadüf değildir. İki örnekte de, son sefer-i hümâyunun tertiplenmesinin üzerinden onlarca yıl geçmişti.[155] Bu arada dur durak bilmeyen akın, ufak çaplı çarpışmalar ve yağma seferleri, sınır boylarını perişan hâle getirmişti. Sayıları serhat kalelerine gelen gönüllülerle katlanan kale neferleri, yeni timar arazileri ve ganimet elde etme hevesiyle, yeni topraklar zapt edip buraları uzak ve henüz el değmemiş bölgelere akın yapabilmek için üs edinmenin hayalini kuruyorlardı.[156] 1591-93'te savaş hizbinin öncülüğünü Bosna Valisi Hasan Paşa yaparken, anlaşılan o ki, 1520'lerde "Rumeli lobisi"nin fikirlerini dillendirme vazifesi Bâli Bey'e kalmıştı.[157] Yahyapaşaoğlu ailesinden gelen Bâli Bey, düşman ahvali hakkında iyi malumat sahibi olmasının yanında Osmanlı idarî muhitlerinde yararlı bağlantıları vardı. İstanbul'a yolladığı mektubunda Macaristan'ın kolay bir av olduğunu anlatan Bâli, sarayı vakit kaybetmeden sefere çıkmaya davet ediyordu.[158]

154 Fodor, "Prelude to the Long War", s. 297-301.

155 Sırasıyla 1456 ve 1566 senelerinde.

156 Sefer gönüllülerinin yarattığı baskının önemi için bkz.: Caroline Finkel, *The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606*, Wien, 1988, s. 44.

157 Bâli Bey'in hayatı için bkz.: Dušanka Bojanić, "Požarevac u XVI veku i Bali-beg Jahjapašić", *Istorijski Časopis*, 32 (1985 [1986]), s. 49-77, özellikle s. 50-53, 55-65.

158 M. Tayyib Gökbilgin, *Kanunî Sultan Süleyman*, İstanbul, 1967, s. 7. Krş.: Fodor, "Ottoman Policy", s. 292, 334-336. Hoca Sadeddin'e göre, Rumeli'nin askerî ileri gelenleri, Kral Mátyás'ın ölümünün hemen ardından, kralın yokluğunun

Osmanlı hükümeti, bu tür talepleri duymazdan gelmek istemiş olabilse bile, yapabileceği fazla bir şey yoktu. Yukarıda kaydettiğim üzere, Süleyman'ın tahtı babasından devraldığı günlerde, Rumeli askerleri ve hatta bütün Osmanlı toplumunda Selim'in otokratik yöntemleri ve doğu seferlerindeki ısrarı yüzünde ciddi miktarda bir memnuniyetsizlik peyda olmuştu. İktidarını sağlamlaştırmak isteyen Süleyman'ın, istemese de, – önceden değinildiği gibi –iç ve dış siyasette babasının mirasını reddetmekten başka çaresi yoktu. Toplumun farklı kesimlerinde biriken şikayetleri ele alıp çözüm üretmesi, Süleyman'ın tahta cülûsuyla imparatorluğun adalet dairesine döndüğünü kanıtlamayı amaçlayan tedbirlerdi.[159] Yeni Osmanlı sultanı, dış siyasetini gözden geçirip dört cephedeki vaziyeti tartarken ordu mensuplarının ve tebaasının hâlet-i ruhiyesini göz ardı edemezdi. Kuvvetler dengesi ve eldeki kaynaklar nazar-ı itibara alındığında Osmanlıların Orta Avrupa'da ezici bir üstünlüğe sahip olduğu açıktı. Batı cephesindeki muhtemel zaferler, yalnızca imparatorluğun genişlemesine hizmet etmeyecek; Süleyman'ın içerideki konumunu da pekiştirecekti. Sultan, tebaasına Osmanlı tarihinde yeni bir dış siyaset döneminin başladığını göstermek maksadıyla ordunun batı cephesine yollanması gerektiği fikrine ikna olmuştu.[160]

---

yarattığı kargaşa ortamından istifade etmek suretiyle Macaristan'ın işgal edilmesini çok önceden tavsiye etmişlerdi (*Tacü't-tevarih*, II, İstanbul, 1280/1863, s. 69-70). Thúry, *Török történetírók*, I, s. 174.

159 Woodhead, "Perspectives", s. 164-166.

160 Mısır kanunnâmesinin mukaddimesine dayanan Kaya Şahin, evrensel egemenlik ve mehdilik iddiaları taşıyan bu "batıya dönüş" ve yeni bir "siyaset teolojisi"nin oluşumunun 1524 tarihinde (bahsi geçen kanunnâmenin tedvin edildiği yıl) vuku bulduğu ve hayata geçirilmesinin 1526'dan önce başlamadığı fikrindedir. Şahin, *Empire and Power*, s. 56-63, 188-190.

MACARİSTAN'IN FETHİ VE ORTA AVRUPA'DA OSMANLI-HABSBURG MÜCADELESİ

1520 sonbaharında sefere çıkma kararı alındı ve Osmanlı kuvvetleri ertesi sene Macaristan'a doğru yola koyuldu. Osmanlı ricalinin kafasındaki plan Macar başkenti Budin'i ele geçirmekti; ama tahtına alışmaya çalışan sultanın tecrübesizlik ve askerî meselelerdeki çekingenliği, Osmanlıların Macaristan'ın güneyindeki bazı kilit kalelerle, Belgrad ve Böğürdelen'in (Szabács) zaptıyla "yetinmesi"ne yol açtı.[161] Yine de, bu ilk sefer esnasında bile, sultanın ordusunun hedefinin Macaristan'dan ibaret olmadığı söylenebilir. Bu ilk hamle, daha ziyade, çok daha cüretkâr bir stratejinin girizgâhına benziyordu. Osmanlı zaferinin ardından Cumhuriyet'in tebrik mesajını getirmek için İstanbul'a gelen Venedik Elçisi Marco Minio, buradan yazdığı raporunda paşaların kendisini Avrupa siyaseti, Roma ve yolların durumu hakkında sorguya çektiğini ve sultanın Avrupa'ya yönelik bir sefere çıkma niyetinde olduğunu açıkça söylediklerini belirtiyordu; savaşın ilk perdesi Macaristan'da açılmıştı; çünkü Osmanlılar buradan diğer ülkeleri daha kolay vurabileceklerine

161 Káldy-Nagy, "Suleimans Angriff", s. 165-169; Ferenc Szakály, "Nándorfehérvár, 1521: The Beginning of the End of the Medieval Hungarian Kingdom", *Hungarian-Ottoman Military*, s. 47-76. Seferin hedefleri hakkında bkz.: Fodor, "Ottoman Policy", s. 290-291.

inanıyorlardı.[162] Venedik, tam da beklendiği gibi, Macar seferi boyunca tarafsızlığını koruduğu için 11 Aralık 1521'de padişahın rızasıyla iki devlet arasındaki ahidnâme yenilenip uzatıldı. Osmanlı devlet adamları, müzakereler esnasında Venedik elçisini dostane bir üslupla Senato'nun Macaristan'da yaşanacak savaşlara müdahale etmemesi hususunda uyardılar. Venedikliler, hiçbir kisve altında Macarlara yardım eli uzatmamalıydılar; ne de olsa, Venedik'e ait uzun ve savunmasız sahil şeridi benzer bir saldırıdan zarar görebilirdi. Venedikli yöneticiler bu ikazın ne anlama geldiğini kavramıştı; 1520'lerde Osmanlı birlikleri Macarları dağıtırken öylece oturup beklediler. Doğrusu istenirse, Mohaç Muharebesi'nin hemen öncesi ve sonrasında Osmanlıları Orta Avrupa'da ilerlemeye teşvik bile ettiler.

Takip eden on iki senenin hadisatı Venedik elçisinin raporunu asılsız şayialarla doldurmadığını gösteriyordu. Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de ele geçirilen eyaletlere çekidüzen vermenin planda dört yıllık bir gecikmeye sebep olduğu doğruydu.[163] Ne var ki, 1525'ten sonra sultanı batı cephesindeki emellerinin peşine düşmekten alıkoyacak bir şey kalmamıştı.

Sultan Süleyman, bir sene evvelinden Avrupa'ya yönelik bir seferin hazırlıklarına başlamıştı. Osmanlı ricali, bir aralar

162 Albèri, *La relazioni*, III/III, s. 75-76. Şah İsmail, sultanın 1523'te kendisine yolladığı mektuplara göndermede bulunarak aynı şeyleri söylüyordu: Tardy, *Beyond the Ottoman Empire*, s. 131. Sadrazam İbrahim Paşa, Mohaç seferi arifesinde huzuruna kabul ettiği Venedik elçisine nihaî hedefin "Roma İmparatorluğu"nu fethedip İslam hâkimiyetini kurmak olduğu manasına gelen sözler sarf etmişti. Cornell H. Fleischer, "Shadows of Shadows: Prophecy in Politics in 1530s Istanbul", *International Journal of Turkish Studies*, 13/1-2 (2007), s. 55.

163 Rodos'un zaptı hakkında bkz.: Setton, *Papacy*, III, s. 198-216; Nicolas Vatin, *L'Ordre de Saint-Jean-de-Jerusalem, l'Empire ottoman et la Méditerranée orientale entre les deux sièges de Rhodes 1480-1522*, Louvain, Paris, 1994, s. 339-374. Mısır'da isyanın bastırılıp idarî düzenin yerleştirilmesi hakkında bkz.: Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, *XVI. Asırda Mısır Eyâleti*, İstanbul, 1990, s. 72–90; Michael Winter, *Egyptian Society under Ottoman Rule 1517–1598*, New York, London, 1992, s. 14–17; Şahin, *Empire and Power*, s. 53–59.

Lehistan üzerine bir hücumu tartışmış olsa da, bu fikirden vazgeçilmişti. Nihayet, 1525 sonbaharında Kral Sigismund'un elçisiyle üç yıllık bir mütareke imzalandı.[164] Aynı sene Bâbıâli, Eflak'ı imparatorluğa katma girişimini bir kenara bırakarak, tahtına sebatla sarılan Radu'yu Osmanlı yüksek egemenliğini tanıyıp daha fazla yıllık haraç ödemeyi kabul etmesi karşılığında voyvodalıkta tuttu. Bütün bu diplomatik uğraşlar, sıradaki hedefin Macaristan olduğunda tereddüte mahal bırakmıyordu; Macar toprakları 1521'de girilen yolun mantıkî duraklarından biriydi. Sefer hazırlıklarının ortasında I. Fransuva'nın (François) elçisi İstanbul'a geldi. 1525 Şubat'ında gerçekleşen Pavia Muharebesi'nde Şarlken'e esir düşen Fransa kralı, başına gelen talihsizliği bildirip sultandan Habsburgların gücünü kırmak için ordusunu Macaristan'a yollamasını rica ediyordu. Söylentilere bakılırsa, Elçi Joannes Frangepan, İbrahim Paşa'yı uyararak Osmanlı makamlarının acilen müdahale etmemesi hâlinde Şarlken'in yakında dünyanın tek hâkimi olacağını söylemişti.[165] Süleyman açısından Hıristiyan âleminin en güçlü hükümdarlarının birinden gelen bu çağrı, Avrupa'yı pençesine alan ayrışmanın en somut kanıtlarından biriydi. Keza bu sayede, Macaristan'da karşısına toplu bir müttefik kuvvetin çıkmayacağından emin olmuştu. Süleyman, fikirlerinde ne kadar haklı çıktığını görüyordu; ama – olaylar silsilesinin gösterdiği üzere – bunların hiçbiri sefer hakkındaki kanaatlerini doğrudan etkilemedi.

164 Dariusz Kołodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of* 'Ahdnames *and Other Documents*, Leiden, Boston, Köln, 2000, s. 116, 222-226.

165 "Dost edinme" yolunda karşılıklı Osmanlı-Fransız teşebbüsleri için bkz.: Michael Hochendlinger, "Die französisch-osmanische 'Freundschaft' 1525-1792. Element antihabsburgischer Politik, Gleichgewichtsinstrument, Prestigeunternehmung Aufriß eines Problems", *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 102/1-2 (1994), s. 108-164, özellikle s. 115-119, 146-149. Krş.: Christine Isom-Verhaaren, *Allies with the Infidel: The Ottoman and French Alliance in the Sixteenth Century*, London, New York, 2011, s. 23-40.

Kaderine terk edilen Macar kuvvetleri 29 Ağustos 1526'da Mohaç Meydan Muharebesi'nde darmadağın olunca Batı'ya giden yol alabildiğine açıldı.[166] Yine de, Mohaç'ı takip eden günlerde Bâbıâli'nin kafasının bir parça karışık olduğu görülebiliyordu. Bazı kaynaklar, ne sultanın, ne de Veziriazam İbrahim Paşa'nın Macaristan'ın bu denli çabuk çökeceğini tahmin edemediğine işaret ederler; neticede Osmanlılar, Macar arazisini hepten işgal etmek için bir hazırlık yapmamışlardı. Bu esnada Anadolu'da hâlledilmesi gereken bazı yerel isyanlar patlak verdi. Dahası, peşi sıra çıkılan seferler ve Anadolu'daki asilerin sebep olduğu yağma ve talan, imparatorlukta erzak bulmayı bir süreliğine zorlaştırdığından Osmanlı idaresinin elini kolunu bağlamıştı.

Bu arada Macaristan ve batısında işler kızışıyordu. II. Layoş'un (Lajos) Mohaç'ta ölmesinin ardından Macar tahtına iki kişi birden talip olmuştu: 10 Kasım 1526'da Macar tacını bir merasim eşliğinde kuşanan Erdel voyvodası Yanoş Zapolya (János Szapolyai) ve Habsburg hanesinden Avusturya arşidükü Ferdinand. Ferdinand, taht iddiasını kılıç zoruyla gerçekleştirmeye çalışıyordu ve görünüşe bakılırsa istediğini cebren koparmasına fazla bir şey kalmamıştı. Şöyle ki, İtalya'da Hasburglara karşı kurulan Cognac İttifakı (Papalık, Venedik, Milano ve Fransa'dan oluşuyordu) imparatorluk birlikleri tarafından feci bir yenilgiye uğratılmışlar ve Roma, Şarlken tarafından ele geçirilmişti (1527). Bu gelişmeler, Bâbıâli ve Venedik'in vakit kaybetmeden bir birleşik cephede buluşmasına yol açtı. Venedikliler, Habsburglu biraderlerin iki koldan ilerleyişinden ziyadesiyle rahatsızlık duyuyorlardı. Senato, İstanbul'daki elçileri

166 János B. Szabó - Ferenc Tóth, *Mohács (1526). Soliman le Magnifique prend pied en Europe Central*, Paris, 2009; Feridun M. Emecen, "Mohaç 1526: Osmanlılara Orta Avrupa'nın Kapılarını Açan Savaş", aynı yazarın *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, İstanbul, 2010 adlı kitabının içinde, s. 159-216.

ve Osmanlı başkentinde yaşayan Ludovico Gritti[167] vasıtasıyla 1527 baharından itibaren Osmanlı Sarayı'nı Macaristan'a müdahale etmeye teşvik ediyordu. Bir yandan da, Karl'ın küre-i arzın her köşesine hükümran olma niyetini dile getirip bu tür ihtirasların hem Venedik hem Osmanlı İmparatorluğu açısından ne denli zararlı olduğunu hatırlatıp duruyorlardı. Gelgelelim, Venedikliler, Osmanlı güçlerinin kalıcı olarak Macaristan'a yerleşmesi fikrine de sıcak bakmıyorlardı. Bu sebeple Venedik tasarılarında Yanoş Zapolya'ya büyük iş düşüyordu. Venediklilerin kalbinden Zapolya'nın Osmanlı tabiyetine geçip Macar tahtında kalması geçiyordu. Bu maksatla dört yandan sıkıştırılmış krala sultana imdad çağrısında bulunmasını salık verdiler. Bu arada İstanbul'daki Venedik *balyosuna* (ve görünüşe göre Gritti'ye) padişahı Zapolya'yla irtibata geçip krallık iddiasını desteklemesi hususunda ikna etmek için elinden geleni yapması talimatını verdiler.

Ne var ki, aynı günlerde, Bâbıâli, son vakitlerde cereyan eden sarsıcı olayların etkisiyle çok daha cüretkâr tasavvurların peşine düşmeye karar vermişti. Sultan Süleyman ve İbrahim Paşa, hanedan açısından o zamana değin dillerde bir umdeden ibaret kalmış olan "cihan hâkimiyeti" fikrinin artık hayata geçirilmesi vaktinin gelmiş olduğuna hükmetmişlerdi. Gerçekten de, böylesi bir hamleyi ertelemenin anlamı yoktu. Mohaç'tan önce Osmanlı başkentinde adı sanı duyulmayan Şarlken elde ettiği son zaferlerle aklındaki hegemonik planları gerçekleştirmeye epeyce yaklaşmıştı. Aynı vakitlerde Ferdinand'ın Macaristan'da kazandığı başarılar bölgedeki Osmanlı teşebbüslerinin altını oyuyordu. Osmanlı sultanı, bu hâl

167 Bu ilgi çekici şahsiyet hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Ferenc Szakály, *Lodovico Gritti in Hungary 1529-1534. A Historical Insight into the Beginnings of Turco-Habsburgian Rivalry*, Budapest, 1995; Gizella Nemeth Papo - Adriano Papo, *Ludovico Gritti: Un principe-mercante del Rinascimento tra Venezia, i turchi e la corona d'Ungheria*, Mariano del Friuli, 2002.

ve şartlar muvacehesinde, askerî ve siyasî dengeleri de gözeterek 1527 sonbaharında o ana kadar uygulaya geldiği tedricî yöntemlerden vazgeçip ordularını doğrudan Viyana'ya sevk etmeye karar vermişe benzemektedir. Süleyman'ın esas amacı, Orta Avrupa'daki Habsburg iktidarına öldürücü bir darbe indirmekti. I. Ferdinand'ın alt edilmesiyle Macar havalisi Osmanlı İmparatorluğu'na kazandırılabilirdi. Bununla beraber Osmanlı yönetiminin sefere çıkılmadan evvel bir dizi malî, diplomatik ve idarî unsuru gözden geçirmesi gerekiyordu. Bu yüzden Orta Avrupa'ya yönelik bir girişimin tahakkuk etmesi 1529 başlarını bulacaktı.

Osmanlı Sarayı'nın ilk önceliği Zapolya'yla sağlam bir bağ kurmaktı. Osmanlı idaresi üç sebeple Zapolya'ya ihtiyaç duyuyordu: Osmanlı ordusunun gelişine kadar Macaristan'ı bölünmüş hâlde tutmak; Osmanlı askerlerinin hedeflerine yürüdüğü günlerde Macar illerinde dostça bir ortam sağlamak; Macar topraklarının Osmanlı savaşçılarının ihtiyaç duyduğu erzağı temin edeceğinden emin olmak. Ordunun iaşe ve ikmali en önemli hususstu; çünkü sefer kuvvetleri o zamana değin hiç olmadığı kadar uzak bir menzile yollanacaklardı. Dolayısıyla Zapolya'nın yanıtı müthiş bir kaygı ve merakla bekleniyordu. Bu gerginlik, Osmanlı paşalarının Zapolya'nın arzulanandan epeyce geç gelen elçisi Hyeronimus Łaski'ye sarf ettikleri pek de dostane olmayan sözleri açıklar. Bâbıâli, ilk başta Macar kralına Osmanlı payitahtının haraçgüzarlarından biri olmayı teklif etmişti; fakat bu öneri kesin bir dille reddedilince sultan, en azından bir süreliğine, siyasî tabiyeti simgeleyen haraç veya pişkeş talep etmekten vazgeçmeyi kabul etti. Osmanlılarla Zapolya'nın temsilcileri arasında nihayet 1528 Şubat'ında anlaşmaya varıldı.

Görünen o ki, esasında Zapolya'nın de en az Bâbıâli kadar bu anlaşmaya ihtiyacı vardı.[168]

Osmanlı Sarayı, bu aylarda bıkıp usanmadan çıkılan seferin Macarlara yardım etme ve Zapolya'yı yeniden tahtına oturtma dışında bir amaç taşımadığını dile getiriyordu. Görünüşe bakılırsa, Zapolya'nın yanı sıra Venedikli diplomatlar ve Lehistan kraliyet sarayı resmî Osmanlı beyanatına inanmışlardı.[169] İbrahim Paşa, ayrıca kaleme aldığı bir mektupla Leh makamlarını sultanın Macaristan'daki gayesi hakkında bilgilendirmişti. Sefer hazırlıklarını tamamlayan sultan ve İbrahim Paşa, iki diplomatik manevrada daha bulundular. Evvela I. Fransuva'nın gönlünü hoş tutmak gerekiyordu: 1528 Eylül'ünde İskenderiye'deki Fransız konsolosuna yollanan bir nâme-i hümâyunla Fransız ve Katalan tacirlerin Akdeniz'deki imtiyazları (1513'te Memlük idaresi tarafından bahşedilmişti) tasdik edildi.[170] İkinci olarak aynı yılın Ekim ayında Kral Sigismund'la üç yıllık bir ateşkes imzalanarak Leh kuvvetlerinin Habsburgların yardımına koşması ihtimali bertaraf edildi.[171] I. Ferdinand, diplomatik bir yalnızlığa

168 Barta editörlüğünde neşredilen yazı ve belgelere bkz.: *Két tárgyalás Sztambulban*, özellikle Fodor, "A Bécsbe vezető út", s. 63-96. - 1529'da yeni bir ahidnâme tertip ettiren sultan Zapolya'yı haraçgüzar statüsünü kabule zorladı; fakat Macar kralı saltanatı boyunca haraç ödemeyi reddetti. Osmanlı-Macar ahidnâmesini ilgilendiren çok sayıda mesele hakkında bkz.: Papp, *Die Verleihungs-, Bekräftigungs- und Vertragsurkunden*, s. 27-51; aynı yazar, "Hungary and the Ottoman Empire", s. 70-83.

169 Mesela İstanbul'daki *balyos* Pietro Zen, 1529 Mayıs'ında sultanın hareketi hakkında rapor verirken Türklerin Macaristan'da Zapolya'yı yeniden tahta oturtmak amacıyla yola çıktıklarını yazmıştı.

170 Ernest Charrière, *Négotiations de la France dans le Levant* ..., I, Paris, 1848, s. 121-129; Gilles Veinstein, "Les capitulations franco-ottomanes de 1536. Sont-elles encore controversables?", *Living in the Ottoman Ecumenical Community: Essays in Honour of Suraiya Faroqhi*, ed. Vera Costantini Markus Koller, Leiden, Boston, 2008, s. 81-84.

171 Fodor, "A Bécsbe vezető út", s. 93-94; Kołodziejczyk, *Ottoman-Polish*, s. 116-117, 227-229.

mahkum edilmişti. Bundan sonrası kaba kuvvet marifetiyle hâlledilecekti.

Viyana kuşatması, Bâbıâli açısından ağır bir hezimete dönüştü.[172] 1532'deki seferin akıbeti de farklı değildi (Osmanlı kuvvetleri bu tarihte Viyana'ya erişmemiş olmasına rağmen, benim bakış açıma göre, 1683'teki değil, 1532'deki sefer ikinci Viyana seferi kabul edilmelidir).[173] Osmanlı ilerleyişi durdurulmuştu; bu devasa imparatorluğun muazzam kudreti bile Habsburglar ve destekçilerini Orta Avrupa'dan söküp atmaya yetmemişti. 1532 yılı Osmanlı tarihinde ve Osmanlı-Avrupa ilişkilerinde en önemli kırılma anlarından biriydi. Yalnızca bu sene içinde yaşanan askerî başarısızlık değil; bunu takip eden gelişmeler de çığır açıcı nitelikteydi. Osmanlılar, geçen sayfalarda anlatılan diğer üç cephede birden bir anda tepetaklak olma tehlikesiyle baş başa kalmışlardı. Önceden kaydedildiği gibi, Şarlken, kara cephesinin yükünü hafifletmek ve İspanyollara rahat bir nefes aldırmak için Akdeniz'de yeni bir cephe açmıştı. Karl'ın hamlesi, Osmanlıları da aynı şekilde davranmaya zorladı. Donanmaya hatırı sayılır miktarda kaynak ayırmak zorunda kalan Osmanlı yönetimi, kara ve deniz cephelerinin ikisine birden dikkatle eğilmeye başladı.[174] Aynı vakitlerde (1533–35 seferi) Osmanlı kuvvetleri İran'ın yolunu tutmuştu ve Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda meseleler göz

172 Ferdinand Stoller, "Soliman vor Wien", *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, 9-10 (1929-1930), s. 11-76.

173 Konuyla ilgili bkz.: István Bariska, "Az 1532. évi török hadjárat történetéhez [1532 Osmanlı Seferi Tarihi Üzerine]", *Népek együttélése Dél-Pannóniában. Tanulmányok Szita László 70. születésnapjára [70. Doğum Yılı Münasebetiyle László Szita Şerefine Çalışmalar]*, ed. István Lengvári - József Vonyó, Pécs, 2003, s. 11. Osmanlı açısından seferin "sonuçları"nın bir özeti için bkz.: Şahin, *Empire and Power*, s. 85-87.

174 Kaynak tahsisatının yeniden ele alınması hakkında bkz.: İdris Bostan, "The Establishment of the Province of Cezayir-i Bahr-i Sefid", *The Kapudan Pasha: His Office and His Domain*, ed. Elisabeth Zachariadou, Rethymnon, 2002, s. 241-251.

açıp kapayıncaya kadar bir Osmanlı müdahalesini icbar edecek denli karışıvermişti.[175] Osmanlı Sarayı'nın devletin tüm askerî imkânlarını tek bir cepheye yoğunlaştırabildiği 1520'li yıllar, bir daha gelmemek üzere geçmişti.

Bu tarihten itibaren Süleyman her geçen gün biraz daha yalpalamaya başladı. Osmanlı sultanı, birçok kez, (1537–38 ve 1552'de olduğu gibi) farklı cephelerde aynı anda başarı elde etmeyi denese de, bu eşzamanlı teşebbüslerin uzun vadede imparatorluğun hayrına işlediğini söyleyebilmek güçtü.[176] Osmanlıların Akdeniz'de inkâr edilemez bir üstünlük kurduğu doğruydu; ama Osmanlı toplumu iktisadî açıdan bundan fazlaca nemalanamıyordu. Süleyman, kısa vadeli siyasî hesaplar uğruna ticarî ahidnâmelerin kapsamını genişletmişti ve Batılı devletler bu sayede imparatorluk ekonomisine müdahale edecekleri günlerin hayalini kurabiliyorlardı.[177] Yakındoğu ve Hint Okyanusu'nda kazanılan irili ufaklı zaferler, en nihayetinde Batı'nın (ya da Kuzey'in) ticarî tahakkümünü ilân etmesini engellemeye yetmedi.[178] Safeviler, arada geçen zamanı iyi değerlendirmişlerdi; Osmanlı birlikleri bir kez daha İran sınırına doğru yola çıktıklarında bir zamanlar mümkün olan şeylerin artık imkânsız olduğunu üzülerek gördüler. Safevi devletini ortadan kaldırmanın yolu yoktu; bu can sıkıcı komşuyla yan yana yaşamaya alışmak gerekiyordu. 17. yüzyılın ortasına değin ilân edilen seferler, muazzam bedeller uğruna

175 Allouche, *The Origins*, s. 102-103, 138-139, 150-151 ve Özbaran'ın yukarıda zikredilen çalışmaları.

176 Kitabın ikinci bölümüne bakınız.

177 Osmanlı İmparatorluğu'nda kapitülasyonlar rejimine dair yakın tarihli dengeli bir değerlendirme için bkz.: Umut Özsu, "Ottoman Empire", *The Oxford Handbook of the History of International Law*, ed. Bardo Fassbender Anne Peters, Oxford, 2012, s. 429-448.

178 Hint Okyanusu ve Güneydoğu Asya'daki Osmanlı başarılarını öve öve bitiremeyen Casale bile (*The Ottoman Age of Exploration*, s. 198-203), bu tespitin hakkını teslim etmektedir.

ancak geçici kazançların elde edilebildiği semeresiz girişimlerden ibaret kaldılar. Bir İtalyan gözlemci 1594'te şöyle yazıyordu: "İspanyol kralı için Flandra ya da Venedikliler için Girit neyse, sultan için İran öyledir. Masraflar ziyadesiyle yüksek olduğu hâlde gelir fazla değildir. Zaptedilen topraklardan bir kazanç elde edilemiyor."[179]

Orta Avrupa (Macaristan) sahnesinde de 1520'lerin olağanüstü fırsatları bir daha gelmeyecekti. Safeviler hakkında söylenenler Habsburglar için de geçerliydi: Bir daha asla o yıllardaki kadar zayıf olmadılar. Osmanlı taarruzlarının Avrupa üzerinde ikili bir etkisi vardı.[180] Osmanlı heyulasının tüm heybetiyle gezindiği yerlerde (Alman İmparatorluğu, Avusturya, Macar krallığı, İtalyan kent devletleri vb.) ve Osmanlı korkusunun toplumu en fazla sarstığı anlarda (bilhassa 1529'dan sonra Luther'in Türk meselesi hakkındaki fikirlerinin birdenbire değiştiği Protestanlar dâhil), insanlar Habsburg hanedanının önderliğinde birleşiyorlardı. Tehlike büyüdükçe Habsburglara destek artıyordu. Ne var ki, Habsburg hanesinin eli bir kere güçlenince merkezkaç kuvvetler devreye giriyordu. Böyle zamanlarda Habsburg hanedanı Bâbıâli'ye karşı koyabilmek adına ihtiyaç duyduğu desteği sağlayabilmek için tavizler vermek zorunda kalıyordu (Osmanlı tehdidi, bu şekilde

179 Johann Wilhelm Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. Dritter Theil*, Gotha, 1855, s. 580-581, not. 2. 1590'da büyük bedeller uğruna kazanılan topraklar 1619'da kaybedilmişti. Rhoads Murphey (*Ottoman Warfare*, XVIII), aşağı yukarı 600 mile yayılan doğu sınır hattında "Osmanlı varlığının idamesi için gereken harcamaların büyük ölçüde yerel kaynaklardan karşılanabildiği" ve merkezî hazineden dişe dokunur bir yardıma gerek kalmadığını söylese de, ne atıfta bulunduğum eserler ne de 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başına dair bildiğim masraf kalemleri, Murphey'nin iddiasını destekler görünmektedir.

180 John Elliott, "Ottoman-Habsburg Rivalry: The European Perpective", *Süleymân the Second*, s. 153-162; Mackenney, *Sixteenth Century Europe*, s. 252.

Protestanlığın ayakta kalmasına yardımcı olmuştu).[181] Yine de, Batı'nın hanedanlar arası, toplumsal ve dinî çatışmaları ne denli hırpalayıcı olursa olsun, Habsburglar, vakti geldiğinde, yeterli kuvveti seferber edip Osmanlı ilerleyişini durdurabiliyorlardı.

Süleyman'ın Batı siyaseti hangi zaviyeden değerlendirilirse değerlendirilsin, temel soru, Osmanlı sultanının yukarıda tarif edilen engellerin ne kadar farkında olduğudur. En azından 1520'lerden önce Sultan Süleyman'ın neyle karşı karşıya olduğunu layıkıyla kavrayamadığını itiraf etmek gerekir. Yine de, sultanı bundan ötürü suçlamak yersiz olur; çünkü batı cephesindeki manialar öyle hemen fark edilebilecek gibi belirgin değildi.

O vakitler, ne Osmanlı ilerleyişinin durdurulabileceğine, ne de farklı kültür ve dinleri temsil eden iki süper güç arasındaki mücadelenin bu şekilde bir belirsizliğe sürükleneceğine dair bir alâmet ortalarda görünüyordu. Saltanatının ilk on yılında, nereden bakılırsa bakılsın, Süleyman'ın konumu, yaklaşık aynı tarihlerde tahta geçen Şarlken'e kıyasla çok daha iyiydi. 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyıl başlarında İslam dünyası, aynen Hıristiyan Avrupa'da olduğu gibi belli merkezlerde toplanma eğilimine girmişti; ama Batı'daki gelişmelere nazaran, en azından İslam âleminin batısında, bu birleşme sürecinin daha süratli yol aldığı söylenebilirdi. Batı ve İslam dünyasında yaşananlar arasındaki en temel fark, Avrupalıların Ortaçağ'dan devraldıkları parçalı siyasî yapı ve toplumsal ihtilafları ümmetin itthadı fikrinden vazgeçip ("millî" ya da emperyal olsun) rekabet hâlindeki stratejilerle aşmaya çalışmalarıydı. Bu arada Müslümanlar, bölgesel ayrılıkların ancak dinî birlik ve

181 Stephen A. Fischer-Galati, *Ottoman Imperialism and German Protestantism 1521-1555*, Cambridge, 1959, özellikle s. 111-117.

imparatorluk kurumlarının sağlamlaştırılmasıyla giderilebileceğine inanıyorlardı. Doğrusu istenirse, o sırada bu sonuncu (Osmanlı) strateji daha kullanışlıydı.

Osmanlı İmparatorluğu, Şarlken'in mülkiyetindeki toprakları tek merkezde birleştirme yolunda ilk adımları atıp Avrupa'nın liderliğine soyunduğu günlerde – I. Selim'in fetihleri sayesinde – İslam dünyasının önderliği uğruna uzun süredir canını dişine takarak mücadele ettiği devletleri (Safeviler ve Memlükler) çoktan alaşağı edip topraklarını kısmen ele geçirmişti. Bir zamanlar Hıristiyan birliğinin sembolü ve Türklere karşı savaşın timsali olan Papalık'ın seküler prensler arasındaki şiddetli savaşlar ve 1517'den sonra hız kazanan Reform hareketleriyle ölümcül biçimde zayıfladığı tarihlerde, Arap topraklarıyla İslam'ın mukaddes beldelerini ele geçiren Osmanlılar, (Batı) İslam dünyasının hamiliğini üstlenmişlerdi. Osmanlıların, yine de, diğer üç büyük İslam devletini (ve tabii ki, mahallî öneme sahip çok sayıda Müslüman bey ve emiri) hesaba katması gerektiği doğruydu: İran'da Safeviler, Hindistan'da Babürlüler ve Orta Asya'da Şeybaniler. Bu hâlde bile, bu devletlerin hiçbiri, İslam dünyasının kalbini tutup Latin Hıristiyanlığın kapı komşuluğunu yapan Osmanlıları askerî açıdan tehdit edip Osmanlı iktidarını zora sokabilecek durumda değildi. Mısır'ı zapt eden Osmanlılar, İslam diyarlarının sözü geçen unsurlarından birinin, Sünnî ulemanın desteğini kazandılar. Osmanlılar, bu sayede, birbiriyle gırtlak gırtlağa boğuşan devletçiklerden oluşan batı cephesinde yekvücut bir İslam imparatorluğu hüviyetinde arz-ı endam edebilirdi.

Hıristiyan Avrupa'nın Osmanlı tehdidini en fazla hisseden devletleri, Osmanlı İmparatorluğu içinde veya daha da doğuda, imparatorluğun doğu hudutlarının ötesinde beyhude

yere müttefikler ararken, Osmanlı Devleti, Hıristiyan dünyasını zahmetsizce ezip dağıtıyordu. Venediklileri Levant ticareti yoluyla, biraz da abanın altından sopa göstererek hizaya getiren Osmanlılar, bir süre sonra Fransız krallığından dostluk çağrısı aldılar.[182] "İhanet"lerinin üstünü örtmeye çalışan Batılı hükümdarlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan dindaşlarını ve Kudüs'teki kutsal makamları himaye ettiklerini iddia ediyorlar; ama bu arada Osmanlı güçlerinin milyonlarca Hıristiyanı bir çırpıda boyunduruk altına almasına ses çıkarmıyorlardı. Dahası, Osmanlı iktidarı, aynı hükümdarlarca Avrupa'dan sürülen Müslüman ve Yahudilere kucak açıp bunlara sosyal ve iktisadî imkânlar sunmaktan geri durmuyordu. Şarlken ve I. Fransuva arasındaki amansız rekabetin Avrupa'yı kan gölüne çevirip devlet hazinelerini boşalttığı günlerde, Mısır ve Suriye'yi ele geçiren Osmanlı Devleti, Doğu Akdeniz'de koyduğu ticarî vergilerle askerî teşebbüsler için gereken zengin gelirlere kavuşuyordu. Batılı hükümdarlar, sonu gelmeyecekmiş gibi görünen savaşlarda düzenli ordular tesis etmeye başlamışlarsa da[183], Osmanlı sultanlarının emrinde bir buçuk asırdır daimî birlikler zaten vardı: (sarayın istihdam ettiği diğer paralı bölükler bir kenara bırakılırsa) 15. yüzyılın ikinci yarısından beri ateşli silahlarla teçhiz edilen yeniçeri ortaları. Batı'daki askerî yenilikleri yakinen takip eden Osmanlı hükümdarları, 16. yüzyıl başında ordularını her kalibreden en çağdaş toplarla donatıyorlardı.[184]

182 Veinstein, "Les capitulations franco-ottomanes de 1536", s. 71-78. Veinstein, (pek ikna edici olmamakla birlikte) 1569'dan önce Fransa devleti veya kralına bir ahidnâme verilmediğini ileri sürmektedir.

183 Düzenli ordulara geçiş süreci, fiilî düzlemde 17. yüzyılın sonlarından itibaren hız kazanmıştı. David Parrott, *The Business of War: Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*, Cambridge, New York, 2012, s. 260-327.

184 Ágoston, *Guns for Sultan*.

Osmanlı ordusu, bu tarihte, herhangi bir Avrupa ülkesi ve askerî ittifaktan çok daha süratle seferber edilebilen, bariz şekilde daha büyük ve daha iyi teşkilatlanmış bir askerî bünyeydi. Osmanlı İmparatorluğu, II. Bayezid'in (1481–1512) ileri görüşlü siyaseti sayesinde 16. yüzyılda Akdeniz'in belli başlı deniz güçlerinden birisi hâline gelmişti. Osmanlı donanması açık sularda Venedikli hasmını alt etmeyi başarmıştı ve Selim devrinde görülen gelişmeler sayesinde, Sultan Süleyman, denizlerde Kral ve İmparator Şarlken'in İspanyol donanmasıyla boy ölçüşebiliyordu.

Süleyman'ın Mohaç'taki zaferinin ardından dünya hâkimiyeti için verilen kavgaya katılması herhalde şaşırtıcı değildir. Nereye bakarsa baksın, harekete geçmek için bundan daha iyi bir zaman olamayacağının işaretlerini görebiliyordu. Aklı başında bütün tahminler Osmanlıların elinin muazzam derecede güçlü olduğunu öngörüyordu; Viyana'ya yönelen iki sefere değin hesaplamaların ne denli hatalı olduğu fark edilememişti. Ne var ki, 1532'den sonra Süleyman'ın siyasî ve askerî ahvale dair değerlendirmeleri ve izlediği siyaset gün geçtikçe akıldışı bir hâl almaya başladı. Görünüşe bakılırsa, Osmanlı padişahı, devletini saran güç dengelerinin değiştiğini kabullenmek istemiyor; bütün cephelerde, bir önceki yıldan çok daha fazla emek sarf etmek gerektiğini gördüğü hâlde Viyana'yı fethetme hayalinden bir türlü vazgeçemiyordu.[185] Bir meydan muharebesinin peşine düşüp politik manevralarla vakit harcayacağına (mesela Zapolya'yı tahta oturtmak gibi), 1530'larda, fırsat son kez ayağına geldiğinde

185 Rhoads Murphey ve Kaya Şahin, benzer şekilde, Osmanlı emperyal tasavvurlarının 1530'lar itibarıyla çıkmaza girdiği kanaatindedirler. Rhoads Murphey, "Ottoman Expansion, 1451-1556. II. Dynastic Interest and International Power Status, 1503-56", *Early Modern Military History, 1450-1815*, ed. Geoff Mortimer, Houndmills, New York, 2004, s. 70; Şahin, *Empire and Power*, s. 108-109.

Macaristan'ın tamamına boyun eğdirmeliydi. Bu, Doğu Habsburg İmparatorluğu'nun kuruluşunu geciktirebilirdi (belki de önleyebilirdi).[186] Bunun yerine 1532'den sonra bölgeyi bir süreliğine kendi kaderine terk eden Süleyman, I. Ferdinand'a Habsburg müdafaa sisteminin temellerini atıp çağının en ileri muharebe usullerini (örneğin tüfekçi ve mızraklı birliklerin birlikte kullanılması) benimsemesi için yeterli vakti bırakmış oldu. Osmanlı sultanı, 1540'larda, iş işten geçtikten sonra, istilâ seferlerine yeniden döndüğünde, Osmanlı ordusu bir zamanlar sahip olduğu ezici üstünlüğü yitirmişti.[187] 1545'e gelindiğinde, Süleyman, Viyana şöyle dursun, Macaristan'ın batısını bile elde edemeyeceğini anlamıştı; Yanoş Zapolya'nın yönetimindeki toprakları yutmakla yetinmekten başka çaresi yoktu. Bundan böyle, Sultan Süleyman ve halefleri, Macaristan'ın göbeğinde o ana değin görülmemiş ölçüde masraflı bir savunma hattı kurup yaşatmak zorunda kalacaklardı. İmparatorluğun kaynakları umut vadetmeyen bir sınır savaşında heba ediliyordu. 1547 Osmanlı-Habsburg barışını takip eden yıllarda merkezî hazinenin içine düştüğü darboğaz gözden kaçacak gibi değildi.[188]

---

186 Rakamlara dökmek zor olsa da, Macaristan'ın yalnızca üçte biri Habsburg idaresinde olmasına rağmen bu topraklar parçalanmış haliyle bile imparatorluğun gelir kalemlerinin üçte birini oluşturmaya ve imparatorluk müdafaasına (insan kaynağı, yiyecek, ham madde vb. bakımından) ciddi bir katkı sunmaya başlamıştı. Géza Pálffy, *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*, trans. from Hungarian by Thomas J. and Helen D. DeKornfeld, Boulder, Colorado, 2009, s. 89-155.

187 John F. Guilmartin, Jr., "Ideology and Conflict: The Wars of the Ottoman Empire, 1453-1606", *Journal of Interdisciplinary History*, 18/4 (1988), s. 735-736. Géza Dávid'in önemli tespitleriyle krş.: "Ottoman Armies and Warfare, 1453-1603", *The Cambridge History of Turkey*, II, s. 315-319.

188 Konu hakkında ikinci bölümün sonuna bakınız.

İ. SÜLEYMAN'IN SEFERLERİ
1521-1566
Volga
Don
Dinyeper
Hazar Denizi
Tuna
Viyana
1529
1543
Estergon
Budin
1526
1529
1541
1543
Güns
1532
1543
Zigetvar
1566
Belgrad
1521
Tuna
Niş
Filibe
Üsküp
1521
1526
1529
1532
1541
1543
1566
İstanbul
İlbasan
1537
Avlonya
Korfu
İyon Denizi
Ege Denizi
Sicilya
Malta
Girit
Akdeniz
Suceava
1538
Yaş
1538
Karadeniz
Kütahya
1534
1548
1553
Ereğli
1553
Denizli
Konya
Rodos
1522/23
Kıbrıs
Sivas
1554
Kars
1554
Erzurum
1534
1548
Van 1548
1554
Diyarbakır
1549
Erbil
1535
Urfa
Halep
1549
1553
Fırat
Bağdat
1534
Dicle
Basra
Basra Körfezi
Bahreyn
1534
1535
1548
Tebriz
Sultaniyye
Dergez
1534, 1535
0 200 400 600 800 1000 km
Macaristan ve Habsburglara karşı seferler
İran'a yönelik seferler
(Korfu) ve Boğdan'a karşı seferler
Rodos'a karşı sefer
1566'da Osmanlı İmparatorluğu
1566'da vassal devletler
Safevilerle Osmanlılar arasında tartışmalı topraklar

Orta Avrupa topraklarına göz dikenlerin öncelikle imparatorluğun askerî-bürokratik seçkinleri olduğu şüphesizdi (Rumeli'deki savaşçı bölükler bunlar arasındaydı).[189] Süleyman, Batı'ya yönelik bu iştahı dindiremiyor; ya da belki de zaten dindirmek istemiyordu (en azından saltanatının ilk yirmi, yirmi beş yılında durum böyleydi). Süleyman'ın şahsiyeti hakkında son dönemde ortaya atılan fikirler nasıl olursa olsun, bizzat ordunun başında katıldığı seferlerin sayısı, sultanın Orta Avrupa, Macar veya daha geniş ifadesiyle Hıristiyan cephelerine öncelik verdiğini kanıtlar. Süleyman'ın Osmanlı kuvvetlerine komuta ettiği on üç seferden dokuzu batıya yönelikti (italik yazılı olanlar).[190]

1.	1521	*Nándorfehérvár/Belgrad*
2.	1522-23	Rodos
3.	1526	*Mohaç*
4.	1529	*Viyana*
5.	1532	*Viyana (Kőszeg/Güns)*
6.	1534-35	Irak
7.	1537	*Roma (Avlonya)*
8.	1538	*Boğdan*
9.	1541	*Budin*
10.	1543	*Viyana (Estergon, İstolni Belgrad vb.)*
11.	1548-49	İran (Tebriz)
12.	1553-55	İran (Nahcivan)
13.	1566	*Viyana (Zigetvar)*

189 Hess, bu kanaati paylaşmaktadır: "The Evolution", s. 1914, 1916.

190 Cemal Kafadar yakın bir fikirdedir: "The Ottomans and Europe", *Handbook of European History 1400-1600: Late Middle Ages, Renaissance, and Reformation. Vol. 1: Structures and Assertions*, Leiden, 1994, s. 609-610 (gerçi Kafadar'ın hesaplamasına göre Süleyman on üç seferinden onunu batıya karşı gerçekleştirmiştir - Kafadar'ın bu seferler arasına Rodos seferini dâhil ettiği açıktır).

Bu arada Süleyman'ın bu yola baş koyarken, iç ve dış siyasetteki şartların temkinli bir hesaplamasının yanı sıra köktenci ideolojik telakkilerle davrandığını akıldan çıkarmamak gerekir. Süleyman'ın Osmanlı hanedanının sürdürdüğü savaşları şahsen bir cihat olarak algıladığından şüphelenmek için hiçbir sebep yoktur.[191] İmparatorluğun en saygın entelektüellerinden biri olan Kemalpaşazâde, 1526 sonlarında sultanla baş başa yaptığı bir görüşmeden bahsederken Süleyman'ın "bu cihaddaki [Mohaç zaferi] muvaffakiyetinin ilahî inayet sayesinde ve günahkâr küffar ordusu ve beylerinin savaş meydanında böylesine emsalsiz bir mağlubiyet tadıp esaret zincirine vurulmalarının insanların gayreti değil Allah'ın kudretiyle gerçekleştiğine" hulus-i kalp ile inandığını yazar.[192] Üstelik hikâye bundan ibaret değildi. Osmanlı sultanları, 15. yüzyılın başından itibaren kendilerini kadim devirlerin fatihi Büyük İskender'in varisi kabul ediyorlardı. Önü alınamaz Osmanlı zaferleri, bu fikri, II. Mehmed devrinde siyasî bir ideolojiden Osmanlı hükümdarlarının bizatihi inandığı şahsî bir kanaate çevirdi.[193] Süleyman, büyük büyükbabasından kaderinde Doğu ile Batı'yı birleştirmek olduğu inancını tevarüs etmişti. Süleyman'ın tasarıları hakkında tafsilatlı bilgi sahibi Paolo Giovio'nun 1532'de Şarlken'e takdim ettiği Osmanlılara dair kitabında şunları yazması tesadüf değildi: "İnanın

191 Örnek olarak, serhat askerlerinin Yanoş Zapolya kuvvetlerini dağıttığı Havale (Zsarnó, Belgrad yakınları) Muharebesi hakkında son derece tumturaklı ve dinî bir üslupla 1515 Mayıs ortasında, halen taht varisi olduğu günlerde, kaleme aldığı rapora (İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. 5438) veya "Beç seferi" münasebetiyle 1532'de tebaasına ilân ettiği emre (İstanbul, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Ef. 1970, vr. 56b-57b) bakınız. Ayrıca Sultan Süleyman'ın imparatorluk projesinin baş mimarlarından olan Nişancı Celalzâde Mustafa'nın tanıklığına bkz.: Şahin, *Empire and Power*, çeşitli yerler.

192 Kemal Paşa-zâde, *Tevarih-i Âl-i Osman. X. Defter*, haz. Şefaettin Severcan, Ankara, 1996, s. 319-320.

193 Gülru Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial, and Power. The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Cambridge, London, 1991, s. 11-13.

Ekselansları, Sultan Süleyman'ın aklı fikri topraklarınızı zapt etmekte; çünkü fıtratı icabı şan ve şöhreti arzuluyor; kazandığı zaferler ve imparatorluğunun büyüklüğü onu gözü pek ve pervasız biri yaptı. İtimada şayan birçok kişiden duyduğuma göre, imparatorluğu Konstantinopolis'e taşıyan İmparator Konstantin'in meşru varisi olduğunu diline dolayıp Roma ve bütün Batı İmparatorluğu'nun kendi hakkı olduğunu iddia ediyor."[194] II. Mehmed'in açtığı yoldan sebatla ilerleyen Süleyman, cülûsu tarihinde darbedilen sikkelere "sâhibü'l-izzî ve'n nasrî fi'l-berrî ve'l-bahr" ibaresini kazıttı. Buna ilaveten babası Selim'den İranlılara özgü "şah" ve "hâdımü'l-haremeyn" unvanlarını alıp "sultânü'l-berreyn ve hâkānü'l-bahreyn" unvanıyla birleştirdi - bilhassa bu sonuncusu Süleyman'ın bütün dünya üzerinde egemenlik kurma iddiasının açık bir formülasyonuydu.[195] Sikkelerine yazdırmamış olsa da, önceki iki selefi gibi, "cihangir" (*sahib-kıran*, kelime anlamı bakımından "[astrolojide] kutlu buluşmanın efendisi") ve ahir zamanların "mehdi"si olarak hitap edilmekten memnuniyet duyuyordu.[196] Hayli zamandır (en azından II. Mehmed'in tahta

194 Paolo Giovio, *Commentario de le cose de' Turchi*, A cura di Lara Michelacci, Bologna, 2005, s. 156. *Sedes imperii* kavramının Osmanlı-Avrupa ilişkileri bağlamında bir meşruiyet ilkesi olarak önemi hakkında bkz.: Peter Thorau, "Von Karl dem Großen zum Frieden von Zsitva Torok [Zsitvatorok]. Zum Weltherrschaftsanspruch Sultan Mehmeds II. und dem Wiederaufleben des Zweitkaiserproblems nach der Eroberung Konstantinopels", *Historische Zeitschrift*, 279/2 (2004), s. 316-330.

195 István Nyitrai, "The Third Period of the Ottoman-Safavid Conflict: Struggle of Political Ideologies (1555-1578)", *Irano-Turkic Cultural Contacts*, s. 164-165.

196 Barbara Flemming, "Sāḥib-ḳirān und Mahdī: Türkische Endzeiterwartungen im ersten Jahrzent der Regierung Süleymāns", *Between the Danube and the Caucasus. A Collection of Papers Concerning Oriental Sources on the History of Peoples of Central and South-Eastern Europe*, ed. György Kara, Budapest, 1987, s. 43-62 (Süleyman, 1526'da Budin'den ganimet olarak getirilen şamdanın üzerine de *sahib-kıran* unvanını kazıtmıştı; s. 62); Cornell H. Fleischer, "The Lawgiver as Messiah: The Making of the Imperial Image in the Reign of Süleymân", *Soliman le Magnifique*, s. 159-177. Avrasya bağlamında Osmanlı hükümdarlarının cihanşümul siyasî fikirleri ve lakapları (*sahib-kıran* ve *mehdi*lik ideolojilerinin

geçişinden bu yana) Avrupa'daki fetih savaşlarının Doğu ile Batı arasındaki kozmik mücadelenin bir parçası olduğu fikri, Osmanlı benliğinde ve siyasî ideolojilerinde yer etmeye başlamıştı. Buna göre, en önde doğup Batı'ya doğru akan güneşin, yani padişahın bulunduğu Doğu, muzaffer gelip nihayet Hıristiyanların elinde çekilen acıların intikamını alacaktı. Mohaç Muharebesi'nde kılıç sallayan şair Beharî'nin savaşı takiben sefer hadisatını anlatırken tam da bu kavramsal çerçeveye sarılması ve Kemalpaşazâde'nin 1521 seferini Alman haçlıların bir zamanlar Anadolu'yu istilâsının intikamı olarak takdim etmesi manidardır.[197]

Bu tasavvur, temellük ettiği emsalsiz iktidar ve askerî güçle birleştiğinde, gençlik yıllarından itibaren Süleyman'ın kişiliğini kuvvetli biçimde etkiledi. Tahta çıktığı ilk günden beri ceddinden bariz şekilde farklı davranıyordu: Ulaşılmaz yerlerdeydi; insan içine çıktığında sessizliğe bürünüyordu (mesela elçi kabullerinde) ve en nihayetinde sarayın iç kısımlarında bir işaret dilinin geliştirilmesini talep etmişti.[198] Saltanat yıllarında tebaası ve hatta tüm dünyanın üzerinde yükselen esrarengiz ve kimliksiz bir iktidar imajı oluşturmaya çalıştı. Şahsını bu denli eşsiz ve benzersiz gören birinin, aşağı yukarı aynı iddialarla zuhur eden Habsburg hükümdarı Şarlken'i alt etmeyi kişisel bir mesele hâline getirdiğini tahmin etmek güç değildir.

---

muhtelif unsurları dâhil olmak üzere) ve bunların erken modern imparatorluk inşasında oynadığı rol için bkz.: Şahin, *Empire and Power*, özellikle s. 1-12, 53-57, 61-62, 67-68, 188-191.

197 Balázs Sudár, "A végítélet könyve. Oszmán elbeszélő forrás a mohácsi csatáról [Kıyamet Kitabı: Mohaç Muharebesi Hakkında Bir Osmanlı Destanı]", *Történelmi Szemle*, 52/3 (2010), s. 399, 403, 405, 410; Bernard Lewis, *The Muslim Discovery of Europe*, New York, London, 1982, s. 165. Bu ifadelerin ortaya serdiği gibi, "erken modern tarihi Doğu ile Batı'yı ayıran [kavramsal ve] dinî bir karşıtlık üzerinden anlatma" (Norton, "Blurring the Boundaries", s. 4, 19), Avrupalı hümanistler ve modern tarihçilerin bir icadından ibaret değildi; bilakis o dönemde yaşayan Osmanlıların aklına pekala yatıyordu.

198 Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial, and Power*, s. 25-30.

Bana kalırsa, yukarıda sıralanan savaşların hepsinde bu insanî gururun izleri görülebilir. Bu özellik, Osmanlı sultanının kendine atfettiği uhrevî misyona ilaveten 1532'den sonra izlenen hatalı Batı politikasının baş sorumlusuydu.

Mohaç Muharebesi'nin ardından ehl-i hireften kuyumcu Ahmed Tekelü, Süleyman adına bir yatağan üretti.[199] Gösterişli kılıcın iki yüzüne işlenen kabartmalarda ejderhayla dövüşen bir simurg (Zümrüdü Anka) resmediliyordu. Silah tarihçisi István Vígh, efsanevî kuşun baştan aşağı altın yaldızla kaplı olmasına rağmen ejderhanın yalnızca bir parçasının yaldızlı, vücudunun büyük kısmının siyah olmasının tesadüf olmadığı kanaatindedir. Vígh'e göre, Süleyman'ı temsil eden simurg, Macar kralı Layoş'un yerine geçen ejderhayla çarpışıyordu ve simurg en sonunda doğaüstü kuvveti sayesinde karanlığın güçlerini, Hıristiyanlığı alaşağı edecekti.[200] Ne var ki, kehanet doğru çıkmadı; ejderha kesilen her başın yerine yenilerini büyütürken simurg kırılmış kanatlarıyla uçmaya çalışıyordu.

199 *Nagy Szulejmán és kora / Kanunî Sultan Süleyman ve Çağı. 1994. szeptember 7. 1995. január 8. / 7 Eylül 1994 - 8 Ocak 1995. Budavári palota „A" épület / Buda Sarayı „A" Binası.* A kötetet összeállította és a bevezető tanulmányt írta / Albümü derleyen ve giriş incelemesini yazan Ibolya Gerelyes, Budapest, 1994, 79/1-3. *Simurg*, Kafdağı'nın (Elburz) zirvesinde yaşayan, tüylerinde şifa taşındığına inanılan heybetli bir kuştur; İslam mistisizminde ilahiliğin timsali olarak görülür. Bkz.: F. C. de Blois, "Sīmurgh", *EI*, IX, 615a.

200 István Vígh, "Szülejmán jatagánja és a mohácsi csata [Süleyman'ın Yatağanı ve Mohaç Muharebesi]", *Hadtörténelmi Közlemények*, 117/2 (2004), s. 730-738.

II. BÖLÜM

BUDİN'İN ZAPTI VE ZİGETVAR YOLU

HAYATÎ YILLAR (1541-1550)

İlk bölümde görüldüğü üzere, Viyana'yı ele geçirmek amacıyla 1529 ve 1532'de tertiplenen seferler, sultanın ordusunun hakiki gücünü olduğundan fazla hesapladığını ortaya koyuyordu. Osmanlı askerleri Avusturya sınırını aşıp Viyana'ya yaklaşmayı başarsalar da, Osmanlı ordusunun bu kadar uzak bir menzilde uzun süreli askerî operasyonlar sürdürmesinin imkânı yoktu. 1532'de yaşananlar, Habsburgların, Alman İmparatorluğu'nun insan gücü ve maddî kaynaklarına dayanarak devletlerinin merkezine yönelen Osmanlı hücumlarını savuşturabileceklerini açıkça göstermişti. Ne var ki, Osmanlı sultanı, batıda olup bitenlerden ders almamakta inat ediyordu. Sultan Süleyman, 1530'larda İran ve Akdeniz cephelerinde (diğer Habsburg hükümdarı Şarlken'e karşı açılmıştı) kazandığı zaferlerin ardından Orta Avrupa'ya yönelip 1532'de bıraktığı yerden yeniden başlamak istedi.

İkmal üslerini Viyana'ya yaklaştırmak isteyen Süleyman, 1541'de fethettiği Budin'i Macar topraklarındaki ilk Osmanlı beylerbeyliği (vilayet-i Budin) hâlinde teşkilatlandırdı. Başlangıçta Yanoş Zapolya'nın denetimindeki arazinin bütününü ilhak edip Osmanlı taraftarı hizbin önde gelen isimlerini ele geçirmeyi planlamıştı; fakat Macar başkentinin fazla zorluk çıkarmadan teslim olması üzerine ilk stratejisini gözden geçirdi. Osmanlı sultanı, - ana fetih yolunun dışında kalan - Tisa nehrinin ötesindeki alanı (Macarca: Tiszántúl) ve Erdel'i kâğıt

üzerinde Yanoş Sigismund'a (esasında *de facto* müteveffa Yanoş Zapolya'nın güvenilir adamlarından biri olan o zamanki kral naibi Keşiş György Martinuzzi'ye) ihsan ederken Tımışvar ve çevresinin yönetimini (yine Yanoş Zapolya'nın temsilcilerinden) Péter Petrovics'e bıraktı. Ne var ki, bu iki devlet adamı, makamlarına iki müttefik Macar önderi olarak değil, özel statüye sahip *sancak beyleri* olarak tayin edilmişlerdi. Bu arada üstlendikleri vazife, Habsburg hanesinden I. Ferdinand'ın alt edilmesi hâlinde ülkenin doğu kısımlarını doğrudan bir Osmanlı idaresine hazırlamak olacaktı. Sultan Süleyman'ın bu tarihte Macaristan'ın doğusunda veya Erdel'de vassal bir devlet kurma niyetinde olmadığı aşikârdı. Osmanlı padişahı, zaten Erdelli asilzâde István Mayláth'ın 1540 sonlarında bu yönde yaptığı teklifi tereddüte yer bırakmayacak açıklıkta reddetmişti.[201]

Bütün mülhakatıyla birlikte Macar krallığını meşru yollardan tevarüs ettiğine inanan I. Ferdinand, benzer şekilde Macaristan'ın doğu parçası üzerinde hak iddia ediyordu. Bu nedenle Tiszántúl bölgesi ve Erdel'in kaderi, ister istemez, iki süper güç, Osmanlılar ve Habsburglar arasındaki kaçınılmaz mücadeleye bağlı görünüyordu. Her geçen gün varlığını biraz daha hissettiren çatışma, aynı zamanda Orta Avrupa'nın mukadderatında belirleyici olacaktı.

Mücadele sahnesinin perdesi 1452 ve 1543'teki olaylarla açıldı. 1542'de, Alman imparatorluk birlikleri Peşte'yi kuşatmasına rağmen netice tam bir hüsran oldu.[202] Ertesi sene Osmanlı sultanı ordusunu bir kez daha Viyana'ya yönlendirdi. Sultan Süleyman, yol boyunca birçok önemli başarı elde etmesine rağmen (Valpova, Peç, Şikloş, Tata, İstolni Belgrad ve

201 Fodor, "Ottoman Policy", s. 324-333.

202 Árpád Károlyi, *A Német Birodalom nagy hadi vállalata Magyarországon 1542-ben [Alman İmparatorluğu'nun 1542 Tarihli Büyük Macaristan Seferi]*, Budapest, 1880.

Estergon zapt edilerek Budin'in çevresindeki müdafaa halkası güçlendirildi), esas hedefi olan Viyana'ya ulaşamadı.[203] Seferin hazin sonu Süleyman'ın şevkini bir parça bile kırmadı. 1544'te, çok daha muhteris ve gözüpek bir askerî teşebbüs için kolları sıvadı. Bu arada yerel Osmanlı kuvvetleri, Vişegrad, Novigrad ve Hatvan'ı alarak Osmanlılarca ele geçirilmiş toprakların sınırlarını genişletiyorlardı. Divan-ı Hümâyûn'da sâdır olan emirler, Osmanlıların 1544 Aralık'ını takiben girişiği askerî hazırlığa dair karineler sunar.

İstanbul'daki Hıristiyan elçiler, birkaç aydır sultanın ertesi baharda Viyana'ya yönelik azametli bir sefer planladığını yazıp duruyorlardı.[204] Osmanlı padişahının güz aylarında Edirne'ye geçmesi şayiaları iyice artırmıştı. Son on yılda, sultan ne zaman Edirne'de kışlayıp şehir etrafında av gezilerine çıksa, Osmanlı iktidarının Macaristan'a doğru bir sefer planlamakta olduğu kanaati doğagelmişti. Bu kez de olan tam olarak buydu. Aralık ve Nisan sonu arasında çıkan emirler, gerekli mühimmat ve insan kaynaklarının seferber edilmesini sağlamaya çalışıyordu. Bu amaçla gönderilen talimatlarda Osmanlı Macaristan'ında depolanmış silah ve mühimmatın teftişi; top, top arabaları ve Akdeniz ve Tuna filolarının hazır hâle getirilmesi; Eflak'tan kürekçi ve yük beygiri temini, ordunun iaşesi için erzak tedarik edip Budin ve Belgrad'daki anbarlara nakli ve nihayet özellikle timarlı sipahiler olmak üzere imparatorluğun askerî kuvvetlerinin seferber edilmesi isteniyordu. En başta, imparatorluğun 116 sancağından da sipahileri sefere

203 Gábor Barta, "Adalékok az 1543. évi török hadjárat történetéhez [Macaristan'da 1543 Osmanlı Seferi Tarihine Bir Katkı]", *Hadtörténelmi Közlemények*, 106/3 (1993), s. 3-17; Mehmet İpçioğlu, "Kanunî Süleyman'ın Estergon (Esztergom) Seferi 1543: Yeni Bir Kaynak", *Osmanlı Araştırmaları*, 10 (1990), s. 137-159.

204 Mihnea Berindei - Gilles Veinstein, *L'Empire ottoman et las pays roumains 1544-1545. Études et documents*, Paris, Cambridge, Mass., 1987, s. 17. İki yazar, takip eden sayfalarda, Eflak voyvodasına düşen görevler başta olmak üzere konuyu enine boyuna ele almaktadırlar.

yollaması beklenmişti; ama yine de, hangi sancak kuvvetlerinin bilfiil sefer ordusuna katılacağını açıkça belirlemek kolay değildi. Ne var ki, Nisan ortalarında, onca gayret ve masrafın beyhûde yere sarf edildiği ortaya çıktı: 12 Nisan tarihli hükm-i hümâyunun üstüne karalanan ibarede belirtildiği hâliyle sefer "tehir olunmuştu."[205]

Osmanlı sultanının hangi gerekçelerle seferden vazgeçtiği hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Bununla birlikte Osmanlı idaresinin başı, bu devirde, son senelerde çıkılan kara ve deniz seferlerinin muazzam masrafları, hanedan mensupları arasındaki uyumsuzluk ve dışta Gürcistan'la Safeviler arasında sıkılaşan ilişkiler ve Fransa Kralı I. Fransuva'nın 1544 Eylül'ünde İmparator Şarlken'le barış antlaşması imzalaması yüzünden dertte gibi görünüyordu. 1544 Mart'ında İstanbul'da I. Ferdinand'ın elçileriyle resmî müzakereler başlatıldı.[206] Kısa süre sonra Şarlken namına gönderilen elçiler, epeyce gürültülü patırtılı pazarlıklarla senelerce süren müzakerelere katılıp 10 Kasım'da imparatorla Sultan Süleyman arasında bir buçuk yıllık bir ateşkes akdedilmesine aracılık ettiler. En nihayetinde,

205 İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. 12321, vr. 212b. Bu mühimme defteri, H. Sahillioğlu tarafından yayımlanmıştır (*Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 Tarihli*). Ne var ki, burada atıfta bulunulan hükmün üzerine iliştirilen kayıt, bu neşriyatta hatalı değerlendirilmiştir (s. 370). Bu seride Macaristan ve Orta Avrupa'yı ilgilendiren fermanlar (Osmanlı Türkçesi orijinalleri ve Macarca tercümeleriyle) Dávid Fodor, *"Affairs of State Are Supreme"* içinde ayrıca basılmıştır; ilgili kayıt için bkz.: s. 180-183: no. 123. Romen voyvodalıklarıyla ilgili emirler, ilk olarak Berindei - Veinstein tarafından faksimile nüshaları ve Fransızca tercümeleriyle yayımlanmıştır (*L'Empire ottoman*, s. 145-300).

206 Pál Török, *I. Ferdinánd konstantinápolyi béketárgyalási 1527-1547 [1527-1547'de Kral I. Ferdinand'ın İstanbul'daki Barış Görüşmeleri]*, Budapest, 1930, s. 94. Krş.: *Austro-Turcica 1541-1552. Diplomatische Akten des habsburgischen Gesandschaftsverkehrs mit der Hohen Pforte im Zeitalter Süleymans des Prächtigen*, bearbeitet von Srećko M. Džaja unter Mitarbeit von Günter Weiß. In Verbindung mit Mathias Bernath herausgegeben von Karl Nehring, München, 1995, s. 37-41, no. 7-8; s. 89-90, no. 31; *A Chronicle of the Early Safavīs Being the Aḥsanu't-Tawārīkh of Ḥasan-i Rūmlū*, II, trans. by C. N. Seddon, Baroda, 1934, s. 138-139.

müzakereci taraflar, 19 Haziran 1547 tarihinde İstanbul'da beş yıllık bir barış antlaşması üzerinde uzlaştılar. Osmanlı sultanı, Macaristan'ın tamamen kendisine ait olduğu tasavvurunda ısrar ediyordu. Yine de, fiilî düzlemde, hâlen Habsburg güçlerinin elinde bulunan Macar arazisinde I. Ferdinand'ın hükümdarlığını tanımıştı. Osmanlıların gözüyle bakıldığında, imzalanan antlaşmanın gereği olarak, Ferdinand'ın devlet hazinesine senede 30.000 altın "haraç" göndermesinin sebeb-i hikmeti buydu (Avusturyalılar bu teslimatı *Ehrengeschenk*, başka bir deyişle, saygın bir çeşit hediye olarak görüyorlardı).[207]

İki dünya gücü arasındaki uzlaşma ve Macar topraklarının paylaşılması, ülkenin doğu kısımlarının peyderpey başka bir yörüngeye kaymasına yol açtı. Osmanlı divanında bu dönemde alınan kararlar, Süleyman tarafından kurdurulan iki "sancak"ın 1547 barışından önce bile sıkı bir Osmanlı gözetiminde olduğunu gözler önüne seriyordu. Aslına bakılırsa, Osmanlı başkenti, Keşiş György Martinuzzi ve Petrovics'e Osmanlı taşrasının diğer sancakbeylerine hitap ettiği dilin aynısıyla talimatlar yolluyordu. Petrovics gibi Martinuzzi de, Osmanlı ordusunun iaşe ve ibatesiyle ilgilenmek zorundaydı; dahası, ellerindeki kaleleri birer ikişer Osmanlı yönetimine terk etmeye zorlanıyorlardı. Süleyman komutasında bir ordu bölgeye yürümediğine göre, Erdel ve Temesköz'ün Osmanlı ilhakından kurtulduğu söylenebilirdi. Osmanlı sultanı ve vezirleri, iç işlerinde

207 Ernst Dieter Petritsch, "Der habsburgisch-osmanische Friedensvertrag des Jahres 1547", *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchiv*, 38 (1985), s. 49-80, özellikle s. 54, 58. Krş.: aynı yazar, "Tribut oder Ehrengeschenk? Ein Beitrag zu den habsburgisch-osmanischen Beziehungen in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts", *Archiv und Forschung. Das Haus-, Hof- und Staatsarchiv in seiner Bedeutung für die Geschichte Österreichs und Europas*, ed. Elisabeth Springer Leopold Kammerhofer et al., Wien, München, 1993, s. 49-58; Sándor Papp, "Kárrendezési kísérletek a hódoltságban az 1547. évi békekötés után [1547 Barış Antlaşması'nın Ardından Yapılan Tazminat Müzakereleri], *Keletkutatás*, 1996. ősz - 2002. tavasz, s. 153-155.

nispeten bağımsız davrandıkları hâlde, Habsburglardan ziyade Osmanlı sarayına bağlı olan bu iki siyasî teşekkülün makul bir çözümü temsil ettiğine inanmış görünüyorlardı.[208] Petrovics, itaatkâr olduğu kadar hevesli bir ortak olduğunu göstermişti; ne de olsa, *sancağı* Osmanlı topraklarının yanı başındaydı ve Martinuzzi'nin gün geçtikçe artan baskısına karşı koyabilmek için Bâbıâli'nin desteğine ihtiyaç duyuyordu (Petrovics'in İstanbul'un genç prens ve annesi Kraliçe Isabella'nın menfaatlerini korumak adına yardım edeceğini umduğunu söylemeye bile gerek yok).[209]

Gelgelelim, Osmanlı Sarayı Martinuzzi'ye güvenerek affedilmez bir hata yapmıştı. Keşiş, Budin'in Osmanlı topraklarına katıldığı günden beri, Erdel'i Habsburg kralının idaresine terk etmenin yollarını arayıp duruyordu.[210] Ne var ki, günün askerî şartları böyle bir işin gerçekleştirilebilmesi için müsait değildi ve Martinuzzi, tekrar ve tekrar Osmanlıların itimadını kazanmak için dolaplar çeviriyordu. Nihayet 1549'da olaylar hızlandı. Aralık ayında bir araya gelen Keşiş Martinuzzi ve kralın temsilcileri, Erdel ve Partium adı verilen mıntıkayı (Macaristan'ın doğusunda, 1571'de Erdel'e bağlanacak olan, Osmanlı toprakları ve Erdel arasındaki bir alan) Ferdinand'ın saltanat asası altında birleştirmeyi hedefleyen bir antlaşmayı yeniden imzaladılar. Aynı anlaşmayla Isabella ve Yanoş Sigismund'a tazminat tahsis edilerek Erdel'in Ferdinand adına Keşiş Martinuzzi'ye bırakılması kabul edilmişti. İlk teşebbüslerin fazlaca ses getirmediği aşikârdı; ama 8 Eylül 1549'da imzalanan Nyírbátor Antlaşması ortalığı toz duman etti. Nyírbátor'da varılan anlaşmaya açıktan karşı çıkan Kraliçe Isabella ve takipçileri,

208 Berindei - Veinstein, *L'Empire ottoman*, s. 31-40.

209 Gábor Barta, *Az erdélyi fejedelemség születése [Erdel Prensliğinin Doğuşu]*, Budapest, 1979, s. 103-104.

210 Martinuzzi'nin gaye ve emelleri ve bu esnada yaşananlar için bkz.: Gábor Barta, *Vajon kié az ország? [Memleket Kimin?]*, Budapest, [1988].

siyasî mahfillerde gerilimin tırmanmasına epeyce katkıda bulundular. Şikâyetlerini Martinuzzi'yi 1550 yazında Bâbıâli nezdinde resmen suçlamaya kadar götürdüler. Bu arada Osmanlı Sarayı Keşiş Martinuzzi ile I. Ferdinand arasında yapılan görüşmelerden haberdar olmuştu. Bununla birlikte Osmanlı yönetimi, şimdilik gönderdiği bir çavuşla Erdellilere naibi tahttan indirip öldürmeleri talimatını vermekle yetinmişti. Neticede Eylül'de Erdel'de bir iç savaş patlak verdi; ama sene sonuna doğru kraliçe taraftarları (Eflak ve Boğdan voyvodaları, Budin beylerbeyi ve diğer bazı Osmanlı bölüklerince desteklenıyorlardı) Keşiş Martinuzzi'ye bağlı birlikler tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldılar.

1551-52 ERDEL BUHRANI VE EMPERYAL SİYASETİN SINIRLARI

I. Ferdinand, 1551 yazında Bâbıâli'ye Erdel'i resmen ilhak ettiğini duyurduğunda[211] Sultan Süleyman'ın elinde "mülk"ünü korumak adına başvurabileceği tek çare vardı: Askerî eylem. Osmanlı sultanı, yola çıkardığı ordu ve vassallerine Erdel'e iki istikametten, Temesköz ve doğudan saldırmaları emrini verdi. Ne var ki, Keşiş Martinuzzi'nin kurnazca taktikleri, Osmanlı askerî kademelerinin tereddüte düşmesine ve askerî seferlerin umulan sonuçları (mesela Tımışvar'ın zaptı) elde edememesine yol açtı.[212] Rumeli beylerbeyinin sergilediği yetersizlik ve Martinuzzi'nin 1551 sonunda bir suikaste kurban gitmesinin ardından stratejisini gözden geçiren Osmanlı Sarayı, meseleyi adamakıllı hâlledebilmek için çok daha kuvvetli birlikleri devreye sokmaya karar verdi.

211 Sándor Papp, Ferdinand'ın resmî beyanının doğru tarihini tespit edip iddialarını özetlemiştir ("Die diplomatischen Bemühungen der Habsburger um Siebenbürgen in den Jahren 1551-1552", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 89 (1999), s. 109-133, özellikle s. 111. Ferdinand'ın Erdel yönetimi hakkında bkz.: Teréz Oborni, *Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt 1552-1556 [I. Ferdinand'ın İdaresinde Erdel'in Malî Durumu 1552-1556]*, Budapest, 2002.

212 1551-52 Macar savaşı için bkz.: Imre Szántó, *Küzdelem a török terjeszkedés ellen Magyarországon. Az 1551-52. évi várháborúk [Macaristan'da Osmanlı Genişlemesine Karşı Mücadele: 1551-52 Kuşatma Savaşları]*, Budapest, 1985.

1551-52 yıllarında yaşananlar, Macar tarihçilerin yanı sıra uluslararası tarihçilik camiasında da enine boyuna tartışılmıştır.[213] O bağlamda, aşağıda bu tartışmalarda genelde görmezden gelinen ya da Osmanlı divanından çıkan hükümler dikkate alınmaksızın hakkıyla değerlendirilemeyecek husus ve ilişkiler üzerinde durmaya gayret sarf edeceğim.

Macaristan'a Yönelik Osmanlı Seferine Sultanın Katılımı

Sultan Süleyman, 1552 başında her an bir Safevi taarruzunun beklendiği Osmanlı-İran-Gürcistan sınırıyla meşguldü. 28 Ocak tarihli emrinde Erzurum beylerbeyine şöyle diyordu: "Bu yaz hareket-i hümâyunum muhakkak ki o canibe olacaktır."[214] Gelgelelim, ertesi ay Erdel'de patlak veren kargaşa, Osmanlı ordusunun Macar serhaddine doğru gitmesi ve sefer-i hümâyuna bizzat Sultan Süleyman'ın komuta etmesi ihtimalini güçlendirdi. Divan-ı Hümâyun Ocak ortasından beri askerî birlikleri seferber etmeye çalışıyordu. Başkentin talimatları doğrultusunda doğudaki beylerbeyleri, Rumeli'deki yeniçeriler ve Eflak voyvodası sefere davet edilmiş; Budin vilayetinde kaleler teftiş edilmişti. Geçen seneden beri bilfiil savaş hâlinde olan Rumeli beylerbeyine Keşiş Martinuzzi'nin öldüğü bildirilerek Erdel'de olup bitenlere kulak kesilmesi ve Tuna'yla Tımışvar arasındaki yolların ne hâlde olduğunu titizlikle inceleyip köprü kurulması gereken yerleri tespit etmesi (daha geç tarihli bir hüküm köprü yerleriyle ilgili tetkikin Erdel'in tamamında yapıldığını gösterir) yönünde talimatlar gönderildi. Osmanlı reayası, Eflak ve Boğdan'dan erzak temin edebilmek amacıyla *nüzul* vergileri tarh edildi. Buna ilaveten iki

213 Szántó, *Küzdelem*; Setton, *The Papacy and the Levant*, IV, s. 565-586. Bu yıllara ait Habsburg diplomatik belgeleri için bkz.: *Austro-Turcica 1541-1552*.

214 İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Koğuşlar 888, vr. 40a.

voyvodalıkla beraber Semendire, Vidin, Niğbolu, İzvornik, Alacahisar ve Bosna sancaklarından 100.000 koyun hazırlamaları istendi. Osmanlı divanı, ordunun iaşe ihtiyaçlarıyla doğrudan ilgileniyordu ve bu amaçla Tuna'da nakliye gemilerinin emre âmâde tutulmasını talep ediyordu (nakliye teknelerinin hazırlanmasından öncelikle Tuna'nın aşağısındaki sancaklar sorumluydu). Eflak voyvodası, söylentilere göre açlıktan kıvranan Erdellilere gıda maddesi satmaması hususunda iki kez uyarılmıştı.

Ne var ki, onca bahis ve imaya rağmen, zaman ilerledikçe, sultanın şahsen Macaristan'a gelme niyetinin olmadığına dair işaretler çoğalmaya başladı. Sultan Süleyman, 6 Mart 1552 tarihinde on vilayete ait kuvvetlerin seferber edilmesi hakkında Van beylerbeyine yazdığı başka bir hükümde, neye karar verdiğini şu sözlerle açıklıyordu: "Teveccüh-i hümâyunum o canipleredir (Anadolu)."[215] Oğlu Mustafa'dan gelen bir mektuba 22 Mart'ta verdiği yanıt, çok daha açık ifadeler ihtiva ediyordu. Cevabî mektupta şehzâdenin lalası Yahya'ya şöyle deniyordu: "Perişanlık içindeki kâfirlerin üzerine bizzat gitmemizi icap ettiren bir hâl yoktur. Sefer-i hümâyun tertiplenirse, yönümüz doğu tarafı olacaktır Şimdilik kutlu zatımla Macaristan'a sefer yapma niyetim yoktur."[216] Süleyman, bu hâliyle, şark serhaddindeki vaziyetin daha acil ve daha önemli olduğuna işaret ediyor; Habsburgları Erdel'den atmak için Erdellileri yanına çekerek az sayıda Osmanlı kuvvetini bölgeye sevk etmekle yetineceğini belirtiyordu.[217] Osmanlı padişahı,

215 İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Koğuşlar 888, vr. 104b.

216 *Zat-ı saadet-simatumuz (?) ile küffar-ı haksar üzerine azimet iktiza eder maslahat yokdur. Sefer-i hümâyun lazım gelürse teveccüh-i feth-makrunumuz diyar-ı şarkadur. ... Şimdi zat-ı şerifümle käffar-ı Macar caniblerine sefer niyeti yokdur.* İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Koğuşlar 888, vr. 130b-131a; Dávid - Fodor, *"Affairs of State"*, s. 340-342, no. 110.

217 Her ne kadar sonradan çelişkili beyanlarda bulunmuş olsa da, bu durum açıkça imparatorluğun iki yakasındaki idarî-askerî makamların hepsini

Macar illerindeki askerî harekâtın sorumluluğunu üç kişiye tevdî etti: Rumeli Beylerbeyi Sokollu Mehmed Paşa, Budin Beylerbeyi Hadım Ali Paşa ve İkinci Vezir Kara Ahmed Paşa. Ahmed Paşa, Macar seferinin serdarı ilân edilerek (bu doğrultuda en erken tarihli bilgiye 2 Nisan 1552'de ulaşabiliyoruz) ne şekilde hareket etmenin uygun olduğunu düşünüyorsa, o şekilde davranma yetkisi olduğu bildirildi.

Osmanlı Askerî Hedefleri ve Sefer Ordusu

Bu dönemde Divan-ı Hümâyun'dan çıkan emirler, hazırlık safhasında olduğu gibi, sultanın sefere bizzat katılmasının iptal edilmesinin ardından da Osmanlı ordusunun ana gayesinin Erdel'i zapt etmek olduğunu göstermektedir. Ocak başından itibaren sınır boyunda yer alan tüm makamlara ve Erdel'e komşuluk eden iki voyvodalığa mektup üzerine mektup yollanıyordu. Sultanın anladığına göre, Erdel'de yaşanan kargaşa ve problemlerin baş müsebbibi, Osmanlı başkentine ihanet eden Keşiş Martinuzzi'nin Avusturyalılarla işbirliği içine girmesiydi. Ne var ki, Martinuzzi'nin katli hesap defterini şimdilik kapatmıştı ve sultan Erdellilere pişmanlıklarını sergileyebilmeleri için bir seçenek sunuyordu: Yeniden boyun eğip işgalcilere karşı Yanoş Sigismund ve annesi safında savaşmayı kabul ederlerse, hepsi bağışlanacak ve "vassal" olarak bir kez daha sultanın lütfundan nasipleneceklerdi. Eski düzenin kurulmasına yardımcı olurlarsa, Erdel eskiden olduğu gibi bir *sancak* hâline getirilip Kral Yanoş'un oğluna iade edilecekti. Osmanlı sarayı, başkente ulaşan istihbarata göre, Avusturyalı

birden muallakta bırakıp çok daha titiz ve teferruatlı hazırlıkların yapılmasına yarıyordu. Sultan Süleyman, bazı bilgileri abartıp bazılarını da gizleyerek mansıp sahiplerini teşvik ediyordu. Örneğin, Budin beylerbeyine Macaristan'a 5000 yeniçeri göndereceğini yazmış olmasına rağmen yalnızca 2000 tane göndermişti.

işgal kuvvetlerine karşı çıkanların en başta Sekeller (Székely/Siculi) ve Saksonlar olduğunu biliyordu; dolayısıyla buradan yollanan mektuplarda bunlara dostane bir üslupla seslenerek Hıristiyan ordusundan ayrılmalarını sağlamaya çalışıyordu.

Siyasî adımlar, seferin askerî planlamasıyla aynı zamanda atılıyordu. Ocak ayının ikinci yarısında, sultanın sefere şahsen katılıp katılmayacağının hâlen belli olmadığı günlerde, Osmanlı askerî yönetimi birkaç istikametten eşzamanlı yapılacak kapsamlı bir taarruz seçeneği üzerinde duruyordu. Tabii ki, ana darbenin Erdel'e indirilmesi planlanıyordu. İlk senaryoya göre, Karaman eyaleti askerleri, Boğdan voyvodası ve Kırım hanı, Karaman Beylerbeyi Osman Paşa'nın komutasında doğudan saldırıya geçecekti. Bunlara tevdî edilen görev, bölgenin altını üstüne getirmek suretiyle Erdellileri Osmanlı istilâsına karşı koymaktan caydırmaktı (birçok mektupta Erdel'de taş üstünde taş bırakılmaması açıkça yazıyordu). Belli ki, daha kalabalık olan ikinci ordu - hiçbir zaman kâğıt üzerinde resmî bir hâl almadı -, Temesköz'ü istilâ edip Erdel'e başka bir yönden girmek suretiyle Erdel savunma hattını çökertmek ve nihayet Erdel'i zapt etmekle vazifelendirilecekti. Bu arada Bosna Beyi Mehmed Paşa, *serasker* tayin edildiği Bosna, Pojega, Budin ve Sirem askerleri ve emrine tahsis edilen *akıncı* birlikleriyle Estergon üzerine yürüyerek Habsburg yönetimindeki Macar illerine geçişi sağlayan bir köprübaşı tesis edecekti. Mehmed Paşa'nın burada ne yapacağına dair açık talimatlar yoktu; ama büyük ihtimalle, Habsburg Macaristanı'ndan Erdel'e herhangi bir şekilde imdad gelmesini engellemesi bekleniyordu. Nihayet, Hersek sancakbeyi, komutasındaki *akıncı*larla Zagreb istikametinde bir yarma harekâtına başlayarak Hırvat sınırındaki Hıristiyan müdafaa hattına saldıracaktı.

Farklı cephelerde şaşırtma taarruzlarıyla örülen iyi işlenmiş plan, Mihály Tóth'a bağlı haydukların 21 Şubat'ta Segedin'e

saldırması ve Hırvat diyarında kol gezen Hıristiyan orduların Estergon ve İstolni Belgrad'ı tehdit etmeleri üzerine geçerliliğini yitirdi. Budin beylerbeyi Segedin'in yardımına koşup eyaletinin müdafaa güçlerini takviye ettikten sonra Osmanlı sarayı askerî hedefleri bir kez daha gözden geçirip askerî birlikleri şu şekilde tanzim etti:

1. Boğdan voyvodası, Bursa Sancakbeyi Behram (önce Niğbolu, sonra Silistre'ye yollanmıştı), Kırım hanı (ya da onun namına görevlendirilen bir serdar) ve Kırkkilise sancakbeyinin refakatinde Erdel'i doğudan istilâ etmekten mesul tutulmuştu. Ne var ki, bu muharip kuvvetin son terkibi, ne zaman başlayacağı belirsiz Leh ve Kazak akınlarının yarattığı endişe yüzünden birçok kez baştan düzenlemelere gidildiğinden hayli esnek bırakılmıştı. Kırım hanı (sonradan bir süreliğine sefer davetinden vazgeçilmişti), Macaristan'a gelmeyip Rusya üzerine akına çıktı (aynı sene Moskofluların Kazan'a doğru çıktığı sefer hanın Macaristan'a gitme ihtimalini ortadan kaldırmıştı). Neticede Tatarlar yalnızca psikolojik bir etki yaratmakla kalıyorlardı: Osmanlı idaresi, Erdellileri aylar boyunca 30-40.000 kişilik bir Tatar güruhunun ülkelerine yapabileceklerini anlatarak tehdit etmişlerdi. Boğdan voyvodasının tertip edeceği manevrayla eşzamanlı olarak Eflak voyvodası ve Teke Beyi Sinan'ın birleşik kuvvetleri Erdel'i güneyden yağmalayacaklardı (Aydın sancakbeyi kısa bir süreliğine bu kuvvete dâhil olacak gibi görünse de, Anadolu'ya dönmesi emredildi).

2. Kara Ahmed Paşa komutasında Temesköz'ü işgal etmesi planlanan ana ordu, Erdel'in içlerine doğru hareketine devam edecekti. Bu sonuncu planı, öte yakada toplanan askerî kıtalara yollanan emirlerde geçen imalar ve Erdel'i iki yönden aynı anda ezip geçme tasavvurundan çıkardığımız doğrudur. Bu minvaldeki talimatların ordu serdarlarına şifahi yollardan ulaştırılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Kara Ahmed Paşa'nın emrindeki kuvvetler şunlardan müteşekkildi:

a) Doğrudan Ahmed Paşa'nın şahsına tahsis edilen kapıkulu piyade ve süvarileri: 2000 yeniçeri, silahtarlar (kesin sayıları bilinmiyor, yaklaşık 2000 kişi)[218], ulufeciyân-ı yemin süvarisi (daha erken ve geç tarihlere dayanarak takriben 1000 atlı).[219] Bunlara ilaveten Dobruca'nın zırhlı Tatarlarıyla beraber Silistre sancakbeyi, Mora sipahilerinin başında Vize sancakbeyi, Rumeli akıncılarının büyük bölümü ve Rumeli'nin çiftçilikten gelme ihtiyat kıtaları *müsellem*, *yörük* ve diğerlerine serdarın komutasına girmesi emredilmişti. Ayrıca çok sayıda gönüllü ve *cerehor* bu kıtalara eşlik ediyordu.

b) İdaresi altındaki sancaklarla beraber Rumeli beylerbeyi. Ne var ki, bu birlikler ciddi bir sıkıntıyla yüz yüzeydiler. Buluşma mahalli olarak belirtilen Sirem'de askerlere yetecek denli yiyecek yoktu. Görünüşe bakılırsa, bir önceki sene vuku bulan sefer yiyecek kıtlığına yol açmıştı. Rumeli valisine bağlı birlikler, bu sebeple, kışı savaş sahnesinden uzaklarda, Üsküp ve Köstendil civarında geçirip Semendire üzerine yola çıkmak için bir kez daha Sirem'de buluşmak mecburiyetindeydiler.

---

218 1527'de 1593 adam ve 1567'de 2785 adam (Gyula Káldy-Nagy, "The First Centuries of the Ottoman Military Organization", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 31/2 [1977], s. 168). 1543'te sadece 297 *silahtar* görünüyor olsa da (krş.: İpçioğlu, "Kanunî Süleyman'ın Estergon Seferi", s. 140), bu, yalnızca sultanın silahtarların büyük kısmını Macaristan'a beraberinde getirmediğine delalet eder.

219 1527'de 589 adam (Ömer Lütfi Barkan, "933-934 [M. 1527-1528] Malî Yılına Ait Bir Bütçe Örneği", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4 [1953-1954], s. 300) ve 1567'de 1337 adam (Ömer Lütfi Barkan, "H. 974-975 [M. 1567-1568] Malî Yılına Âit Bir Osmanlı Bütçesi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 19/1-4 [1957-1958], s. 306). 1543'te Macaristan'daki sefer-i hümâyuna 232 sağ *ulufeci* katılmıştı (İpçioğlu, "Kanunî Süleyman'ın Estergon Seferi", s. 140).

Macaristan'da 1552 Osmanlı Seferi
LEHİSTAN KRALLIĞI
BOHEMYA
MORAVYA
YUKARI MACARİSTAN
AVUSTURYA
İSTİRYA
KÄRNTEN
KARNİOL (KRAIN)
HIRVATİSTAN
Bosna
VİYANA
Linz
Nagyszombat
Nitra
Trencsén
Besztercebánya
Kassa
Körmöcbánya
Zólyon
Selmecbánya
Erasmus von Teuffel
9/10 Ağustos Palatı
Leva
19 Temmuz
Füleк
Bussa
Salgo
Secen
Holloka
Dregel
6-9 Haziran
Pallavicini Sforza Komaran
Morsze de Saxe
Eylül-Ekim
Sopron
Tata
Estergon
Vanya
Tuna
Vah
Garmat
Tokaj
Tisa
Szatmár
Debrecen
BOĞDAN VOYVODALIĞI
Beszterce
Kolozsvár
ERDEL
Boğdan-Tatar-Türk birlikleri
Szereda
4 Temmuz
Segesvár
9-15 Temmuz Oltoz Geçidi
Castaldo
Szeban
Brasov
9-15 Temmuz
Deve
Mures
Erdel Belgradı
Aldana
Solymos
Pankota
Arad
Dezna
Yanova
Kisjeno
Gale
Simand
27 Ağustos
Nagylak
Canad
Cenak
16 Ağustos
30 Temmuz
Timisvar
Lugos
Karansebes
Bocsa
Kara Ahmed Paşa
Sokullu Mehmed Paşa
15 Haziran
Çakova
Becskerek
Solmos (Solmos)
Versec
Haram
Belgrad
Tuna
Mehadiye
Adakale
Modava
EFLAK VOYVODALIĞI
Oh
Kara Ahmed Paşa
Hadım Ali Paşa
Hatvan
Buvak
Eylül-18 Ekim
Egri
5-10 Haziran
Kara Ahmed Paşa
Hadım Ali Paşa
Istolni Belgrad
Peste
BUDİN
Papa
6 Haziran
Pallavicini Sforza
Palota
Besperim (Veszprém)
20 Mayıs-1 Haziran
Simontiurna
Hadım Ali Paşa
Kara Ahmed Paşa
Saloak
24 Ağustos-4 Eylül
Tarat
Günz
Graz
Marburg
Drava
Kanije
Kupan
Pallavicini Sforza
Ptuj
Varaždin
Hedrehciv
Križevci
Bobotca
Laibach
Sava
Zagreb
Dubrava
Zacsana (Carma)
Ulama Bey
Sissak
Pakrac
Kostanica
Novi
Dubica
Krupa
Bihać
Banjaluka
Blagaj
Sarajevo
Ulama Bey
Sokullu Mehmed Paşa
4 Temmuz
Petervaradin
Bac
Divakova
Valpovo
Osek
Vukovica
Sekes
Sigetvar
Siklos
Pecs
Kanisa
1 Mart Segedin
20-28 Şubat
Hadım Ali Paşa
Kara Ahmed Paşa
Kara Ahmed Paşa
Kara Ahmed Paşa
1552 başında Osmanlı İmparatorluğu toprakları
Osmanlı vassal devletleri (Boğdan, Eflak)
1552 başında Osmanlı kaleleri
1552 başında Macar-Hırvat-Erdel kuvvetleri
1552'de Osmanlı kuvvetlerinin elindeki topraklar
1552 yaz ve sonbaharında Osmanlı akıncılarının talan ettiği araziler
Şubat-Mart'ında askeri birliklerin harekâtı
Osmanlı birliklerinin harekâtı
Habsburg birliklerinin harekâtı
Osmanlı birliklerini başarılı ve başarısız kuşatma girişimleri
Direniş göstermeden teslim olan kaleler
Meydan muharebesi

3. Budin beylerbeyi, vilayet askerleriyle Transdanubia ve Yukarı Macaristan'a (Feldföld, Felvidék, günümüzde Slovakya) giderek Macar-Habsburg kuvvetlerinin harekete geçmesini önleyecekti (sonuç itibarıyla Bosna beyinin Estergon'da Tuna'yı geçmesi fikrinden vazgeçildi). Segedin baskını, Osmanlı yöneticileri arasında hafif de olsa bir telaş ve endişeye sebep olmuştu. Bunun üzerine İzvornik, Semendire, Sirem, Vidin, Alacahisar ve Vulçıtrın beyleri, sancaklarına bağlı timarlı sipahilerle birlikte Budin beylerbeyinin komutasına tahsis edildi. En nihayetinde İzvornik, Semendire, Sirem ve Alacahisar savaşçıları gelip Budin kuvvetlerine katıldılar (Vulçıtrın birlikleri de büyük ihtimalle gelenler arasındaydı). İzvornik askerleri, Besperim'de (Veszprém) Budin beylerbeyinin yanından ayrılsalar da, geri kalanlar sefer boyunca paşaya hizmet etmeyi sürdürdüler.

4. Bosna-Hırvatistan (Slavonya) serhaddine konuşlandırılan kuvvetler (Bosna sancakbeyine bağlı birlikler), yerlerini muhafaza edip bir müdafaa hattı kuracakları hâlde, geri kalanlar (Pojega, Kilis ve Hersek askerleri) Budin ve Rumeli paşalarının kuvvetlerini takviye edeceklerdi. Gelgelelim, Osmanlılar, sınır kalelerindeki Hıristiyanların ani bir baskına girişmesi ihtimalinden ve sahip oldukları ateşli el silahlarının yıkıcı gücünden çekiniyorlardı. Pojega Sancakbeyi Ulama Bey, bu vesileyle, olduğu yerde kalma müsaadesi almayı başardığı gibi Kilis ve Hersek sancaklarının Slavonya hududunu korumakla görevlendirilmesini ve Hersek'ten tüfekle mücehhez 160 kale muhafızını hizmetine almayı kabul ettirmişti.[220] Bu esnada Ankara ve Üsküp beylerinin aynı sınır hattına yardıma gitmesi kararlaştırılmıştı; ama bu ikisine dair daha geç tarihli bir kayıt saptanamıyor. Ankara beyi, büyük ihtimalle,

220 Ulama Bey'in hayatı ve kariyeri hakkında bkz.: Géza Dávid, "Ulama *bey*, an Ottoman Office-Holder with Persian Connections on the Hungarian Borders", *Irano-Turkic Cultural Contacts*, s. 33-40.

sonradan başka bir vazifeyle imparatorluğun doğu yakasına gönderilmişti. Osmanlı Sarayı, en sonunda Temmuz ayı içinde bir tutum değişikliği sergileyerek Bosna Sancakbeyi Mehmed ve Ulama Bey'e Slavonya'da Macarların elindeki bölgelere saldırma talimatı verdi.

Yukarıda sıralanan verilere dayanarak 1552'de Macaristan'da faaliyet gösteren Osmanlı askerî kuvvetlerinin miktarı şu şekilde tespit edilebilir:

Serdar Kara Ahmed Paşa komutasındaki ordu kapıkulu birlikleri (cebeci ve topçularla birlikte), yak.	5000
İki sancakbeyi komutasındaki kıtalar, yak.	1000
Rumeli beylerbeyi komutasındaki ordu, yak.	10.000
Budin beylerbeyi komutasındaki ordu, yak.	10.000
Pojega, Kilis, Hersek'ten gelen askerler, yak.	4000
Diğerleri (akıncılar, Eflak ve Boğdan voyvodalarına bağlı birlikler ve Anadolu sancaklarından gelenler), yak.	10.000
Yekûn (geri hizmet kıtaları, orducu esnafı vs. dâhil), yak.	40.000

1552 Osmanlı Seferinin Sonuçları

1. En nihayetinde, Osmanlı kuvvetlerinin Macar topraklarındaki en büyük muvaffakiyeti, Tımışvar ve Lipova ve Solmoş'la (Solymos) beraber Temesköz bölgesinin ele geçirilmesiydi. Solmoş, - Macar kaynaklarına göre - kale dizdarı Bernardo de Aldana'nın kaleyi namertçe bırakıp kaçmasından ötürü[221] bir kuşatmaya gerek kalmaksızın kolayca teslim alınmıştı. Gerçi Kara Ahmed Paşa tersini iddia ediyordu; ama

221 Ferenc Szakály (yay.), *Bernardo de Aldana magyarországi hadjárata [1548-1552] [Bernardo de Aldana'nın Macar Seferi]*, trans. László Scholz, Budapest, 1986, s. 244-246. Krş.: Zoltán Korpás, "La correspondencia de un soldado espanol de las guerras en Hungría a mediados del siglo XVI. Comentarios al diario de Bernardo de Aldana (1548-1552)", *Hispania*, 60/3: 206 (2000), s. 881-910.

bu davranışının sebebi, Macar illerine giren Osmanlı ordusunun serdarı olarak padişahın huzurunda askerî meziyetlerini parlatmaya çalışması olabilir. Kara Ahmed, buradan Erdel yerine Solnok'a doğru ilerleyerek Budin paşasının ordusuyla buluştu. Solnok kalesini zahmetsizce zapt etti ve Hadım Ali Paşa'yla beraber Eğri'yi almak amacıyla başarısız bir teşebbüste bulundu.[222] Raporlarından birinde belirttiği üzere, Kara Ahmed Paşa, Macarlardan (on tanesi doğrudan kraliyete ait) yirmi bir kale almıştı. Bu kalelerden beşini muhafaza ederken, yine kendi ifadesine göre, geri kalanları yıktırdı. Sefere katılan gönüllülerin sayısı epeyce yüksekti; bu yüzden Osmanlı serdarı, Solnok ve Varat civarında birçok yağma ve çapul seferine izin verdi. Kara Ahmed Paşa, bu esnada Osmanlıların eline 30.000 esir geçtiğini yazsa da, bu sayının hayli mübalağalı olduğu açıktır.

Kara Ahmed Paşa, sefer hengâmesinin ortasında Tımışvar vilayetinin temellerini atmakla da uğraşıyordu. Gelişmelerin hızına bakılırsa, burada bir beylerbeyilik tesis etmeye daha önceden bir tarihte karar verilmiş olmalıydı.[223] Her şeyden evvel eyalet merkezine, Tımışvar'a bir muhafız kıtası ayarlamak gerekiyordu. Bu maksatla ilk elde Beçe (Becse) ve Beçkerek'ten (Becskerek) 750 adam yeni ele geçirilen kaleye kaydırıldı. Kara

222 Szántó, *Küzdelem*, s. 153-255. Kuşatmayı tarihî vakalara son derece sadık bir şekilde hikayeleştiren bir tarih romanı için bkz.: Géza Gárdonyi, *Eğri Yıldızları (Egri csillagok)*, Macarcadan çev. Erdal Şalikoğlu, İstanbul, 2013.

223 Bu bilgilerin bir kısmı Gyula Káldy-Nagy (*A budai szandzsák 1559. évi összeírása [1559 Tarihli Budin Sancağı Tapu Tahrir Defteri]*, Budapest, 1977, s. 10, not. 2), Pál Fodor ("Das Wilajet von Temeschwar zur Zeit der osmanischen Eroberung", *Südost-Forschungen*, 55 [1996], s. 25-44) ve Tımışvar eyaletinde Osmanlı kültürü üzerine bir monografi hazırlayan Cristina Feneşan (*Cultura otomană a vilayetului Timişoara*, Timişoara, 2004, özellikle s. 25-55) tarafından kullanılmıştır. Tımışvar Üniversitesi'nin, kentin Osmanlılar tarafından zaptının 450. yıldönümünde neşrettiği, mevcut malumatı derleyen kitapta, eyaletin kuruluşuna dair bazı atıflar yer almaktadır: *Vilayet Timişoara (450 de ani de intemeiere a paşalâculu, 1552-2002)*, Timişoara, 2002.

Ahmed Paşa, buna ilaveten hizmete 1600 kale muhafızı daha almak amacıyla resmî bir izin talebinde bulundu.[224] Osmanlı serdarı, eyaletin malî işlerini düzenlemesi maksadıyla mîrî hazineden çıkma Mustafa'yı defterdar tayin ederken yine eyaletin hukukî sorumluluğunu günlük kırk akçe maaşla sabık Beçe Kadısı Abdülfettah'a tevdî etti. Macar hududunu avucunun içi gibi bilen Kasım Paşa, senevi 800.000 akçelik vergi geliriyle birlikte Tımışvar beylerbeyi tayin edildi. Kasım Paşa, Tımışvar'a atanmadan önce sırasıyla Beçe-Beçkerek çifte sancağı ve Lipova'da beylik yapmıştı.[225] Kara Ahmed Paşa'ya sorulursa, Tımışvar vilayeti, Budin ve Bosna'yla birlikte Orta Avrupa'da Osmanlı menfaatlerinin korunmasına hizmet eden bir "kama" veya "köşe" mesabesindeydi.[226]

Kara Ahmed Paşa'nın elde ettiği göz kamaştırıcı zaferin aksine, Karpat dağlarının öte yakasından Erdel'e yönelen ikinci taarruzun pek dişe dokunur bir etkisi olmadı. Yukarıda belirtildiği gibi ne Kırım hanı ne de Tatar savaşçıları ortalarda gözükmüyorlardı; Kırk Kilise beyi ise, ele avuca sığmayan Kazakların yarattığı kargaşa yüzünden Özi'yi savunma talimatı almıştı. Bu arada Teke beyinin yanında olan Eflak voyvodası, güneyden yapılması planlanan istilâ seferini sabote etmek için elinden geleni yapıyordu. En nihayetinde, askerî harekâtın akıbeti, Ojtoz (Oituz) geçidini aşıp Székely bölgesi ve Braşov (Brassó) civarına giren Bursa sancakbeyi ve Boğdan

224 Bu yıllardan bilinen tek mevacip defteri buraya ve Lipova'ya gönderilen askerler hakkında bilgi verir. Bkz.: İstanbul, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maliyeden Müdevver Defterler, no. 77. Kesin rakam vermek gerekirse, 496'sı Tımışvar ve 291'i Lipova'ya olmak üzere Beçe ve Beçkerek'ten tamı tamına 787 asker nakledilmişti. Konu hakkında bkz.: Klára Hegyi, *A török hódoltság várai és várkatonasága [Macaristan'da Osmanlı Kaleleri ve Garnizonları]*, III, Budapest, 2007, s. 1351.

225 Kasım Paşa hakkında bilgi için bkz.: Géza Dávid, "An Ottoman Military Career on the Hungarian Borders: Kasım *Voyvoda, Bey* and Pasha", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs*, s. 265-297.

226 Fodor, "Das Wilajet von Temeschwar", s. 31.

voyvodasının çabalarına bağlı hâle gelmişti. Bunlar on altı gün boyunca istilâ ettikleri yerlerin altını üstüne getirdiler; ne var ki, Erdel voyvodasının iki vekili karşısında aldıkları ağır mağlubiyetin ardından çareyi apar topar Karpatların öbür tarafına çekilmekte buldular. Boğdan voyvodası, yine de, Bâbıâli'ye yolladığı takririnde sergilediği yiğitliği yere göğe sığdıramıyordu: Tamı tamına yirmi dört kale ve palankanın ele geçirilip ateşe verilmesinden ve istiflenen muazzam miktardaki ganimetten bahsediyordu. Bâbıâli, bunun karşılığında voyvodaya bir hilat ihsan etmişti.

2. Budin Beylerbeyi Hadım Ali Paşa, tıpkı Kara Ahmed Paşa gibi, Eğri kuşatmasına değin Transdanubia ve Novigrad sınırlarında zafer üstüne zafer kazandı. Besperim (Veszprém), Dregel (Drégely), Şag (Ság), Garmat (Gyarmat), Seçen (Szécsény), Holloka (Hollókő) ve Buyak (Buják) zapt edildi. Budin valisi en kayda değer askerî başarısını Palást'ta (Plášťovce), Erasmus von Teuffel tarafından sevk ve idare edilen kraliyet ordusunu adeta ezip geçerek kazanmıştı.

3. Osmanlı kuvvetleri, Slavonya'da ilk başlardaki bocalamanın ardından hatırı sayılır bir ilerleme kaydetti. İrili ufaklı on üç kale fethedildi; Pojega Beyi Ulama ve Bosna Beyi Mehmed Paşa, Verőce'yi (Virovitica) zapt edip Zagreb'e doğru yollarına devam ettiler ve Csázma (Čazma) nehrine ulaşıp ileriki yıllarda yeni bir sancak merkezi hâline getirilecek olan Csázma (Türkçe Zacaşna) kalesini ele geçirdiler.

Bu fevkalâde başarılara rağmen Macaristan'daki Osmanlı seferi umulan neticeyi vermekten uzak kaldı. O hâlde, şu soru pekâlâ sorulabilir: Osmanlı askerî kademesi neden başlangıçtaki stratejisini değiştirdi ve Kara Ahmed Paşa Erdel'e doğru ilerlemekten vazgeçip ordusunu Eğri'ye sevk etti? Bu senenin hadiselerine dair bir tarih anlatısı kaleme alan Imre Szántó, Kara Ahmed Paşa'nın Temesköz'de elde edilen ilk zaferi görene

değin Erdel'de bir sefere girişme fikrini aklından geçirmediği kanaatindedir. Osmanlı serdarı, sultandan sefer iznini bu tarihten sonra istemiştir.[227] Gelgelelim, Osmanlı belgelerine müracaat edildiğinde, olaylar başka bir manzara arz etmeye başlarlar. Bu belgeler, Osmanlıların iki yandan Erdel'e saldırma niyetinde olduklarını açıkça belirtir. Yine de, Ağustos ayında Osmanlı ricalinin bariz bir tereddüt hâline düştüğü de aşikârdır. Macar vakanüvis Nicolaus Istvánffy'ye atıfta bulunan Szántó, sefer yönünün aslen Budin Beylerbeyi Hadım Ali Paşa'nın Budin'e tehdit oluşturan ve Osmanlı topraklarına yönelen baskınlara yataklık edebilecek kalelerin alınmasında ısrar etmesi yüzünden değiştiğini yazmaktadır. Szántó'ya göre, bizzat Kara Ahmed Paşa da, eline geçen raporlarda muhtemelen Erdel'in müdafaa gücü hakkında yazan abartılı rakamlardan ötürü şüpheye düşüp kafası karışmıştı.[228]

Fikrimce, Istvánffy ve ondan hareketle Szántó'nun açıklamaları meselenin özüne dokunmaktadır. Osmanlılar ve I. Ferdinand arasında önceki yıllarda vuku bulan anlaşmazlık ve düşmanlığın esas sebebi, tarafların 1547'de akdedilen antlaşmadan farklı şeyler anlamalarıydı.[229] Sultanın 1547 sonbaharında imzaladığı tasdiknâmeye göre, I. Ferdinand, elinde bulundurduğu Macar arazisi için 30.000 altın sikke tutarında "haraç" ödemekle mükellefti. Buna karşın kral, en başta varılan uzlaşmayı, daha açık ifadesiyle, 30.000 altının yalnızca 10.000'lik kısmının "onursal hediye" (*Ehrengeschenk*) olduğunu, geri kalan meblağın iki önemli Macar asilzâdesi Péter Perényi (1542'de I. Ferdinand tarafından derdest edilmişti) ve

227 Szántó, *Küzdelem*, s. 137.

228 Szántó, *Küzdelem*, s. 138. Krş.: Miklós Istvánffy, *Magyarok dolgairól írt históriája. Tállyai Pál XVII. századi fordításában [17. Yüzyılda Pál Tállyai'nin Macarca Derlediği Macar Hadiseleri Tarihi]*, I/2, 13-24, ed. Péter Benits, Budapest, 2003, s. 204.

229 Petritsch, "Der habsburgisch-osmanische Friedensvertrag"; Papp, "Kárrendezési kísérletek".

Bálint Török'ün (1541'de Sultan Süleyman tarafından ele geçirilip İstanbul'a götürülmüştü) ve diğer mülkiyeti tartışmalı toprakların bedeli olarak ödendiğini vurgulayıp duruyordu: Perényi ve Török'ün mülkleri karşılığında 5000'er altın takdir edilmişti. 1543 civarında Osmanlıların "Péter Perényi *livâsı*"[230] dedikleri bölge, Eğri ve büyük kısmı Osmanlı yönetimi altında olan Eğri piskoposluk sahasını kapsıyordu. Kral ve Macar soyluları, Eğri ve Solnok garnizonundaki muhafızların - antlaşma maddeleri uyarınca - Osmanlıların elindeki piskoposluk bölgesine düzenli ziyaretler tertip etmeye ve buradaki Osmanlı tebaasından vergi toplayarak piskoposluk mülklerini kendi malları olarak yönetmeye hakları olduğuna inanıyorlardı.[231] (Bu ahvale göndermede bulunan I. Ferdinand, 1551 yazında Erdel'i sultandan isterken aynı mantığı işletiyordu: Osmanlı idaresindeki bölgelerde cari şartlara benzer biçimde, ülkenin yıllık haracını ödemeyi deruhte edip bunun karşılığında Erdel'in sahibi olacaktı.)[232] Demek ki, Budin beylerbeyi, Macaristan'daki Osmanlı egemenliğinin sağlam temellere kavuşması için Eğri ve Solnok'un alınması gerektiğini söylerken haklıydı. Bu fetihler, Macar kuvvetlerinin Osmanlıların elindeki topraklarda herhangi bir harekete girişmesinin hukukî ve askerî gerekçelerini toptan ortadan kaldıracaktı.

Yine de, strateji değişikliğinin arkasında uzun vadeli başka bir telakki yatıyordu. Dönemin kaynaklarından Yanoş Zsámboki, Eğri kuşatmasını tasvir ettiği satırlarda Budin Valisi Hadım Ali Paşa'nın Osmanlı kuvvetleri serdarı Kara Ahmed Paşa'ya yazdığı bir mektuptan bahseder.[233] Söylentiye göre, mektupta

230 Géza Dávid, "Incomes and Possessions of the *Beglerbegis* of Buda in the Sixteenth Century", *Soliman le Magnifique*, s. 395, not. 3.

231 Papp, "Kárrendezési kísérletek", s. 141-160, özellikle s. 153-155.

232 Papp, "Die diplomatischen Bemühungen", s. 111-117.

233 Johannes Sambucus, Yanoş Zsámboki'nin hümanist (Latince) ismiydi. 16. yüzyılın önde gelen Macar dilbilimci ve hezarfenlerinden biri olan Zsámboki, 1565'ten itibaren Macar Kralı I. Maximilian'ın saray müverrihlerinden biri oldu.

şu ifadeler yer alıyordu: "... Eğri ve Solnok'un Macaristan istilâsının önünde büyük bir engel teşkil ettiğini bildiriyor; dolayısıyla bu kaleleri muhasara ederek zafere giden yolda hiçbir mânianın kalmamasını istiyor. (Ali Paşa), kraliyet ordusu kısa süre önce hezimete uğratıldığı ve Hıristiyanlar başka bir yerden yardım gelmesi umudunu kaybettikleri için bu yerlerin az sayıda kuvvetle zapt edilebileceğini ümit ediyor."[234] Bu ifadeler gerçeği yansıtıyorsa, Hadım Ali Paşa, Osmanlıların ilk Macar politikasına dönüş yönünde baskı yapıyordu - Habsburg Macaristanı aleyhine genişleme ve I. Ferdinand'a karşı yeni bir taarruza geçme. Hadım Ali Paşa'nın zihnindekileri okumamıza izin veren bir emr-i hümâyun, Yanoş Zsámboki'de geçen sözlerin doğru olduğu intibaını vermektedir. Bu bağlamda, görünen o ki, Palást Muharebesi'nin (9-10 Ağustos 1552) ardından Ali Paşa şöyle bir teklifte bulunmuştu: "Şag, Garmat ve Seçen kalelerine yeterli sayıda garnizon eri yerleştirmesine izin verilir ve kalelerin tahrip olmuş kısımları tamir ve muhafaza edilirse, kısa süre içinde, Macaristan'ın tamamı, madenler, belli başlı şehirler ve madencilik bölgesinin kaleleri muhakkak fethedilecektir; böylece ele geçirilen bölgelerden gelen gelirler masrafları karşılamaya yetecektir."[235] Hadım Ali Paşa, gözünü o tarihte Macaristan'ın en müreffeh bölgelerinden birine, Yukarı Macaristan'a (Felföld, Felvidék) dikmiş gibi görünüyordu. Her şeyin başında ele geçirilen topraklardaki bütçe açığının bu topraklarda ihdas edilecek yeni gelir

Macarca bilmeyen kral için Sebestyén Tinódi'ye ait tarihî bir şarkı olan *Egervár viadaláról*'ı (Eğri Kalesi Kuşatması Üzerine) Latince nesire tercüme etmişti. Zsámboki'nin bahsettiği, çalışmamızda atıfta bulunulan mektup buradadır.

234 Sándor Mika (ed.), *Magyar történelmi olvasókönyv. II. rész. Magyarország történelme a mohácsi vésztől a tizennyolcadik század végéig [Macar Tarihi Okuma Kitabı. İkinci Bölüm: Mohaç Muharebesi'nden 18. Yüzyıl Sonuna Macar Tarihi]*, Budapest, 1907, s. 33. Krş.: Szántó, *Üzdelem*, s. 138.

235 İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Koğuşlar 888, vr. 381b-382b; Dávid - Fodor, *„Affairs of State"*, s. 596-600, no. 320.

kalemleri aracılığıyla kapatılabileceğini farz ediyordu (Osmanlılar dönüp dolaşıp bu hayale sıklıkla geliyorlardı).[236] Bu vaatler Kara Ahmed Paşa'nın kulağına pek hoş gelmişti; şahsına tevdî edilmiş mutlak iktidara dayanarak (ve muhtemelen Saray'dan müsaade isteyerek) Erdel'i istilâ etme fikrinden vazgeçerek Solnok'a yöneldi. Bu kararı alırken doğudan beklediği takviye kıtalarının gelmemiş olmasından etkilenmiş olabilir. Birliklerinin başında çıkagelmesi beklenen Boğdan voyvodasının katli de, Osmanlı serdarının kafasını karıştırmıştı. Voyvodanın suikaste kurban gitmesinde, Temesköz ve Erdel'i korumak adına gönderilen Habsburg-Macar kuvvetlerinin başkomutanı Giovanni Battista Castaldo'nun parmağı vardı. Osmanlı askerlerinin bir kısmının firara yüz tuttuğuna dair haberler paşanın tereddütüne tuz biber ekmişti.

Hadım Ali Paşa yüzünden Osmanlı güçleri Macaristan'ın doğu yakasını ele geçirememişlerdi. Bunun yerine, en nihayetinde 1556'da Erdel prensliğinin kurulup Osmanlı vassalliğine geçişine giden yol açılmıştı. Bu, her ne kadar, Osmanlıların 1552'de hayal ettiklerinin kıyısından köşesinden bile geçmiyorsa da, sonuç itibarıyla yaşananlara fazlaca ses çıkarmadılar. Ne de olsa, bu tarihte elde edilenler, Osmanlı Sarayı'nın 1541'den sonra imzaladığı geçici antlaşmada öngörülenlerden çok farklı değildi. Oysaki 1552'nin gözden geçirilmiş planında tecrübe edilen hüsran, başka bir deyişle, Eğri'nin fethedilememesi, Osmanlılar açısından çok daha büyük bir dertti.

236 Yukarı Macaristan madenleri, 1549'da, I. Ferdinand kuvvetleri tarafından kuşatılan Macar asilzâde Menyhért Balassa'nın sahip olduğu kaleleri korumaya yardımcı olması karşılığında Szitnya kalesiyle (Hrad Sitno) beraber çevresindeki madenleri teslim etmeyi teklif ettiği yıl, Budin valisininin dikkatini celp etmişti. Yine de, Budin paşası mevcut barış antlaşmasını açıkça ihlal etmeyi göze alamadı. Konu hakkında bkz.: Szakály (ed.), *Bernardo de Aldana*, s. 73. 1593 civarında yazılan bir Osmanlı vesikası, bir Macar maden kentinin Safevilerden alınan bütün topraklara bedel olduğunu ifade eder. Bkz.: Joseph von Hammer, *Geschichte des osmanischen Reiches ..., Bd. IV. 1574-1623*, Pest, 1829, s. 643.

Bu başarısızlığın bedeli ağırdı: Yukarı Macaristan'a doğru genişleme durdu; birkaç mutlu sene bir kenara koyulursa, Budin eyalet hazinesi bir türlü kapatılamayan açıklarla boğuştu ve ele geçirilen arazilerde çifte vergilendirme sorunu Osmanlıların başını ağrıtacak şekilde iyice derinleşti.[237]

Hal böyleyken, 1552 senesi, Osmanlılara Macarların yaşadığı kayıplara mütenasip bir kazanç getirmemişti. Osmanlı yönetiminin de bu fikirde olduğu açıktı: Divan-ı Hümâyun'dan çıkan bir ferman üzerindeki Kara Ahmed Paşa'nın Solnok'u ele geçirip Eğri'ye doğru yürüdüğünü belirten kısa bir kayıt dışında hiçbir hükümde (aynı senenin sonuna kadar divandan çıkan emirler elimizde olduğu hâlde) ne Eğri kuşatmasından ne de seferin sonlandırıldığından tek kelime bahis bile yoktu. O kadar ki, bu tarihteki hadiseleri anlatan başka kaynaklar olmasaydı, Osmanlıların "Yukarı Macaristan'ın Kapısı"nı muhasara ettiğinden haberimiz bile olmayacaktı.

Emperyal Siyasetin Sınırları

Yine de, Osmanlı İmparatorluğu'nun Macaristan'da duçar olduğu başarısızlığı, sefer devam ederken hedefleri değiştirme, bölgenin askerî önderlerinin hataları veya zaman yetersizliği (gerçi bu sonuncu etkenin Eğri'de yaşanılan hüsranla doğrudan bağlantılı olduğu aşikârdı) gibi unsurlara bağlamak isabetli olmayacaktır. Muvaffakiyetsizliğin başlıca sebebi, imparatorluğa yön verenlerin zihninde açık ve belirgin amaç ve stratejilerin bulunmayışıydı. 1552'de, Osmanlı Devleti adına karar verenler, imparatorluğun içinde ve etrafında büyüyen meselelere öylesine boğulmuşlardı ki, adım atmakta alabildiğine zorlanıyorlardı.

237 Ferenc Szakály, *Magyar adóztatás a török hódoltságban [Osmanlı Egemenliğindeki Topraklarda Macar Vergilendirmesi]*, Budapest, 1981; Klára Hegyi, "The Financial Position of the *Vilayets* in Hungary in the 16th-17th Centuries", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 61/1-2 (2008), s. 77-85.

1552 YILINDA OSMANLI SEFERLERİ

1. Fransızlar, 1550'de hareket kabiliyetlerini yeniden kazandıklarında Osmanlılarla işbirliğini canlandırdılar; 1551'de Akdeniz'de Şarlken'le Fransız güçleri arasında yeni bir savaş patlak verdi. Osmanlı donanması Mağrib'de Trablus'u ele geçirdi ve 1551 sonbaharından itibaren, 1543-1544'te olduğu gibi, iki müttefik müşterek bir deniz seferine başladı. Fransızlar, aynı vakitlerde karadan Napoli'ye saldırdılar. Osmanlılar, 1552'deki teşebbüse muazzam miktarda para ve kaynak harcadığı hâlde (Fransız elçisine ait iki ya da üç gemi, 5000 kişi taşıyan 120 gemilik Osmanlı kuvvetine refakat ediyordu), zaman darlığı, idarî aksaklıklar ve ikmal sorunları yüzünden donanma elle tutulur bir kazanç elde edemeden geri dönmek zorunda kaldı.[238]

2. Osmanlı sarayı, onca farklı cephedeki uğraşına rağmen, hem de uzun süreli bir ataletin ardından uzun mesafe ticaretinden pay koparabilmek amacıyla Hint Okyanusu'nda Portekizlilere karşı harekete geçme zamanının geldiğine inanıyordu. Osmanlı kuvvetleri iki cepheden taarruza geçti: Irak ve Kızıldeniz. Bağdat beylerbeyi, 1546 Aralık'ında Basra'yı zapt etti ve burada müstakil bir beylerbeyilik tesis edildi. Osmanlı güçleri, 1550'da Basra Körfezi'nin batı yakasında kalan Lahsa'yı ele geçirdiler. Burada da, benzer biçimde, bölgenin liman şehri Katif merkezli bir sancak kuruldu. Osmanlılar, ayrıca Bahreyn yakınlarında toplarla takviye edilen bir kale inşa etmişti. Bu düzenlemelerin ardından, 1552'ye gelindiğinde, Bâbıâli, Irak-ı Arab'ın (Bağdat ve Basra arasında kalan arazi) tamamını ele

238 Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, II, trans. Siân Reynolds, New York, Hagerstown, San Francisco, London, 1973, s. 911-926, 974-992; Stéphan Yerasimos, "Les relations franco-ottomanes et la prise de Tripoli en 1551", *Soliman le Magnifique*, s. 529-547; Gilles Veinstein, "Les préparatifs de la campagne navale franco-turque de 1552 à travers les ordres du divan ottoman", *Revues de l'Occident Musulman et de la Méditerranée*, 39 (1985), s. 35-67. Krş.: Isom-Verhaaren, *Allies with the Infidel*, s. 40-42, 114-140.

geçirerek Portekizlilerin elinde olan Hürmüz adasına saldırmanın tam sırası olduğu düşünmeye başladılar. Bağdat beylerbeyi, baharda Irak'ın fethini tamamladı. Başkentten yollanan kıtaların yanı sıra Diyarbakır ve Karaman eyalet askerlerinin yardımını alan Osmanlı serdarı, Basra'nın kuzeydoğusunda, Dicle ve Fırat ırmaklarının ağzında yer alan sulak ve bataklık Cezayir bölgesini zapt etti. Bu diyarın en müstahkem kalesi Medine, yeni bir beylerbeyilik merkezi hâline getirilirken Basra beylerbeyi yeni kurulan vilayeti idare etmesi için buraya nakledildi. Ne var ki, Medine fatihi Bağdat beylerbeyi, gün begün şekillendirilen askerî ve idarî birimlerin karşı karşıya kaldığı sayısız aksaklıktan ötürü daha aylarca burada kalacaktı. Bu arada 1552 Nisan'ında 25 kadırga ve dört kalyon eşliğinde Süveyş'ten yelken açan Piri Reis, güvertede taşıdığı 850 muhariple Hürmüz adasını Portekizlilerden almakla görevlendirilmişti. Osmanlı reisi, yol üzerinde Arap yarımadasının güneyinde bulunan Maskat'ı yağmaladı ve Eylül sonlarında Hürmüz'ü kuşatma altına aldı. Ne var ki, Osmanlı gemileri, bir Portekiz yardım filosunun yaklaştığı haberi üzerine Basra'ya çekilmek zorunda kalmıştı ve Piri Reis yanına alabildiği üç gemiyle Mısır'a kaçtı. Sultanın gazabına uğrayan Piri Reis, başarısızlığını bedelini kellesiyle ödedi. Bu hezimet, uzun vadede Osmanlıları Hint Okyanusu'yla ilgili hayaller kurmaktan önemli ölçüde caydıracaktı.[239]

3. Dahası, İran sınırında yükselen gerilim, sene içinde Osmanlı yönetiminin başını hayli ağrıtmaya başlamıştı. Osmanlı ve Safeviler, kısa süre önce, 1548-49'da Safevi tahtına isyan

239 Salih Özbaran, "XVI. Yüzyılda Basra Körfezi Sâhillerinde Osmanlılar: Basra Beylerbeyliğinin Kuruluşu", *Tarih Dergisi*, 25 (1971), s. 51-73; aynı yazar, "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu", s. 65-146, özellikle 112-128; Cengiz Orhonlu, "Hint Kaptanlığı ve Pîrî Reis", *Belleten*, 34/134 (1970), s. 235-254; Casale, *The Ottoman Age of Exploration*, s. 95-98; Soucek, "About the Ottoman Age of Exploration", s. 329-331.

edip kaçan Elkas Mirza vesilesiyle kozlarını paylaşmışlardı. Sultan, Safevi şehzâdesinin kendisine sığınmasıyla Ortadoğu'daki en büyük rakibi Safevi hanedanına öldürücü darbeyi indirme zamanının geldiği intibaına kapılmıştı. Gelgelelim, şark seferi, sultanın hayallerini süsleyen azametli fetihler getirmedi; doğrusu istenirse, Gürcistan'a yönelik bir tedip seferi bir kenara bırakılırsa, Süleyman, yeni bir beylerbeyilik olarak teşkilatlandıracağı Van kalesi dışında bir şey elde edememişti.[240] O tarihten bu yana, Osmanlı ricali, geleneksel yöntemlerle uyum içinde, bir yandan sınır bölgelerinde yaşayan farklı etnik ve dinî kökenden aşiretlerin (çoğunlukla Kürtler) reislerini kendi yanına çekmeye uğraşıyor; öte yandan, Gilan, Şirvan ve Gürcistan gibi serhat boyuna dağılmış devletçiklerle iyi ilişkiler sürdürmenin yollarını arıyorlardı.[241] Yukarıda zikredildiği üzere, 1552'de Gürcistan sınırında vaziyet çok daha nazik bir hâl almaya başladı. Osmanlı kaynakları, ortaya çıkan gerginliğin sebepleri hakkında çelişkili malumat verirler. Osmanlı vezir ve tarihçisi Lütfi Paşa, şah namına haraç getiren bazı Gürcü ve Safevi asilzâdelerin paranın cazibesine kapılan Erzurum beylerbeyi tarafından baskına uğradığını; birçok kişiyi katledip bazı Safevi soylularını esir alan Erzurum valisinin hazineye el koyduğunu yazıyordu.[242] Hâlbuki Osmanlı divanında kayda geçirilen belgelere bakılırsa, toprak ve sosyal imtiyazlarını muhafaza etme karşılığında Bâbıâli ile işbirliği yapmaya hazır birçok Gürcü soylusu vardı. Bir Gürcü beyine can ve mal güvenliği vadeden böyle bir ahidnâme günümüze ulaşmıştır.[243] Padişahın emirlerine göre, kargaşa, "kızılbaş"

240 John R. Walsh, "The Revolt of Alqās Mīrzā", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 68 (1976), s. 61-78; Şahin, *Empire and Power*, s. 116-122.

241 Osmanlı doğu siyasetinin esasları hakkında bkz.: Murphey, "Süleyman's Eastern Policy", s. 229-248.

242 Lütfi Paşa, *Tevarih-i Al-i Osman*, İstanbul, 1341/1925, s. 450.

243 İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Koğuşlar 888, vr. 39a, krş.: vr. 37a-38b, 39b-40a.

Safevilerin Osmanlılarla yakınlaşan Gürcülere saldırması üzerine çıkmıştı. Osmanlıların müttefiklerine yardım etmekten başka çareleri yoktu. Savaş hâli hangi sebeple doğmuş olursa olsun, Safevi şahı, en sonunda gerçekten bir ordu toplayıp Van gölü civarına gelerek Ağustos'ta Ahlat kalesini tahrip etmiş ve Erciş taraflarına geri çekilmişti. Bunu takiben kalabalık bir kuvvetle babasının yanından ayrılan Safevi şehzâdesi, pusuya düşürdüğü Erzurum beylerbeyinin ordusunu feci bir hezimete uğratarak paşayı yaraladı. Safevi baskını, ya da diğer bir ifadeyle intikam seferi, Osmanlı sarayının İran'a yönelik tasarladığı askerî seferin hazırlıklarını - sene başında başlamıştı - hızlandırmasına yol açtı. Askerî birlikler birbiri ardınca seferber edilip farklı konaklama alanlarına yollandılar (çoğunlukla Sivas, Ankara ve Kayseri civarı). Eylül sonlarında evvela sadrazam, onu takiben sultan doğuya doğru yola çıktılar. Ne var ki, şiddetli kar yağışı yüzünden ertesi seneye kadar sefere çıkılamadı.

Bana kalırsa, olayların bu kısa aktarımı bile, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1552'de kaldıramayacağı bir yükün altına girmiş olduğunu göstermeye yeterlidir. Osmanlı idaresinin tarihin bu anında, 1530'lardan beri emareleri görülen bir kafa karışıklığına (bir tarihçinin daha incelikli ifadesiyle "yönelim krizi")[244] teslim olduğu bile söylenebilir. "Muhteşem" sultan, ihtişamıyla mütenasip bir şekilde her yerde ve her zaman elinden gelenin en fazlasını yapmaya çalışıyordu; fakat her geçen gün yeni bir yetersizlikle tanışıyordu. 1552'nin hadiseleri, hiçbir zaman olmadığı kadar, muhtelif cephe ve gayelerden birini seçip yoğunlaşmaktan aciz kalan bir küresel siyasetin zayıflıklarını ifşa ediyordu. En nihayetinde, Osmanlılar aynı sene içinde beş farklı askerî sahnenin hepsinde birden

244 Subhi Labib, "The Era of Suleyman the Magnificent: Crisis of Orientation", *International Journal of Middle East Studies*, 10 (1979), s. 435-451.

zafer istiyorlardı (Macaristan, Akdeniz, İran sınırı, Irak ve Hürmüz). İmparatorluk kaynaklarını bu denli dağınık şekilde kullanılması, ister istemez, birçok sahada hayal edilene ulaşılmasını güçleştiriyordu. (Kaldı ki, esas tehdidin Kazak veya Lehlerden değil, doğum sancıları çeken yeni bir dünya gücü olan Rusya'dan geldiği kuzey cephesini saymadık bile. Ruslar, Kazan hanlığını göz göre göre işgal ettiğinde, Osmanlı Sarayı ve müttefiki Kırım Tatarları olan biteni izlemek dışında bir şey yapamamışlardı.)[245]

Bundan daha beteri, gelişigüzel yön değiştiren siyasî mahfillerin elinde imparatorluk hazinesinin çarçur olmasıydı. Böylesine azametli bir imparatorluğun bile, bu kadar çok savaşı bedelini ödemeden sürdürebilmesi imkânsızdı. 1552 yılına ait Osmanlı belgeleri, fetih seferlerinin zararlı etkilerini açıkça resmederler. Kara Ahmed Paşa ve İstanbul'dakiler, Tımışvar vilayetinin teşkilat çalışmalarının sürdüğü günlerde, imparatorluğun genişlemesinin hakikatte kimin menfaatine yaradığı hakkında, tabiri caizse, ağız dalaşına tutuşmuşlardı. Saraydakilere sorulursa, genişleme siyaseti, ordunun bu durumu derhal şahsî faydalarına çeviren üst katmanlarının yararına işliyordu. "Malumundur ki" deniyordu Ahmed Paşa'ya, "bunun gibi yeni zapt edilen yerleri, beylerbeyiler gönüllerince, istedikleri kimselere mansıp ve dirlik sahibi olmaları için sancak, timar, zeamet diyerek ya da harabe bir yeri sözde şenlendirmesi için dağıtmayı adet edinmişlerdir; o yörelerin muhafazası için tayin olunan muhafızların maaşı ve kalelerin levazımatına harcanacak parayı tedarik etmek gibi bir dertleri olmadığından

245 Rus İmparatorluğu'nun genişlemesi hakkında bkz.: Janet Martin, *Medieval Russia 980-1584*, Cambridge, 1996², s. 351-357. Büyük zararlara yol açan Kazak akınlarının başlangıcına dair bkz.: Berindei Veinstein, *L'Empire ottoman*, s. 89-119 ve Gilles Veinstein, "Prélude au problème cosaque à travers les registres de dommages ottomans des années 1545-1555", *Cahiers de Monde russe et sovietique*, 30/3-4 (1989), s. 329-362.

içerideki eyaletlerden gönderilen hazine memleketi şenlendirmediği gibi malî açıdan zarar ziyanın önüne geçilemez."[246] Bu cümleler, sınır boylarının para israfından ibaret olmayıp (çoğunlukla ganimet yoluyla) bir miktar kazanç yarattığı devirlerin sonuna gelindiğinin ve genişleme yönünde atılacak her adımın merkezî hazineye bir parça daha külfet getireceği bir dönemin başladığının açık itirafıydı - tabii ki, fethedilen arazi, Yukarı Macaristan'ın önceki sayfalarda bahsedilen madencilik bölgeleri kadar zengin olmadığı takdirde. Irak'ta, Cezayir-Medine beylerbeyliğinin kuruluşunda Tımışvar'da yaşanan tartışmaların aynen tekrar etmesi, meselenin ne denli acil bir hâl aldığını gösteriyordu. Osmanlı divanı, 5 Ağustos'ta mahallî defterdara (aynı zamanda Basra defterdarıydı) bölgeden bazı şikâyetlerin saraya kadar ulaştığını bildiriyordu:

1. *Has* olmaya uygun arazilerin bir kısmı sultan adına ayrılmak yerine sancakbeylerine verilirken bir kısmı da epeyce düşük bir kiraya başkalarına dağıtılmıştı.

2. Bu sonuncu grup topraklar bilahare yine başkaları tarafından cebren iltizama alınarak toprağa yatırım yapıp yeniden ekip biçmeye hazır hâle getirenlere zarar verilmişti.

3. Arap hâkimiyeti döneminde tarh edilmiş bazı vergiler iptal edildiğinden hazine gelir kaybına uğramıştı.

4. Beyberbeyilik, sancakbeyilik, ağalık gibi yüksek makamlarda bulunanlar, hâlen şahsen kendilerine hizmet etmelerine rağmen birçok askerî mansıbı kendi adamlarına ve hizmetkârlarına tevcih etmişlerdi (esami defterlerine çocuklar bile girmişti). Sonuç olarak hazine kan kaybediyor ve kamu hizmetleri doğru düzgün yerine getirilemiyordu.[247]

246 İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Koğuşlar 888, vr. 347a-347b; Dávid - Fodor, „*Affairs of State*", s. 554-556, no. 292.

247 İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Koğuşlar 888, vr. 395b.

Osmanlı Sarayı, ne yaparsa yapsın, haddinden fazla büyümüş ordusu ve devlet aygıtını doyurma ve devletlerarası güç mücadelesine yetişme çabası peşinde fetih savaşlarından bir türlü vazgeçemiyordu. Yine de, görünen o ki, bu seferlerin beyhûdeliğini ve dişe dokunur bir kazanç getirmekten uzaklaştığını fark edenlerin sayısı her geçen gün artıyordu. İmparatorluk 1550'lerde hızla malî sınırlarına yaklaşıyordu. Nihayet para darlığı baş gösterdi ve merkezî idare, malî hesaplarını, uzun vadede kaynakların kuruması ve reayanın sırtındaki vergi yükünün tahammül sınırını aşması anlamına geldiği belli olmasına rağmen iltizam uygulamasını yaygınlaştırarak döndürebilir hâle geldi. Sonraki gözlemciler, tıpkı çağdaşları gibi, Sadrazam Rüstem Paşa'yı (1544-1553, 1555-1561) "zararlı" (ama anlaşılan kaçınılmaz) malî araçları ilk defa kullanmakla itham ediyorlardı.[248] Bu bağlamda bu cinsten tedbirlerin çok daha eski bir maziye sahip olduğu belirtilmelidir. II. Mehmed'in (1451-1481) başlattığı kapsamlı savaşlar, ancak köylülere dayatılan ağır vergiler ve bir dereceye kadar da özel aile ve vakıf mallarının müsaderesiyle karşılanabilmişti.[249] Keza Sultan Süleyman'ın saltanatının başlarında giriştiği sonu gelmez seferlerin muazzam maliyeti, imparatorlukta maddî değer

248 Pişkeş müessesesinin Rüstem Paşa'nın sadareti döneminde ortaya çıkması tesadüf değildir. Bkz.: M. Tayyib Gökbilgin, "Rüstem Paşa ve Hakkındaki İthamlar", *Tarih Dergisi*, 8/11-12 (1955), s. 11-50. Krş.: Klaus Röhrborn, *Untersuchungen zur osmanischen Verwaltungsgeschichte*, Studien zur Sprache, Gescichte und Kultur des islamischen Orients, Beihefte zur Zeitschrift "Der Islam", hrsg. von Bertold Spuler, Neue Folge, Band 5, Berlin, New York, 1973, s. 114-115, 119, 126 ve Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul, 2003, s. 36, 38.

249 Heath Lowry, "Changes in Fifteenth-Century Ottoman Peasant Taxation: The Case Study of Radilofo", *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, ed. Anthony Bryer - Heath Lowry, Birmingham, Washington, D.C., 1986, s. 23-27; Oktay Özel, "Limits of Almighty: Mehmed II's 'Land Reform' Revisited", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 42/2 (1999), s. 226-246.

taşıyan varlıkların o güne değin olmadığı kadar tafsilatlı bir şekilde araştırılıp bulunmasını zorunlu kılıyordu. Bu devirden kalan, kılı kırk yararak tertip edilmiş çok sayıdaki defter, bu duruma tanıklık etmektedir.[250] Sultan Süleyman'a en yakın devlet adamlarından ve padişahın cihan hâkimiyeti mefkûresinin baş destekçilerinden biri olan Celalzâde Mustafa bile, hayatının son demlerine doğru sürekli savaş hâlinin ne denli yıkıcı etkileri olabileceğini fark etmişti.[251] Bu açmazdan çıkmanın yolu, yapısal nedenlerden ötürü kaçınılmaz olan savaş hâlini, en azından belli bir dereceye kadar öncelik ve ihtiyaçlara göre düzenleyip askerî teşebbüslerin uzun vadeli stratejik hedeflere hizmet ettiğinden emin olmaktı (Akdeniz ticaret yolları üzerinde istikrarlı bir denetim sağlamak gibi). Ne var ki, Osmanlı yönetimi gereken dönüşümü sağlayamadı ve 16. yüzyılın sonunda imparatorluğun geleneksel malî sistemi

250 Bu defterler, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından 1990'ların ortasından itibaren seri halinde yayımlanmaya başlanmıştır. Örnek olarak bkz.: *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri [937/1530]*, I-II, Ankara, 1993-1994.

251 Şahin, *Empire and Power*, s. 127-128. *Celali* kargaşasına giden yolu döşeyen 1550'lerdeki toplumsal huzursuzluk ve eşkıyalık faaliyetlerinin başlangıcı hakkında bkz.: Gyula Káldy-Nagy, "Rural and Urban Life in the Age of Sultan Suleiman", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 32/3 (1978), s. 288-295. - Bu bakımdan 16. ve 17. yüzyıllarda savaşlar ve savaşlarla alakalı faaliyetlerin Osmanlı toplumu üzerindeki etkisini fazlaca hesaba katmayan Rhoads Murphey ve Suraiya Faroqhi'den farklı düşünüyorum. Bkz.: Murphey, *Ottoman Warfare*, s. 169-192; Faroqhi, *The Ottoman Empire and the World Around It*, s. 98-110. Bu meseleyi derinlemesine irdelemek bu çalışmanın sınırlarını aşar; bu yüzden, sadece 16. yüzyılın ikinci yarısında Budin sancağındaki padişah haslarından tahsil edilen vergilerin %300 arttığını hatırlatmakla yetiniyorum; Klára Hegyi, *Török berendezkedés Magyarországon [Macaristan'da Osmanlı Yönetimi]*, Budapest, 1995, s. 63. 17. yüzyıla gelirken başlayan savaşların Budin eyaleti gelirlerinin neredeyse tamamını yok ettiğine de işaret edilmiştir. Bkz.: Hegyi, "The Finacial Position of the *Vilayet*s in Hungary", s. 77-85. Savaş halinin dayattığı ağır vergi taleplerinin yeni bir değerlendirmesi için bkz.: Sam White, *The Climate of Rebellion in the Early Modern Ottoman Empire*, Cambridge, 2011.

peş peşe yüklendiği maddî külfetin ağırlığına dayanamayarak çöktü. Bu yoldaki en önemli dönüm noktalarından biri, yukarıda tarif edilen geniş perspektiften bakıldığında, birçok cephede aynı zamanda yürütülüp, tahayyül edilenden çok daha azını getiren 1552 savaşlarıydı.[252]

252 Gábor Ágoston, Osmanlı idarecilerinin - imparatorluğun "grand strateji"siyle uyum içinde -, mümkün olduğunca, birçok cephede aynı anda sefer yapmaktan kaçınmaya çalıştığı fikrindedir (örneğin "The Ottomans: From Frontier Principality", s. 128). Yukarıda anlatılanlar esas alınırsa, bu tespite ancak 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren katılabilirim. Yine de, Ágoston'la (*aynı eser*, s. 126) Osmanlıların bu tarihte lojistik kabiliyetlerinin sınırına dayanmış olduğu hususunda hemfikirim - esas itibarıyla askerî-siyasî hedefleri arasında doğru bir öncelik sıralaması yapmayı başaramamışlardı.

HATİME: ZİGETVAR YOLU

1552'de Macaristan'da çözülmeden kalan meseleler, hayatının son gününe değin Süleyman'ın yakasını bırakmadı. Osmanlı hükümdarı Macaristan'daki varlığını pekiştirmek için elinden geleni yapıyordu. Bu uğurdaki çabalarından, ne rakip iki Ortadoğu gücünü birbiriyle uzlaşmaya zorlayan (Amasya Antlaşması, 1555) 1553'teki son İran seferi esnasında, ne şehzâdeleri arasındaki taht kavgasının yarattığı kargaşaya (1558-62) bir çare ararken, ne de Akdeniz ve Hint Okyanusu'nda Osmanlı mevzilerini (kısmen başarılı şekilde) sağlamlaştırmakla uğraşırken (1559'da Bahreyn'i zapt etme girişimi, 1560'da Cerbe'nin fethi, 1565'te Malta kuşatması, 1566'da Sakız'ın ele geçirilmesi vb.) vazgeçti.[253] Süleyman'ın siyasetine yön veren temel ilke, Erdel'i Habsburg güçlerinden temizleyip Zapolya hanesi varisi Yanoş Sigismund'a teslim etmekti. Bu da, Osmanlı sultanının Macaristan'ın bu bölümünü fethetme fikrinden tümüyle vazgeçtiği anlamına geliyordu. Süleyman, bu maksatla diplomatik ve askerî tehditlerle örülü bir harekât planı tasarladı (bu arada Macar illerindeki Osmanlı kuvvetleri fırsat buldukça Macar kalelerini sıkıştırıp ele geçirmeye devam ediyorlardı).[254] Sultan Süleyman, 7

253 Dönemin belli başlı hadiseleri için bkz.: Setton, *The Papacy and the Levant*, IV, s. 585 vd; Finkel, *Osman's Dream*, s. 134-151.

254 Bu döneme dair enfes bir çalışma için bkz.: Markus Köhbach, *Die Eroberung von Fülek durch die Osmanen 1554. Eine historich-quellenkritische Studie zur osmanischen Expansion im östlichen Mitteleuropa*, Wien, Köln, Weimar, 1994.

Mart 1553'te Yanoş Sigismund'u "Macaristan ve Erdel kralı" ilân etti. Bu şekilde, bütün Macarların seçilmiş hükümdarın etrafında yekvücut olacaklarını umuyordu.[255] Tabii ki, Yanoş Sigismund ve Kraliçe Isabella 1556 yılında Erdel'e dönüp iktidar dizginlerini ellerine alsalar da, hikâye farklı gelişti ve bir Macar birliği doğmadı. Hâl çaresine kavuşturulamamış arazi sorunları ve siyasî ihtiras, Yanoş Sigismund ve Macaristan'ın Habsburg kralları (Ferdinand ve 1564'ten sonra Maximilian) arasında silahlı çatışmaların eksik olmamasına yol açtı.[256] Ne tasdik edilmeden kalan 1559 Osmanlı-Habsburg Antlaşması, ne de 1562'de akdedilip 1565 başlarında yenilenen sekiz yıllık barış antlaşması, sınır hattına barış ve huzur getirebildi.[257] Dahası, Habsburg-Macar sınırını tutan kuvvetler (bilhassa Eğri, Sigetvar [Zigetvar] ve Göle [Gyula] kalesi muhafızları), gün geçtikçe Osmanlıların elindeki araziye daha cüretkâr akınlar düzenleyip yağmada bulunuyorlardı.[258] 1565'te

255 İstanbul, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Kamil Kepeci 210, s. 311. Krş.: Fodor, "Das Wilajet von Temeschwar", s. 28.

256 Erdel'de devletleşme süreci hakkında bkz.: János B. Szabó, "Ceremonies Marking the Transfer of Power in the Principality of Transylvania in East European Context", *Majestas*, 11 (2003), s. 111-160; Teréz Oborni, "Between Vienna and Constantinople: Notes on the Legal Status of the Principality of Transylvania", *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, ed. Gábor Kármán - Lovro Kunčević, Leiden, Boston, 2013, s. 67-89; Károly Kisteleki, "Az európai szuverenitás nézőpontjai és az erdélyi állam [Avrupa Hükümranlığının Veçheleri ve Erdel Prensliği]", *Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene. A Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai [Gábor Bethlen'in Tahta Çıkışının 400. Yıldönümü Konferansı Bildirileri]*, Kolozsvár, 2014, s. 162-185.

257 Ernst Dieter Petritsch, *Regesten der osmanischen Dokumente im österreichischen Staatsarchiv. Band 1. (1480-1574)*, Mitteilungen des österreichischen Staatsarchiv, Ergänzungsband, 10/1, Wien, 1991, s. 131-156; Köhbach, *Die Eroberung von Fülek*, s. 17-82. İlgili vesikalar hakkında ayrıca bkz.: Anton C. Schaendlinger (unter Mitarbeit von Claudia Römer), *Die Schreiben Süleymāns des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I. und Maximilian II. Transkriptionen und Übersetzungen*, Wien, 1983.

258 Szakály, *Magyar adóztatás*, s. 59-98. Krş.: *5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566), I: Özet ve İndeks, I: Tıpkıbasım*, Ankara, 1994 ve Gisela

Yanoş Sigismund epeyce çaresiz kalmış gibiydi; Sultan Süleyman, metbuunu ayakta tutup Macaristan'daki Osmanlı egemenliğinin yıkılmasını önlemek için askerlerinin başında hududa doğru yola çıktı.[259]

Hasta ve yaşlı sultanı 1566'da Macaristan yollarına düşürenin ne olduğu, hem o devirde hem sonrasında bolca tartışmaya konu olmuştur. Tarihçiler, genellikle sadaret makamındaki değişim (nispeten sulh taraftarı Semiz Ali Paşa, yerini bariz şekilde daha şahin bir siyasetçi olan Sokollu Mehmed'e bırakmıştı), Habsburgların haracı yollamakta geç kalışı ya da sözüne rağbet edilen Halveti Şeyhi Nureddinzâde'nin sultana cihat sorumluluğunu hatırlatmasından bahsederler.[260] Bu etkenleri değerlendirip teyit etmek kolay değildir; ama Nureddinzâde'nin Süleyman'a vazifelerini hatırlatırken aslen askerler arasında büyüyen bir hoşnutsuzluğu dillendirmiş olması oldukça makuldür. 1558 dolaylarında yeniçeriler, sultanlarının oturduğu yerden kımıldamayan bir hükümdara dönüşmüş

Procházka-Eisl Claudia Römer, *Osmanische Beamtenschreiben und Privatbriefe der Zeit Süleymāns des Prächtigen aus dem Haus-, Hof-, und Staatsarchiv zu Wien*, Wien, 2007; Eğri, Zigetvar ve Göle'yle alakalı belgeler.

259 Bununla birlikte sultan, Belgrad'daki ihtişamlı alay resminde amacının Viyana'yı zapt etmek olduğunu söylemişti. Bkz.: Ferenc Forgách, *Emlékirat Magyarország állapotáról Ferdinánd, János, Miksa királysága és II. János erdélyi fejedelemsége alatt [Ferdinand, János, Maximilian İdaresinde ve II. János'un Erdel Prensliği Döneminde Macaristan Ahvaline Dair Mazbata], Humanista történetírók* içinde, Budapest, 1977, s. 851-854.

260 Bu etkenler Gilles Veinstein tarafından doyurucu bir şekilde hülasa edilmiştir ("La campagne de Szigetvár et la mort de Soliman le Magnifique, au-delà des mythes et légendes", basılmamış bildiri metni, 19 Nisan 2011, Budapeşte). Ayrıca bkz.: Nicolas Vatin, *Ferîdûn Bey*, Les plaisants secrets de la campagne de Szigetvár. *Édition, traduction et commentaire des folios 1 à 147 du* Nüzhetül-esrâri-l-ahbâr der sefer-i Sigetvâr *(ms. H 1339 de la Bibliothèque de Musée de Topkapı Sarayı).* (Neue Beihefte zur Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, Band 7.), Wien, 2010, 16–23 and Hancz, Erika Elçil, Fatih, "Excavations and Field Research in Sigetvar in 2009-2011: Focusing on Ottoman-Turkish Remains", *International Review of Turkish Studies*, 2/4 (2012), s. 77-78.

olmasından duydukları öfkeyi şöyle seslendiriyorlardı: "Pâdişah ise İslâm pâdişahıdır. Dört duvar arasında kimsenin hâlinden haberdar değildir. 'Vezirlerim vardır ve her kişinin ağası vardır, her kişinin uğrısın onlar bilir' deyü bir alay zâlime itimad etmiştir. Kimsenin hâlini bilmez. ... Bundan murad nedir?".[261] Görünüşe bakılırsa, Osmanlı hükümdarı en şiddetlisinden bir meşruiyet krizi yaşıyordu; darmadağın olmuş iktidarını toparlayabilmek için yiğitlik ve kabiliyetini yeniden kanıtlaması gerekiyordu. Bu amaçla saltanatının ilk yıllarındaki fütuhat dönemine dönüp "Beç kralı" üzerine başarılı bir sefer daha yapmaktan daha iyisi ne olabilirdi ki?

Süleyman, 1566'da gençlik hâline, bir fatih sultan olduğu yıllara dönmeyi deniyordu. Ne var ki, onu bekleyen, yeni bir hayat değil, ölüm oldu. Viyana'yı fethetmek şöyle dursun, Macaristan'daki Osmanlı topraklarının istikrarı için ne denli ehemmiyetli olursa olsun, "yalnızca" bir Macar sınır kalesini, Zigetvar'ı ele geçirebildi. Bu yüzden, paradoksal bir biçimde, cihan fatihinin son zaferi ve kısa sürede Osmanlı kültür dünyasının ana direklerinden biri hâline gelen Zigetvar kalesi[262], bir yönleriyle, cihan hâkimiyetini özleyen Osmanlıların yetersizliğinin nişanesi olarak da görülebilir. Öte taraftan, aynı unsurlar, Süleyman'ın ahfadına bıraktığı ciddi bir siyasî miras olarak da ele alınabilir. Sultan Süleyman, Macaristan ve Erdel'de izlediği siyasetle, haleflerinin vazgeçemediği ya da vazgeçmek istemediği, bilakis ara sıra yeniden tatbik sahasına koyduğu, odağında Viyana'nın fethinin (ve Habsburgların

261 Atıf için bkz.: Pál Fodor, "Sultan, Imperial Council, Grand Vizier: Changes in the Ottoman Ruling Elite and the Formation of the Grand Vizieral *telhis*", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 47/1-2 (1994), s. 80-81.

262 Nicolas Vatin, "Un türbe sans maître. Note sur la fondation et la destination du türbe de Soliman le Magnifique à Szigetvár", *Turcica*, 37 (2005), s. 9-42.

yenilmesinin) yattığı bir program bırakmış oldu.[263] 1593-94, 1663-64 ve 1683 Osmanlı seferlerinin hedefi buydu. Bazı hâllerde başarı kazanıldığı doğruydu (mesela Macaristan'da peşi sıra kurulan Osmanlı eyaletleri); ama sonuçta proje kesin bir hüsranla neticelendi: Macaristan'ın kaybı. Sonraki nesiller, Süleyman'ı ideal bir hükümdar ve saltanatını bir altın çağ olarak görmeye başladılar. Belki de bu, haleflerinin, Süleyman'ın yarattığı mirasın tutsakları olarak, aynen yere göğe sığdıramadıkları atalarının kırk beş yıl boyunca yaptığı gibi, imparatorluğun kaynaklarını yanlış hedefler uğruna heba ettiklerini nasıl anlayamadıklarını izah eder.

263 Fodor, "Ungarn und Wien".

KAYNAKLAR

5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566), I: Özet ve İndeks, I: Tıpkıbasım, Ankara, 1994 .

438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri [937/1530], I-II, Ankara, 1993-1994.

A Chronicle of the Early Safavīs Being the Aḥsanu't-Tawārīkh of Ḥasan-i Rūmlū, II, trans. by C. N. Seddon, Baroda, 1934.

Abun-Nasr, Jamil M., *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge, 1987.

Ágoston, Gábor, *Guns for the Sultan. Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire*, Cambridge, 2005.

"The Most Powerful' Empire: Ottoman Flexibility and Military Might", *Empires and Superpowers: Their Rise and Fall*, ed. Georg Zimmar-David Hicks, Washington, D.C., 2005, s. 127-171.

"Ideologie, Propaganda und politischer Pragmatismus. Die Auseinandersetzung der osmanischen und habsburgischen Großmächte und die mitteleuropäische Konfrontation", *Kaiser Ferdinand I. Ein mitteleuropäischer Herrscher*, hrsg. Martina Fuchs - Teréz Oborni - Gábor Újváry, Münster, 2005, s. 207-233.

"Information, Ideology, and Limits of Imperial Policy: Ottoman Grand Strategy in the Context of Ottoman-Habsburg Rivalry", *The Early Modern Ottomans: Remapping the Empire*, ed. Virginia H. Aksan – Daniel Goffman, Cambridge, 2007, s. 75-103.

....., "The Ottomans: From Frontier Principality to Empire", *The Practice of Strategy: From Alexander the Great to the Present*,

ed. John Andreas Olsen – Colin S. Gray, Oxford, New York, 2011, s. 105-131.

"Firearms and Military Adaptation: The Ottomans and the European Military Revolution, 1450–1800", *Journal of World History*, 25/1 (2014), s. 85-124.

Aksan, Virgina H. - Goffman, Daniel, "Introduction: Situating the Early Modern Ottoman World", *The Early Modern Ottomans: Remapping the Empire*, ed. Virginia H. Aksan – Daniel Goffman, Cambridge, 2007, s. 1-12.

Aksan, Virginia H. – Goffman, Daniel (ed.), *The Early Modern Ottomans: Remapping the Empire*, Cambridge, 2007.

Albèri, Eugenio, *Le relazioni degli ambasciatori veneti al Senato durante il secolo decimosesto*, Serie III, volume III, Firenze, 1855.

Allouche, Adel, *The Origins and Development of the Ottoman-Safavid Conflict (906-962/1500-1555)*, Berlin, 1983.

Almond, Ian, *Two Faiths, One Banner: When Muslims Marched with Christians across Europe's Battlegrounds*, Cambridge, Mass., 2009.

Austro-Turcica 1541-1552. Diplomatische Akten des habsburgischen Gesandschaftsverkehrs mit der Hohen Pforte im Zeitalter Süleymans des Prächtigen, bearbeitet von Srećko M. Džaja unter Mitarbeit von Günter Weiß. In Verbindung mit Mathias Bernath herausgegeben von Karl Nehring, München, 1995.

Bacqué-Grammont, Jean-Louis, "Études Turco-Safavides, I. Notes sur le blocus du commerce iranien par Selîm Ier", *Turcica*, 6 (1975), s. 68-88.

....., "Études Turco-Safavides, III. Notes et documents sur la révolte de Şâh Velî b. Şeyh Celâl", *Archivum Ottomanicum*, 7 (1982), s. 5-69.

....., *Les Ottomans, les Safavids et leurs voisins. Contribution à l'histoire des relations internationales dans l'Orient islamique de 1514 à 1524*, İstanbul, 1987.

....., "Şah İsmail ve Canberdi Gazali İsyanı", *Erdem* 5/13 (1989) s. 227-237.

"XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlılar ve Safevîler", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, 1991, s. 205-215.

Baczkowski, Krzysztof, "Die jagiellonische Versuch einer Großreichbildung um 1500 und die türkische Bedrohung", *Europa 1500. Integrationsprozesse im Widerstreit. Staaten, Regionen, Personenverbände, Christenheit*, hrsg. Ferdinand Seibt - Winfried Eberhard, Stuttgart, 1987, s. 433-444.

....., "Idea jagiellońska a stosunki polsko-węgerskie w XV wieku", aynı yazarın *Polska i jej sasiedzi za Jagiellonów*, Kraków, 2012 adlı kitabının içinde, s. 131-144.

Bak, János M. – Király, Béla K. (ed.), *From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, Eastern European Monographs, CIV; War and Society in Eastern Central Europe, Vol. III., Brooklyn, 1982.

Balivet, Michel, "Aux origines de l'islamisation des Balkans ottomans", *Revue de Monde Musulman et de la Méditerranée*, 66/4 (1992), s. 11-20.

....., *Romanie byzantine et pays de Rum turc. Histoire d'un espace d'imbrication gréco-turque*, İstanbul, 1994.

....., *Islam mystique et révolution armée dans les Balkans ottomans. Vie du Cheikh Bedreddîn le „Hallâj des Turcs"* (1358/59-1416), İstanbul, 1995.

Barbarics-Hermanik, Zsuzsa, "Medien und Protagonisten im Kulturaustausch zwischen der Habsburgermonarchie und dem Osmanischen Reich", *Das Bild des Feindes. Konstruktion von Antagonismen und Kulturtransfer im Zeitalter der Türkenkriege. Ostmitteleuropa, Italien und Osmanisches Reich*, ed. Eckhard Leuschner – Thomas Wünsch, Berlin, 2013, s. 253-266.

Bariska, István, "Az 1532. évi török hadjárat történetéhez [1532 Osmanlı Seferi Tarihi Üzerine]", *Népek együttélése Dél-Pannóniában. Tanulmányok Szita László 70. születésnapjára [70. Doğum Yılı Münasebetiyle László Szita Şerefine Çalışmalar]*, ed. István Lengvári - József Vonyó, Pécs, 2003, s. 11-43.

Barkan, Ömer Lütfi, "H. 933-934 [M. 1527-1528] Malî Yılına Âit Bir Bütçe Örneği", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4 [1953-1954], s. 251-329.

....., "H. 974-975 [M. 1567-1568] Malî Yılına Âit Bir Osmanlı Bütçesi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 19/1-4 [1957-1958], s. 277-332.

Barta, Gábor, *Az erdélyi fejedelemség születése [Erdel Prensliğinin Doğuşu]*, Budapest, 1979.

....., *Vajon kié az ország?* [*Memleket Kimin?*], Budapest, [1988].

....., "Adalékok az 1543. évi törökhadjárat történetéhez [Macaristan'da 1543 Osmanlı Seferi Tarihine Bir Katkı]", *Hadtörténelmi Közlemények*, 106/3 (1993), s. 3-17.

Barta, Gábor (ed.), *Két tárgyalás Sztambulban. Hyeronimus Łaski tárgyalása a töröknél János király nevében. Habardanecz János jelentése 1528 nyári sztambuli tárgyalásairól* [İstanbul'da İki Müzakere. Hyeronimus Łaski'nin Kral János Namına Bâb-ı Âlî'de Yürüttüğü Görüşmeler. Johannes Habardanecz'in 1528 Yazındaki Görüşmelere Dair Raporu], , Budapest, 1996.

Beldiceanu-Steinherr, Irène, "En marge d'un acte concernant le penğyek et les aqınğı", *Revue des Études Islamiques*, 37 (1969), s. 21-48.

....., "Le règne de Selīm Ier: tournant dans la vie politique et religieuse de l'Empire ottoman", *Turcica*, 6 (1975), s. 34-48.

Bérenger, Jean, *Histoire de l'Empire des Habsbourgs*, Paris, 1990.

Berindei, Mihnea - Veinstein, Gilles, *L'Empire ottoman et las pays roumains 1544-1545. Études et documents*, Paris, Cambridge, Mass., 1987.

Biskup, Marian, "Die polnische Diplomatie in der zweiten Hälfte des 15. und in den Anfängen des 16. Jahrhunderts", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 26 (1978), s. 161-178.

Blois, F. C. de, "Sīmurgh", *EI*, IX, 615a.

Bojanić, Dušanka, "Požarevac u XVI veku i Bali-beg Jahjapašić", *Istorijski Časopis*, 32 (1985 [1986]), s. 49-77.

Bostan, İdris, "The Establishment of the Province of Cezayir-i Bahr-i Sefid", *The Kapudan Pasha: His Office and His Domain*, ed. Elisabeth Zachariadou, Rethymnon, 2002, s. 241-251.

....., *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri,* İstanbul, 2005.

Boxer, Charles R., *The Portuguese Seaborne Empire, 1415-1825*, London, 1969.

Brague, Rémy, *Europe, la voie romaine,* Paris, 1993.

Braudel, Fernand, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, I-II, trans. Siân Reynolds, New York, Hagerstown, San Francisco, London, 1973.

Brummett, Palmira, *Ottoman Seapower and Levantine Diplomacy in the Age of Discover,* Albany, 1994.

"Ottoman Expansion in Europe, ca. 1453–1606", *The Cambridge History of Turkey. Vol. 2: The Ottoman Empire as a World Power, 1453–1606*, ed. Suraiya Faroqhi – Kate Fleet, Cambridge, 2013, s. 44-73.

B. Szabó, János, "Ceremonies Marking the Transfer of Power in the Principality of Transylvania in East European Context", *Majestas*, 11 (2003), s. 111-160.

..... - Tóth, Ferenc, *Mohács (1526). Soliman le Magnifique prend pied en Europe Central*, Paris, 2009.

Bunes Ibarra, Miguel Ángel de, "Charles V and the Ottoman War from the Spanish Point of View", *Eurasian Studies*, 1/2 (2002), s. 161-182.

Burke, Peter, "Koraújkor? [Erken Modern Tarih Nedir?]", *Obeliscus*, 1/1 (2014), s. 13-21.

Cahen, Claude, *La Turquie pré-ottoman,* İstanbul, Paris, 1998.

Çakır, Baki, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII Yüzyıl)*, İstanbul, 2003.

Casale, Giancarlo, *The Ottoman Age of Exploration*, New York, 2010.

Charrière, Ernest, *Négotiations de la France dans le Levant...,* I, Paris, 1848.

Chaudhuri, Kirti N., *Trade and Civilization in the Indian Ocean: An Economic History from the Rise of Islam to 1750,* Cambridge, 1985.

Cook, M. A. (ed. and introd.), *A History of the Ottoman Empire to 1730. Chapters from the Cambridge History of Islam and the New Cambridge Modern History by V. J. Parry, H İnalcık, A. N. Karat and J. S. Browley,* Cambridge, London, New York, Melbourne, 1976.

Contadini, Anna – Norton, Claire (ed.), *The Renaissance and the Ottoman World*, Farnham, Burlington, 2013.

Czamańska, Ilona, "Poland and Turkey in the First Half of the 16th Century - Turning Points", *Fight Against the Turk in Central Europe in the First Half of the 16th Century*, ed. István Zombori, Budapest, 2004, s. 91-101.

Darling, Linda, "Political Change and Political Discourse in the Early Modern Mediterranean", *Journal of Interdisciplinary History*, 38/4 (2008), s. 505-531.

Dávid, Géza, "Incomes and Possessions of the *Beglerbegi*s of Buda in the Sixteenth Century", *Soliman le Magnifique et son temps. Süleyman the Magnificent and His Time. Acte du Colloque de Paris. Galeries Nationales de Grand Palais. 7-10 mars 1990,* yay. Gilles Veinstein, Paris, 1992, s. 385-398.

Dávid, Géza – Fodor, Pál (ed.), *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest* - (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, ed. Suraiya Faroqhi and Halil İnalcık, 20), Leiden, Boston, Köln, 2000.

Dávid, Géza - Fodor, Pál (ed.), *Ransom Slavery along the Ottoman Borders [Early Fifteenth – Early Seventeenth Centuries],* (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, ed. Suraiya Faroqhi and Halil İnalcık, 37), Leiden, Boston, 2007.

Dávid, Géza "An Ottoman Military Career on the Hungarian Borders: Kasım Voyvoda, Bey and Pasha", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest,* ed. Géza Dávid - Pál Fodor, (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, ed. Suraiya Faroqhi and Halil İnalcık, vol. 20), Leiden, Boston, Köln, 2000, s. 265-297.

"Ulama bey, an Ottoman Office-Holder with Persian Connections on the Hungarian Borders", *Irano-Turkic Cultural Contacts in the 11th- 17th Centuries,* Acta et Studia, I., ed. Éva M. Jeremiás, Piliscsaba, [2002] 2003, s. 33-40.

....., "Ottoman Armies and Warfare, 1453-1603", *The Cambridge History of Turkey. Vol. 2: The Ottoman Empire as a World Power,*

1453- 1606. ed. Suraiya N. Faroqhi - Kate Fleet, Cambridge, 2013, s. 276-319.

....., - Fodor, Pál, *"Az ország ügye mindenek előtt való". A szultáni tanács Magyarországra vonatkozó rendeletei (1544–1545, 1552) / "Affairs of State Are Supreme". The Orders of the Ottoman Imperial Council Pertaining to Hungary (1544–1545, 1552)*, Budapest, História könyvtár. Okmánytárak, 1., 2005.

Doukas, *Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks by Doukas*, an annotated translation of "Historia Turco-Byzantina" by Harry J. Magoulias, Detroit, 1975.

Elliott, John H., *Imperial Spain 1496-1716*, London, 1963.

"Ottoman-Habsburg Rivalry: The European Perpective", *Süleymân the Second and His Time*, ed. Halil İnalcık - Cemal Kafadar, İstanbul, 1993, s. 153-162.

Emecen, Feridun, "Mohaç 1526: Osmanlılara Orta Avrupa'nın Kapılarını Açan Savaş", aynı yazarın *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, İstanbul, 2010, s. 159-216.

....., *Zamanın İskenderi, Şarkın Fatihi Yavuz Sultan Selim*, İstanbul, 2010.

Emiralioğlu, Pınar, *Geographical Knowledge and Imperial Culture in the Early Modern Ottoman Empire*, Farnham, Burlington, 2014.

Engel, Pál, "A török-magyar háborúk első évei 1389–1392 [Osmanlı-Macar Savaşı'nın İlk Yılları, 1389–1392]", *Hadtörténelmi Közlemények*, 111/3 (1998), s. 561-577.

"A török dúlások hatása a népességre: Valkó megye példája [Osmanlı Akınlarının Nüfus Üzerindeki Etkisi: Valkó Örneği]", *Századok*, 134/2 (2000), s. 267-321.

Faroqhi, Suraiya, *The Ottoman Empire and the World Around It*, London, New York, 2004.

"Empires before and after Post-colonial Turn: The Ottomans", *Osmanlı Araştırmaları*, 36 (2010), s. 57-76.

....., "Trading between East and West: The Ottoman Empire of the Early Modern Period", *Well-Connected Domains: Towards an Entangled Ottoman History*, ed. Pascal W. Firges - Tobias P. Graf - Christian Roth - Gülay Tulasoğlu (The Ottoman Empire and its

Heritage. Politics, Society and Economy. ed. Suraiya Faroqhi, Halil İnalcık and Boğaç Ergene. vol. 57), Leiden, Boston, 2014, s. 15-36.

Faroqhi, Suraiya N. - Fleet, Kate (ed.), *The Cambridge History of Turkey. Vol. 2: The Ottoman Empire as a World Power, 1453-1606*. Cambridge, 2013.

Fekete, Lajos, *Budapest a törökkorban* [Osmanlı Döneminde Budapeşte], Budapest, 1944.

....., *Magyarság, törökség: két világnézet bajvívói* [Macarlar ve Türkler: İki Cihan Mefkuresinin Mücahitleri], Budapest, 1947.

Feneşan, Cristina, *Cultura otomană a vilayetului Timişoara,* Timişoara, 2004.

Feridun Ahmed Bey, *Münşeatü's-selatin,* I-II, İstanbul, 1274- 75/1858[2].

Fine, John V. A., Jr., *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Ann Arbor, 1987.

Finkel, Caroline, *The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606*, Wien, 1988.

....., *Osman's Dream. The Story of the Ottoman Empire 1300-1923,* New York, 2005.

Firges, Pascal W. – Graf, Tobias P., "Introduction", *Well-Connected Domains: Towards an Entangled Ottoman History,* ed. Pascal W. Firges - Tobias P. Graf - Christian Roth - Gülay Tulasoğlu (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy. ed. Suraiya Faroqhi, Halil İnalcık and Boğaç Ergene. vol. 57), Leiden, Boston, 2014, s. 1-10

Fischer-Galati, Stephen A., *Ottoman Imperialism and German Protestantism 1521-1555,* Cambridge, 1959.

Fleet, Kate, *European and Islamic Trade in the Early Ottoman State. The Merchants of Genoa and Turkey,* Cambridge, 1999.

Fleet, Kate (ed.), *The Cambridge History of Turkey. Vol. I: Byzantium to Turkey, 1071-1453*, Cambridge, 2009.

Fleischer, Cornell H., *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire. The Historian Mustafa Âli (1541-1600)*, Princeton, 1986.

....., "The Lawgiver as Messiah: The Making of the Imperial Image in the Reign of Süleyman", *Soliman le Magnifique et son*

temps. Süleyman the Magnificent and His Time. Acte du Colloque de Paris. Galeries Nationales de Grand Palais. 7-10 mars 1990, yay. Gilles Veinstein, Paris, 1992, s. 159-177.

....., "Shadows of Shadows: Prophecy in Politics in 1530s Istanbul", *International Journal of Turkish Studies*, 13/1-2 (2007), s. 51-62.

Flemming, Barbara, "Sāḥib-ḳirān und Mahdī: Türkische Endzeiterwartungen im ersten Jahrzent der Regierung Süleymāns", *Between the Danube and the Caucasus. A Collection of Papers Concerning Oriental Sources on the History of Peoples of Central and South-Eastern Europe*, ed. György Kara, Budapest, 1987, s. 43-62.

....., "The Sultan's Prayer before Battle", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage*, ed. Colin Heywood – Colin Imber, İstanbul, 1994, s. 63-75.

Fodor, Pál, "Ungarn und Wien in der osmanischen Eroberungsideologie (im Spiegel der Târîh-i Beç krâlı, 17. Jahrhundert)", *Journal of Turkish Studies*, 13 (1989), s. 81-98, *In Quest of the Golden Apple*, s. 45-69'da yeniden basıldı.

....., *Magyarország és a török hódítás* [Macaristan ve Osmanlı Fethi], Budapest, 1991.

....., "Ottoman Policy towards Hungary, 1520–1541", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 45/2-3 (1991), s. 271-345, *In Quest of the Golden Apple,* 105-169'da yeniden basıldı.

....., - Dávid, Géza, "Hungarian-Ottoman Peace Negotiations in 1512–1514", *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, ed. Géza Dávid – Pál Fodor, Budapest, 1994, s. 9-45.

....., "Sultan, Imperial Council, Grand Vizier: Changes in the Ottoman Ruling Elite and the Formation of the Grand Vizieral telhis", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 47/1-2 (1994), s. 67-85, *In Quest of the Golden Apple*, s. 207-226'da yeniden basıldı.

"Between Two Continental Wars: the Ottoman Naval Preparations in 1590–1592", *Armağan. Festschrift für Andreas Tietze*, hrsg. Ingeborg Baldauf – Suraiya Faroqhi, unter Mitwirkung

von Rudolf Veselý, Praha, 1994, s. 89-111, *In Quest of the Golden Apple*, s. 171-190'da yeniden basıldı.

....., "Török és oszmán: Az oszmán rabszolgaelit azonosságtudatáról [Türk ve Osmanlı: Kul Kökenli Osmanlı Seçkinlerinde Kimlik Duygusu]", *Történelmi Szemle*, 37/4 (1995), s. 367-383.

"A Bécsbe vezető út. Az oszmán nagyhatalom az 1520-as években [Viyana'ya Giden Yol. 1520'lerde Osmanlı Dünya Gücü]", *Két tárgyalás Sztambulban*, ed. Gábor Barta, Budapest, 1996, s. 63-96; *Mohács*, ed. János B. Szabó, Budapest, Nemzet és emlékezet, 2006, s. 387-409'da yeniden basıldı.

"Das Wilajet von Temeschwar zur Zeit der osmanischen Eroberung", *Südost-Forschungen*, 55 (1996), s. 25-44.

....., "The View of the Turk in Hungary: the Apocalyptic Tradition and the Red Apple in Ottoman-Hungarian Context", *Les traditions apocalyptiques au tournant de la chute de Constantinople*, Actes de la Table Ronde d'Istanbul (13–14 avril 1996) édités par Benjamin Lellouche et Stéphan Yerasimos et publiés par l'Institut Français d'Études Anatoliennes Georges-Dumézil d'Istanbul, Paris, Montréal, 1999, s. 99-131, *In Quest of the Golden Apple*, 71-103'te yeniden basıldı.

....., "Who Should Obtain the Castle of Pankota? Interest Groups and Self-Promotion in the Mid-Sixteenth-Century Ottoman Political Establishmen", *Turcica* 31 (1999) s. 67-86, *In Quest of the Golden Apple*, 227-241'de yeniden basıldı.

....., *In Quest of the Golden Apple: Imperial Ideology, Politics and Military Administration in the Ottoman Empire*, İstanbul, Analecta Isisiana, 2000.

"Prelude to the Long War (1593–1606). Some Notes on the Ottoman Foreign Policy in 1591–1593", *The Great Ottoman Turkish Civilization*, ed. Güler Eren vd., vol. I, İstanbul, 2000, s. 297-301.

....., "A terjeszkedés ideológiái az Oszmán Birodalomban [Osmanlı İmparatorluğu'nda Genişleme İdeolojileri]", *A szultán és az aranyalma. Tanulmányok az oszmán-török történelemről [Sultan ve Kızıl Elma. Osmanlı Tarihi Üzerine Çalışmalar]*, Budapest, 2001, s.170-178.

....., "The Ottomans and their Christians in Hungary", *Frontiers of Faith. Religious Exchange and the Constitution of Religious Identities 1400–1750*, ed. Eszter Andor – István György Tóth, Budapest, 2001, s. 137-147.

....., "The Impact of the Sixteenth-Century Ottoman-Persian Wars on Ottoman Policy in Central Europe", *Irano–Turkic Cultural Contacts in the 11th–17th Centuries*, ed. Éva M. Jeremiás, Piliscsaba, Acta et Studia, I., (2002) 2003, s. 41-51.

....., "A szimurg és a sárkány. Az Oszmán Birodalom és Magyarország (1390–1533)", *Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében*, ed. István Zombori, Budapest, 2004, s. 9-35.

"The Simurg and the Dragon. The Ottoman Empire and Hungary (1390–1533)", *Fight Against the Turk in Central Europe in the First Half of the 16th Century*, ed. István Zombori, Budapest, 2004, s. 9-35.

....., "The Ottoman Empire, Byzantium and Western Christianity: The Implications of the Siege of Belgrade, 1456", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 61/1-2 (2008), s. 43-51.

"Ottoman Warfare, 1300–1453", *The Cambridge History of Turkey. Vol. 1: Byzantium to Turkey 1071–1453,* ed. Kate Fleet, Cambridge, 2009, s. 192-226.

"Hungary between East and West: The Ottoman Turkish Legacy", *More modoque. Die Wurzeln der europäischen Kultur und deren Rezeption im Orient und Okzident. Festschrift für Miklós Maróth zum siebzigsten Geburtstag*, hrsg. Pál Fodor – Gyula Mayer – Martina Monostori – Kornél Szovák – László Takács, Budapest, 2013, s. 399-419.

Forgách, Ferenc, *Emlékirat Magyarország állapotáról Ferdinánd, János, Miksa királysága és II. János erdélyi fejedelemsége alatt [Ferdinand, János, Maximilian İdaresinde ve II. János'un Erdel Prensliği Döneminde Macaristan Ahvaline Dair Mazbata], Humanista történetírók* içinde, Budapest, 1977, s. 567-1039.

Gárdonyi, Géza, *Eğri Yıldızları (Egri csillagok)*, Macarcadan çev. Erdal Şalikoğlu, İstanbul, 2013.

Georgius de Hungaria, "Incipit prohemium in tractatum de moribus, condictionibus et nequicia Turcorum. Értekezés a törökök szokásairól, viszonyairól és gonoszságáról 1438–1458 [Türklerin Adetleri, Hayat Tarzı ve Melanetleri Üzerine Risale 1438–1458]", ed. Lajos Tardy, *Rabok, követek, kalmárok az oszmán birodalomról [Osmanlı İmparatorluğu'nda Köleler, Elçiler ve Tacirler]* içinde, çev. Győző Kenéz, Budapest, 1977, s. 49-153.

....., *Tractatus de moribus, condictionibus et nequicia Turcorum. Traktat über die Sitten, die Lebensverhältnisse und die Arglist der Türken,* Nach der Erstausgabe von 1481 herausgegeben, übersetzt und eingeleitet von Reinhard Klockow, Köln, Weimar, Wien, 1993.

Giese, Friedrich, *Die altosmanischen anonymen Chroniken*, I, Breslau, 1922,; II, Leipzig, 1925.

Giovio, Paolo, *Commentario de le cose de' Turchi,* A cura di Lara Michelacci, Bologna, 2005.

Goffman, Daniel, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Cambridge, 2002.

Gökbilgin, M. Tayyib, "Rüstem Paşa ve Hakkındaki İthamlar", *Tarih Dergisi*, 8/11-12 (1955), s. 11-50.

....., *Kanunî Sultan Süleyman,* İstanbul, 1967.

Göllner, Carl, "Zur Problematik der Kreuzzüge und Türkenkriege im 16. Jahrhundert", *Revue des Études Sud-Est Européennes*, 13 (1975), s. 97-115.

Graf, Tobias P., "Of Half-Lives and Double-Lives: 'Renegades' in the Ottoman Empire and Their Pre-Conversion Ties", *Well-Connected Domains: Towards an Entangled Ottoman History,* ed. Pascal W. Firges - Tobias P. Graf - Christian Roth - Gülay Tulasoğlu (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy. ed. Suraiya Faroqhi, Halil İnalcık and Boğaç Ergene. vol. 57), Leiden, Boston, 2014, s. 131- 149.

Guilmartin, John F., Jr., "Ideology and Conflict: The Wars of the Ottoman Empire, 1453-1606", *Journal of Interdisciplinary History*, 18/4 (1988), s. 721-747.

Gürkan, Emrah Safa, "The Centre and the Frontier: Ottoman Cooperation with the North African Corsairs in the Sixteenth Century", *Turkish Historical Review*, 1 (2010), s. 125-163.

....., "Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti", *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, ed. Haydar Çoruh - M. Yaşar Ertaş - M. Ziya Köse, İstanbul, 2011, s. 11-50.

....., "The Efficacy of Ottoman Counter-Intelligence in the 16th Century", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 65/1 (2012), s. 1-38.

Hammer, Joseph von, *Geschichte des osmanischen Reiches.., Bd. IV. 1574-1623*, Pest, 1829.

Hegyi, Klára, *Egy világbirodalom végvidékén [Bir Dünya Gücünün Kıyısında]*, Magyar História, Budapest, 1976.

....., *Török berendezkedés Magyarországon [Macaristan'da Osmanlı Yönetimi]*, Budapest, 1995.

"Magyar és balkáni katonaparasztok a budai vilájet déli szandzsákjaiban [Budin Viyaletinin Güney Sancaklarında Macar ve Balkan Köylü Askerleri]", *Századok*, 135/6 (2001), s. 1255-1311

....., *A török hódoltság várai és várkatonasága [Macaristan'da Osmanlı Kaleleri ve Garnizonları]*, I-III, Budapest, 2007.

"The Financial Position of the *Vilayets* in Hungary in the 16th-17th Centuries", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 61/1-2 (2008), s. 77-85.

....., - Zimányi, Vera, *The Ottoman Empire in Europe*, Budapest, 1989.

Hermann, Zsuzsanna, *Az 1515. évi Habsburg-Jagelló szerződés. Adalék a Habsburgok magyarországi uralmának előtörténetéhez [1515 Habsburg-Yagellon Antlaşması. Macaristan'da Habsburg Dönemi Öncesi Tarihine Bir Ek]*, Budapest, 1961.

Hess, Andrew C., "The Evolution of the Ottoman Seaborn Empire in the Age of the Oceanic Discoveries, 1453-1525", *The American Historical Review*, 75 (1970), s. 1892-1919.

....., *The Forgotten Frontier: A History of the Sixteenth-Century Ibero-African Frontier*, Chicago, London, 1978.

Hoca Sadeddin, *Tacü't-tevarih*, I-II, İstanbul, 1279-80/1863.

Ibn Khaldûn, *The Muqaddimah. An Introduction to History*, I-III, translated from the Arabic by Franz Rosenthal, New York, London, 1958.

....., *Bevezetés a történelembe (Al-muqaddima)*, Arapçadan tercüme edip notlandıran Róbert Simon, Budapest, 1995.

Imber, Colin H., "The Navy of Süleyman the Magnificent", *Archivum Ottomanicum*, 6 (1980), s. 211-282.

....., *The Ottoman Empire, 1300-1481,* İstanbul, 1990.

"Ideals and Legitimation in Early Ottoman History", *Süleyman the Magnificent and His Age. The Ottoman Empire in the Early Modern World,* ed. Metin Kunt - Christine Woodhead, London, New York, 1995, s. 138-153.

....., *Ebu's-su'ud. The Islamic Legal Tradition*, Edinburgh, 1997.

....., "Fiqh for Beginners. An Anatolian Text on Jihād", *Studies in Islamic and Middle Eastern Texts and Traditions in Memory of Norman Calder*, ed. G. R. Hawting – J. A. Mojaddedi – A. Samely, Oxford, 2000, s. 137-148.

"What Does a Ghazi Actually Mean?", *The Balance of Truth. Essays in Honour of Prof. Geoffrey Lewis*, ed. Çiğdem Balım-Harding – Colin Imber, İstanbul, 2000, s. 165-178.

İnalcık, Halil – Kafadar, Cemal (ed.), *Süleymân the Second and His Time,* İstanbul, 1993.

....., *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600*, London, 1973.

....., "The Rise of the Ottoman Empire", *A History of the Ottoman Empire to 1730. Chapters from the Cambridge History of Islam and the New Cambridge Modern History by V. J. Parry, H. İnalcık, A. N. Kurat and J. S. Browley*, ed. and introd. M. A. Cook, Cambridge, London, New York, Melbourne, 1976, s. 10-53.

....., "Servile Labor in the Ottoman Empire", *The Mutual Effects of the Islamic and Judeo-Christian Worlds: The East European Pattern*, ed. A. Asher – T. Halasi-Kun – B. K. Király, Brooklyn, N. Y., 1979, s. 25-52.

"The Question of the Emergence of the Ottoman State", *International Journal of Turkish Studies 2* (1980), s. 71-79.

"Ghulam", *The Encyclopaedia of Islam,* New ed., II, Leiden, 1983, s. 1085-1091.

"Bayezid I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* V, İstanbul, 1992, s. 231-234.

....., "The Ottoman State: Economy and Society, 1300-1600", *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, ed. Halil İnalcık - Donald Quataert, Cambridge, 1994, s. 9-409.

İpçioğlu, Mehmet, "Kanunî Süleyman'ın Estergon (Esztergom) Seferi 1543: Yeni Bir Kaynak", *Osmanlı Araştırmaları,* 10 (1990), s. 137-159.

Isom-Verhaaren, Christine, "An Ottoman Report about Martin Luther and the Emperor: New Evidence of the Ottoman Interest in the Protestant Challenge to the Power of Charles V", *Turcica*, 28 (1996), s. 299-318.

"Shifting Identities: Foreign State Servants in France and the Ottoman Empire", *Journal of Early Modern History*, 8/1-2 (2004), s. 109-134.

....., *Allies with the Infidel: The Ottoman and French Alliance in the Sixteenth Century*, London, New York, 2011.

Istvánffy, Miklós, *Magyarok dolgairól írt históriája. Tállyai Pál XVII. századi fordításában [17. Yüzyılda Pál Tállyai'nin Macarca Derlediği Macar Hadiseleri Tarihi]*, I/2, 13-24, ed. Péter Benits, Budapest, 2003.

Irano-Turkic Cultural Contacts in the 11th-17th Centuries, Acta et Studia, I., ed. Éva M. Jeremiás, Piliscsaba, [2002] 2003.

Johnson, James Turner, *The Holy War Idea in Western and Islamic Traditions*, Pennsylvania, 1997.

Jorga, Nicolae, *Geschichte des osmanischen Reiches. Nach den Quellen dargestellt. Zweiter Band (bis 1538),* Gotha, 1909.

Kafadar, Cemal, "The Ottomans and Europe", *Handbook of European History 1400-1600: Late Middle Ages, Renaissance, and Reformation. Vol. 1: Structures and Assertions*, ed. Thomas A. Brady, Jr. - Heiko A. Oberman - James D. Tracy, Leiden, 1994, s. 589-636.

Kafadar, Cemal, *Between Two Worlds. The Construction of the Ottoman State,* Berkeley, Los Angeles, London, 1995.

....., "A Rome of One's Own: Reflections on Cultural Geography and Identity in the Lands of Rum", *History and Ideology: Architectural*

Heritage of the 'Lands of Rum', ed. S. Bozdoğan – Gülru Necipoğlu, *Muqarnas,* Özel Sayı, 24 (2007), s. 7-25.

Káldy-Nagy, Gyula, "Suleimans Angriff auf Europa", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 28/2 (1974), s. 163-212.

"The First Centuries of the Ottoman Military Organization", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 31/2 [1977], s. 147-183.

....., *A budai szandzsák 1559. évi összeírása [1559 Tarihli Budin Sancağı Tapu Tahrir Defteri]*, Budapest, 1977.

....., "Rural and Urban Life in the Age of Sultan Suleiman", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 32/3 (1978), s. 285-319.

Kann, Robert A., *A History of the Habsburg Empire 1526-1918,* Berkeley, Los Angeles, London, 1980.

Kármán, Gábor, "Turks Reconsidered: Jakab Harsányi Nagy's Changing Image of the Ottoman", *Well-Connected Domains: Towards an Entangled Ottoman History,* ed. Pascal W. Firges - Tobias P. Graf - Christian Roth - Gülay Tulasoğlu (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy. ed. Suraiya Faroqhi, Halil İnalcık and Boğaç Ergene. vol. 57), Leiden, Boston, 2014, s. 110-130.

Károlyi, Arpád, *A Német Birodalom nagy hadi vállalata Magyarországon 1542-ben [Alman İmparatorluğu'nun 1542 Tarihli Büyük Macaristan Seferi]*, Budapest, 1880.

Kemal Paşa-zâde, *Tevarih-i Âl-i Osman. X. Defter,* haz. Şerafettin Severcan, Ankara, 1996.

Kissling, Hans-Joachim, "Šâh Ismâ'îl Ier, la nouvelle route des Indes et les Ottomans", *Turcica*, 6 (1975), s. 89-102.

Kisteleki, Károly, "Az európai szuverenitás nézőpontjai és az erdélyi állam [Avrupa Hükümranlığının Veçheleri ve Erdel Prensliği]", *Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene. A Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai [Gábor Bethlen'in Tahta Çıkışının 400. Yıldönümü Konferansı Bildirileri]*, Kolozsvár, 2014, s. 162-185.

Köhbach, Markus, *Die Eroberung von Fülek durch die Osmanen 1554. Eine historisch-quellenkritische Studie zur osmanischen Expansion im östlichen Mitteleuropa,* Wien, Köln, Weimar, 1994.

Kołodziejczyk, Dariusz, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th- 18th Century): An Annotated Edition of Ahdnames and Other Documents,* (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, ed. Suraiya Faroqhi and Halil İnalcık, 18.), Leiden, Boston, Köln, 2000.

"Inner Lake or Frontier? The Ottoman Black Sea in the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Enjeux politiques, économiques et militaires en Mer Noire (XIVe-XXIe siècles). Études à la mémoire de Mihail Guboglu*, ed. Faruk Bilici - Ionel Candea - Anca Popescu, Braïla, 2007, s. 125-139.

....., *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery (15th-18th Century). A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents* (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, ed. Suraiya Faroqhi, Halil İnalcık and Boğaç Ergene, 47.), Leiden, Boston, 2011.

Korpás, Zoltán, "Spanyol védelmi rendszer Észak-Afrikában V. Károly uralkodása alatt [Şarlken Döneminde Mağrip'te İspanyol Müdafaa Sistemi]", *Africana Hungarica*, 1/1 (1998), s. 53-74.

....., "La correspondencia de un soldado espanol de las guerras en Hungría a mediados del siglo XVI. Comentarios al diario de Bernardo de Aldana (1548-1552)", *Hispania*, 60/3: 206 (2000), s. 881-910.

....., *V. Károly és Magyarország (1526-1538) [Şarlken ve Macaristan 1526-1538]*, Budapest, 2008.

Kovács, Sándor V. (yay.), *Magyar humanisták levelei, XV–XVI. század [Macar Hümanistlerinden Mektuplar, XV–XVI. Yüzyıllar]*, , Budapest, 1971.

Krstić, Tijana, *Contested Conversion to Islam. Narratives of Religious Change in the Early Modern Ottoman Empire,* Stanford, California, 2011.

Kubinyi, András, "A magyar állam belpolitikai helyzete Mohács előtt [Mohaç'tan Önce Macar Devletinin İç Siyasî Durumu]", *Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából [Mohaç.*

Mohaç Muharebesinin 450. Yıldönümü Münasebetiyle Yapılan Araştırmalar], ed. Lajos Rúzsás – Ferenc Szakály, Budapest, 1986, s. 59-99.

....., "The Battle of Szávaszentdemeter-Nagylaszi (1523). Ottoman Advance and Hungarian Defence on the Eve of Mohács", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest,* ed. Géza Dávid - Pál Fodor (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, ed. Suraiya Faroqhi and Halil İnalcık, vol. 20), Leiden, Boston, Köln, 2000, s. 72-115.

Kumrular, Özlem, "Koron: Uzak Topraklarda İmkânsız Misyon", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu*, İstanbul, 2011, s. 185-190.

Kunt, İbrahim Metin, "Ethnic-Regional *(Cins)* Solidarity in the Seventeenth-Century Ottoman Establishment", *International Journal of Middle East Studies*, 5 (1974), s. 233-239.

....., "Turks in the Ottoman Imperial Palace", *Royal Courts in Dynastic States and Empire. A Global Perspective*, ed. Jeroen Duindam – Tülay Artan – Metin Kunt, Leiden, Boston, 2011, s. 289-312.

Kunt, Metin – Woodhead, Christine (ed.), *Süleyman the Magnificent and His Age. The Ottoman Empire in the Early Modern World,* London, New York, 1995.

Labib, Subhi, "The Era of Suleyman the Magnificent: Crisis of Orientation", *International Journal of Middle East Studies*, 10 (1979), s. 435-451.

"Legatio Laszky apud Sultanum Solymannum anno 1527 functa. Actio Hieronymi Laszky apud Turcam nomine Regis Iohannis", *Documente privitóre la Istoria Românilor*, ed. Eudoxiu de Hurmuzaki, II/1, Bucuresci, 1891, s. 38-67.

Lesure, Michel, "Un document ottoman de 1525 sur l'Inde portugaise et les pays de la Mer Rouge", *Mare Luso-Indicum*, 3 (1976), s. 137-160.

Lewis, Bernard, *The Muslim Discovery of Europe*, New York, London, 1982.

Lindner, Rudi Paul, "Anatolia, 1300–1451", *The Cambridge History of Turkey. Vol. 1: Byzantium to Turkey 1071–1453*, Cambridge, 2009, s. 102-137.

....., *Explorations in Ottoman Prehistory*, Ann Arbor, 2010[4].

Lowry, Heath W., "Changes in Fifteenth-Century Ottoman Peasant Taxation: The Case Study of Radilofo", *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, ed. Anthony Bryer - Heath Lowry, Birmingham, Washington, D.C., 1986, s. 23-37.

....., *The Nature of the Early Ottoman State*, Albany, 2003.

....., "The 'Soup Muslims' of the Balkans: Was There a 'Western' and 'Eastern' Ottoman Empire?", *Osmanlı Araştırmaları*, 36 (2010), s. 97-134.

....., "Early Ottoman Period", *The Routledge Handbook of Modern Turkey*, ed. Metin Heper - Sabri Sayarı, London, 2012, s. 5-14.

Mackenney, Richard, *Macmillan History of Europe. Sixteenth Century Europe. Expansion and Conflict*, Houndmills, London, 1993.

Martels, Zweder von, "Old and New Demarcation Lines between Christian Europe and the Islamic Ottoman Empire: From Pope Pius II (1458–1464) to Pope Benedict XVI (2005–2013)", *The Renaissance and the Ottoman World*, ed. Anna Contadini – Claire Norton, Farnham, Burlington, 2013, s. 169-180.

Martin, Janet, *Medieval Russia 980-1584*, Cambridge, 1996[2].

McNeill, William H., *Europe's Steppe Frontier 1500-1800,* Chicago, London, 1964.

Melikoff, Irène,'Le problème kızılbaş', *Turcica* 6 (1975), s. 49-67.

Mika, Sándor (ed.), *Magyar történelmi olvasókönyv. II. rész. Magyarország történelme a mohácsi vésztől a tizennyolcadik század végéig [Macar Tarihi Okuma Kitabı. İkinci Bölüm: Mohaç Muharebesi'nden 18. Yüzyıl Sonuna Macar Tarihi]*, , Budapest, 1907.

Mikhail, Alan - Philliou, Christine M., "The Ottoman Empire and the Imperial Turn", *Comparative Studies in Society and History*, 54/4 (2012), s. 721-745.

Molla Hüsrev, *Kaynaklarıyla Büyük İslam Fıkıh - Gurer ve Dürer Tercümesi (İslâm Fıkhı ve Hukûku),* Mütercimi: Arif Erkan, II, İstanbul, 1979.

Molnár, Antal, *Le Saint-Siège, Raguse et les missions catholiques de la Hongrie ottomane 1572-1647,* Rome, Budapest, 2007.

Mughul, Muhammad Yakub, *Kanunî Devri,* İstanbul, 1987.

Murphey, Rhoads, "Süleyman's Eastern Policy", *Süleymân the Second and His Time*, ed. Halil İnalcık - Cemal Kafadar, İstanbul, 1993, s. 229-248.

....., *Ottoman Warfare, 1500-1700,* London, 1999.

"Seyyid Muradî's Prose Biography on Hızır Ibn Yakub, Alias Hayreddin Barbarossa. Ottoman Folk Narrative as an Under-Exploited Source for Historical Construction", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 54/4 (2001), s. 519-532.

"Suleyman I and the Conquest of Hungary: Ottoman Manifest Destiny or a Delayed Reaction to Charles V's Universalist Vision", *Journal of Early Modern History*, 5/3 [2001], s. 197-221.

"Ottoman Expansion, 1451-1556. II. Dynastic Interest and International Power Status, 1503-56", *Early Modern Military History, 1450-1815*, Houndmills, New York, 2004, s. 60-80.

....., *Exploring Ottoman Sovereignty. Tradition, Image and Practice in the Ottoman Imperial Household, 1400-1800*, London, New York, 2008.

Nagy Szulejmán és kora / Kanunî Sultan Süleyman ve Çağı. 1994. szeptember 7. - 1995. január 8. / 7 Eylül 1994 - 8 Ocak 1995. Budavári palota „A" épület / Buda Sarayı „A" Binası. A kötetet összeállította és a bevezető tanulmányt írta / Albümü derleyen ve giriş incelemesini yazan Ibolya Gerelyes, Budapest, 1994.

Necipoğlu, Gülru, *Architecture, Ceremonial, and Power: The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Cambridge, London, 1991.

Necipoğlu, Gülru, *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire,* London, 2005.

Nemeth Papo, Gizella - Papo, Adriano, *Ludovico Gritti: Un principe-mercante del Rinascimento tra Venezia, i turchi e la corona d'Ungheria*, Mariano del Friuli, 2002.

Nicol, Donald M., *The Last Centuries of Byzantium, 1261-1453*, Cambridge, 1993².

Norton, Claire, "Blurring the Boundaries: Intellectual and Cultural Interactions between the Eastern and Western; Christian and Muslim Worlds", *The Renaissance and the Ottoman World*, ed. Anna Contadini – Claire Norton, Farnham, Burlington, 2013, s. 3-21.

Nyitrai, István, "The Third Period of the Ottoman-Safavid Conflict: Struggle of Political Ideologies (1555-1578)", *Irano-Turkic Cultural Contacts in the 11th-17th Centuries,* Acta et Studia, I., ed. Éva M. Jeremiás, Piliscsaba, [2002] 2003, s. 161-175.

Oborni, Teréz, *Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt 1552-1556 [I. Ferdinand'ın İdaresinde Erdel'in Malî Durumu 1552-1556]*, Budapest, 2002.

....., "Between Vienna and Constantinople: Notes on the Legal Status of the Principality of Transylvania", *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, ed. Gábor Kármán - Lovro Kunčević (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, ed. Suraiya Faroqhi, Halil İnalcık and Boğaç Ergene, 53), Leiden, Boston, 2013, s. 67-89.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar),* İstanbul, 1998.

Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı Târihine Âid Belgeler - Telhîsler (1597- 1607),* İstanbul, 1970.

"Hint Kaptanlığı ve Pîrî Reis", *Belleten*, 34/134 (1970), s. 235-254.

....., *Osmanlı İmparatorluğunun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, İstanbul, 1974.

Özbaran, Salih, "XVI. Yüzyılda Basra Körfezi Sâhillerinde Osmanlılar: Basra Beylerbeyliğinin Kuruluşu", *Tarih Dergisi*, 25 (1971), s. 51-73.

"The Ottoman Turks and the Portuguese in the Persian Gulf 1534-1581", *Journal of Asian History*, 6 (1972), s. 56-74.

....., "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu. Onaltıncı Yüzyılda Ticâret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekabet ve İlişkileri", *Tarih Dergisi*, 31 (1977[1978]), s. 65-146.

"A Turkish Report on the Red Sea and the Portuguese in the Indian Ocean (1525)", *Arabian Studies*, 4 (1978), s. 81-88.

"The Ottomans in Confrontation with the Portuguese in the Red Sea after the Conquest of Egypt in 1517", *Studies on Turkish-Arab Relations. Annual 1986*, İstanbul, 1986, s. 207-214.

....., "Ottoman Naval Policy in the South", *Süleyman the Magnificent and His Age. The Ottoman Empire in the Early Modern*

World, ed. Metin Kunt - Christine Woodhead, London, New York, 1995, s. 55- 70.

....., *Yemenden Basra'ya: Sınırdaki Osmanlı*, İstanbul, 2004.

Özel, Oktay, "Limits of Almighty: Mehmed II's 'Land Reform' Revisited", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 42/2 (1999), s. 226-246.

Özsu, Umut, "Ottoman Empire", *The Oxford Handbook of the History of International Law*, ed. Bardo Fassbender - Anne Peters, Oxford, 2012, s. 429-448.

Pálffy, Géza, "The Origins and Development of the Border Defence System Against the Ottoman Empire in Hungary (Up to the Early Eighteenth Century)", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest,* ed. Géza Dávid - Pál Fodor, (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, ed. Suraiya Faroqhi and Halil İnalcık, vol. 20), Leiden, Boston, Köln, 2000, s. 3-69.

....., The *Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*, trans. from the Hungarian by Thomas J. and Helen D. DeKornfeld, Boulder, Colorado, 2009.

Palombini, Barbara von, *Bündniswerben Abendländischer Mächte um Persien 1453-1600*, Wiesbaden, 1968.

Panaite, Viorel, *The Ottoman Law of War and Peace: The Ottoman Empire and Tribute Payers,* New York, 2000.

Papp, Sándor, "Die diplomatischen Bemühungen der Habsburger um Siebenbürgen in den Jahren 1551-1552" , *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 89 (1999), s. 109-133.

....., "Kárrendezési kísérletek a hódoltságban az 1547. évi békekötés után [1547 Barış Antlaşması'nın Ardından Yapılan Tazminat Müzakereleri], *Keletkutatás*, 1996. ősz - 2002. tavasz, s. 153-155.

....., *Die Verleihungs-, Bekräftigungs- und Vertragsurkunden der Osmanen für Ungarn und Siebenbürgen. Eine quellenkritische Untersuchung*, Wien, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philisophisch-historische Klasse. Schriften der Balkan-Kommission, 42., 2003.

....., "Hungary and the Ottoman Empire", *Fight Against the Turk in Central Europe in the First Half of the 16th Century*, ed. István Zombori, Budapest, 2004 s. 37-89.

Parrott, David, *The Business of War: Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*, Cambridge, New York, 2012.

Parry, Vernon J., "The Reign of Sulaimān the Magnificent", *A History of the Ottoman Empire to 1730. Chapters from the Cambridge History of Islam and the New Cambridge Modern History by V. J. Parry, H. İnalcık, A. N. Kurat and J. S. Browley*, ed. and introd. M. A. Cook, Cambridge, London, New York, Melbourne, 1976, s. 79-102.

Peirce, Leslie P., *The Imperial Harem. Woman and Sovereignty in the Ottoman Empire*, New York, Oxford, 1993.

....., "Changing Perceptions of the Ottoman Empire: The Early Centuries", *Mediterranean Historical Review*, 19/1 (2004), s. 6-28.

Perjés, Géza, *The Fall of the Medieval Kingdom of Hungary: Mohács 1526-Buda 1541*, Boulder, CO, Highland Lakes, NJ, 1989.

Petritsch, Ernst Dieter, "Der habsburgisch-osmanische Friedensvertrag des Jahres 1547", *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*, 38 (1985), s. 49-80.

....., *Regesten der osmanischen Dokumente im österreichischen Staatsarchiv. Band 1. (1480-1574)*, Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs, Ergänzungsband, 10/1, Wien, 1991.

"Tribut oder Ehrengeschenk? Ein Beitrag zu den habsburgisch-osmanischen Beziehungen in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts", *Archiv und Forschung. Das Haus-, Hof- und Staatsarchiv in seiner Bedeutung für die Geschichte Österreichs und Europas*, ed. Elisabeth Springer - Leopold Kammerhofer et al., Wien, München, 1993, s. 49-58.

Procházka-Eisl, Gisela - Römer, Claudia, *Osmanische Beamtenschreiben und Privatbriefe der Zeit Süleymāns des Prächtigen aus dem Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien*, Wien, 2007.

Röhrborn, Klaus, *Untersuchungen zur osmanischen Verwaltungsgeschichte*, Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur des islamischen Orients. Beihefte zur Zeitschrift „Der Islam", hrsg. von Bertold Spuler, Neue Folge, Band 5, Berlin, New York, 1973.

Sahillioğlu, Halil, "1524-1525 Osmanlı Bütçesi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 41 (1985), s. 415-452.

....., *Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri,* İstanbul, 2002.

Schaendlinger, Anton C. (unter Mitarbeit von Claudia Römer), *Die Schreiben Süleymāns des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I. und Maximilian II. Transkriptionen und Übersetzungen,* Wien, 1983.

Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, haz. Mehmet İpşirli, I-II. İstanbul, 1989.

Setton, Kenneth M., *The Papacy and the Levant (1204-1571),* I-IV, Philadephia, 1976-1984.

Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, *XVI. Asırda Mısır Eyâleti,* İstanbul, 1990.

Sohrweide, Hanna, "Der Sieg der Safaviden in Persien und seine Rückwirkung auf die Schiiten Anatoliens im 16. Jahrhundert", *Der Islam*, 41 (1965), s. 95-223.

Soucek, Svat, "About the Ottoman Age of Exploration", *Archivum Ottomanicum*, 27 (2010) s. 313-342.

Stoller, Ferdinand, "Soliman vor Wien", *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, 9-10 (1929-1930), s. 11-76.

Sudár, Balázs, "A végítélet könyve. Oszmán elbeszélő forrás a mohácsi csatáról [Kıyamet Kitabı: Mohaç Muharebesi Hakkında Bir Osmanlı Destanı]", *Történelmi Szemle*, 52/3 (2010), s. 389-419.

Szakály, Ferenc, *A mohácsi csata [Mohaç Muharebesi]*, Budapest, 1975.

"Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 33 (1979), s. 65-111.

....., *Magyar adóztatás a török hódoltságban [Osmanlı Egemenliğindeki Topraklarda Macar Vergilendirmesi]*, Budapest, 1981.

....., "Nándorfehérvár, 1521: The Beginning of the End of the Medieval Hungarian Kingdom", *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, ed. Géza Dávid – Pál Fodor, Budapest, 1994, s. 47-76.

....., *Lodovico Gritti in Hungary 1529-1534. A Historical Insight into the Beginnings of Turco-Habsburgian Rivalry*, Budapest, 1995.

....., *Bernardo de Aldana magyarországi hadjárata [1548-1552] [Bernardo de Aldana'nın Macar Seferi]*, çev. László Scholz, Budapest, 1986.

Szántó, Imre, *Küzdelem a török terjeszkedés ellen Magyarországon. Az 1551-52. évi várháborúk [Macaristan'da Osmanlı Genişlemesine Karşı Mücadele: 1551-52 Kuşatma Savaşları]*, Budapest, 1985.

Şahin, Kaya, *Empire and Power in the Reign of Süleyman: Narrating the Sixteenth-Century Ottoman World*, Cambridge Studies in Islamic Civilization, New York, 2013.

Tansel, Selâhattin, *Yavuz Sultan Selim,* Ankara, 1969.

Tardy, Lajos, *Beyond the Ottoman Empire. 14th-16th Century Hungarian Diplomacy in the East*, trans. János Boris, Szeged, 1978.

Tekin, Şinasi, "XIV üncü Yüzyıla Ait Bir İlm-i Hâl: Risāletü'l-İslām", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 76 (1986), s. 279-292.

"XIV. Yüzyılda Yazılmış Gazilik Tarikası 'Gâziliğin Yolları' Adlı Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Gazâ/Cihâd Kavramları Hakkında", *Journal of Turkish Studies*, 13 (1989), s. 139-204.

Tenenti, Alberto, "La formation de l'image de Soliman à Venise (1520-1530 env.)", *Soliman le Magnifique et son temps. Süleyman the Magnificent and His Time. Acte du Colloque de Paris. Galeries Nationales de Grand Palais. 7-10 mars 1990*, yay. Gilles Veinstein, Paris, 1992, s. 39-49.

Tezcan, Baki, "The Politics of Early Modern Ottoman Historiography", *The Early Modern Ottomans: Remapping the Empire*, ed. Virginia H. Aksan – Daniel Goffman, Cambridge, 2007, s. 167-198.

....., *The Second Ottoman Empire: Political and Social Transformation in the Early Modern World,* Cambridge Studies in Islamic Civilization, Cambridge, 2010.

Thorau, Peter, "Von Karl dem Großen zum Frieden von Zsitva Torok [Zsitvatorok], Zum Weltherrschaftsanspruch Sultan Mehmeds II. und dem Wiederaufleben des Zweitkaiserproblems nach der

Eroberung Konstantinopels", *Historische Zeitschrift*, 279/2 (2004), s. 309-334.

Thúry, József, *Török történetírók [Türk Vakayinüvisleri]*, I, Budapest, 1893.

Tibi, Bassam, *Kreuzzug und Djihad. Der Islam und die christliche Welt*, München, 2001.

Topçular Kâtibi 'Abdülkādir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil), haz. Ziya Yılmazer, I, Ankara, 2003.

Török, Pál, *I. Ferdinánd konstantinápolyi béketárgyalási 1527-1547 [1527-1547'de Kral I. Ferdinand'ın İstanbul'daki Barış Görüşmeleri]*, Budapest, 1930.

Turan, Osman, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi*, II, İstanbul, 1969.

Vatin, Nicolas, *L'Ordre de Saint-Jean-de-Jerusalem, l'Empire ottoman et la Méditerranée orientale entre les deux sièges de Rhodes 1480-1522*, Louvain, Paris, 1994.

....., "Un türbe sans maître. Note sur la fondation et la destination du türbe de Soliman le Magnifique à Szigetvár", *Turcica*, 37 (2005), s. 9-42.

....., *Ferîdûn Bey, Les plaisants secrets de la campagne de Szigetvár. Édition, traduction et commentaire des folios 1 à 147 du Nüzhetü-l-esrâri-l-ahbâr der sefer-i Sigetvâr (ms. H 1339 de la Bibliothèque de Musée de Topkapı Sarayı)*, Wien, Neue Beihefte zur Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, Band 7, 2010.

" 'Comment êtes-vous apparus, toi et ton frère?': note sur les origins des frères Barberousse ", *Studia Islamica*, n. s. 1 (2011), s. 103-131.

"Note sur l'entrée d'Alger sous la souveraineté ottoman (1519-1521)", *Turcica*, 44 (2012-2013), s. 131-166.

Veinstein, Gilles, "Les préparatifs de la campagne navale franco-turque de 1552 à travers les ordres du divan ottoman", *Reveu de l'Occident Musulman et de la Méditerranée*, 39 (1985), s. 35-67.

"Prélude au problème cosaque à travers les registres de dommages ottomans des années 1545-1555", *Cahiers de Monde russe et soviétique*, 30/3-4 (1989), s. 329-362.

....., "La politique hongroise de Sultan Süleymân et d'Ibrâhîm pacha à travers deux lettres de 1534 au roi Sigismond de Pologne",

CIÉPO ... VII. Sempozyumu Bildirileri, Peç: 7-11 Eylül 1986, ed. Jean-Louis Bacqué-Grammont - İlber Ortaylı - Emeri van Donzel, Ankara, 1994, s. 333-380.

"Les capitulations franco-ottomanes de 1536. Sont-elles encore controversables?", *Living in the Ottoman Ecumenical Community: Essays in Honour of Suraiya Faroqhi*, ed. Vera Costantini - Markus Koller (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, ed. Suraiya Faroqhi and Halil İnalcık, 39), Leiden, Boston, 2008, s. 71-88.

Veinstein, Gilles (yay.), *Soliman le Magnifique et son temps. Süleyman the Magnificent and His Time. Acte du Colloque de Paris. Galeries Nationales de Grand Palais. 7-10 mars 1990,* Paris, 1992.

Vígh, István, "Szülejmán jatagánja és a mohácsi csata [Süleyman'ın Yatağanı ve Mohaç Muharebesi]", *Hadtörténelmi Közlemények*, 117/2 (2004), s. 730-738.

Vilayet Timişoara (450 de ani de intemeiere a paşalâcului 1552-2002), Timişoara, 2002.

Vryonis, Speros, Jr., "The Byzantine Legacy and Ottoman Forms", *Dumbarton Oaks Papers*, 23-24 (1969-1970), s. 251-308.

Walsh, John R., "The Revolt of Alqās Mīrza", *Wiener Zeitschrift fur die Kunde des Morgenlandes*, 68 (1976), s. 61-78.

Werner, Ernst, *Die Geburt einer Grossmacht - Die Osmanen (1300-1481). Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus*, Weimar, 1985[4].

Wheatcroft, Andrew, *The Enemy at the Gate: Habsburgs, Ottomans, and the Battle for Europe,* New York, 2008.

White, Sam, *The Climate of Rebellion in the Early Modern Ottoman Empire*, Cambridge, 2011.

Wiesflecker, Hermann, *Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit. Band II. Reichsreform und Kaiserpolitik 1493-1500. Entmachtung des Königs im Reich und in Europa*, Wien, 1975.

....., *Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit. Band IV. Gründung des habsburgischen Weltreiches. Lebensabend und Tod 1508-1519,* Wien, 1981.

Winter, Michael, *Egyptian Society under Ottoman Rule 1517-1598*, New York, London, 1992.

Wittek, Paul,"Rum Sultanı", *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihi,* İstanbul, 1971, s. 81-96.

Woodhead, Christine, "Perspectives on Süleyman", *Süleyman the Magnificent and His Age. The Ottoman Empire in the Early Modern World*, ed. Metin Kunt – Christine Woodhead, London, New York, 1995, s. 164-190.

Yağcı, Zübeyde Güneş, "İstanbul Gümrük Defterine Göre Karadeniz Köle Ticareti (1606–1607)", *History Studies*, III/2 (2011), s. 371-384.

Yerasimos, Stephan, "Les relations franco-ottomanes et la prise de Tripoli en 1551", *Soliman le Magnifique et son temps. Süleyman the Magnificent and His Time. Acte du Colloque de Paris. Galeries Nationales de Grand Palais. 7-10 mars 1990,* yay. Gilles Veinstein, Paris, 1992, s. 529-547.

Zachariadou, Elisabeth A., *Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1305-1415),* Venice, 1983.

Zimányi, Vera, *Lepanto, 1571,* Budapest, 1983.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. Dritter Theil,* Gotha, 1855.

Zombori, István, "The Jagiello-Habsburg Attempt at War against the Ottomans in 1523. Based on Chancellor K. Szydłowiecki's Diary", *Fight Against the Turk in Central Europe in the First Half of the 16th Century*, ed. István Zombori, Budapest, 2004, s. 147-153.

Zombori, István (ed.), *Fight Against the Turk in Central Europe in the First Half of the 16th Century*, Budapest, 2004.

DİZİN

A

Abdulfettah (Beçe ve Tımışvar kadısı) 130
Adriyatik 78
Ágoston, Gábor 15, 22, 25, 34, 35, 69, 83, 99, 146
ahidnâme 88, 93, 95, 99, 140
Ahlat 141
Ahmed Paşa, Kara (ikinci vezir, serdar-ı ekrem) 122, 124, 125, 128-133, 135, 136, 142
Ahmed Tekelü (ehl-i hiref kuyumcusu) 107
akçe 41, 130
Akdeniz 68, 77-79, 81-83, 88, 93-95, 99, 100, 111, 113, 138, 142, 145, 147
akıncı/akıncılar 46, 123,125, 128
Akkoyunlular 61
Alacahisar 121, 127
Aldana, Bernardo de 128, 135
Ali Paşa, Hadım (Budin beylerbeyi) 122, 129, 131-135
Ali Paşa, Semiz (veziriazam) 149
Amasya Antlaşması (1555) 147
Anadolu 32, 33, 36, 40, 72, 74, 90, 106, 121, 124, 128, 145
Ankara 127, 141
Arap/Araplar 20, 74, 79, 98, 143
Arap yarımadası 139
Arnavutluk 31
ateşkes 59, 93, 114
Avlonya 103
Avusturya 59, 62, 66, 69, 90, 96, 111, 115, 122,
ayan 47

B

Bâbıâli 55, 59, 60, 79, 82, 89-94, 96, 116, 117, 119, 131, 138, 140
Babürlüler 98
Bahreyn 138, 147
Bağdat 75, 138, 139
Balivet, Michel 49
balyos 91
Bali Bey 84
Balkanlar 32, 34, 36, 44, 46, 49, 56, 67, 83
Balkan seferleri 56
Basra 76, 77, 138, 139, 143, 173
Basra beylerbeyi 139; defterdarı 143; Körfezi 138
Batı Anadolu 40
Bayezid I. (Osmanlı sultanı, 1389–1402) 37
Bayezid II. (Osmanlı sultanı, 1481–1512) 55, 72, 78, 100
Beharî (Osmanlı şairi), 91 106
Behram (Bursa sancakbeyi) 124

Beç kralı 150
Beçe (Becse) 129, 130
Beçkerek (Becskerek) 129, 130
Belgrad (Nándorfehérvár), 14, 56, 58, 75, 87, 103, 104, 112, 113, 124, 149
Besperim (Veszprém) 127, 131
bey 35, 98, 112, 127, 130, 140, 158
beylik 130
beylerbeyi 41, 80, 117, 119-122, 124, 125, 127, 128, 130, 133, 138-140, 142
beylerbeyilik 111, 129, 138-141, 143
Bizans 13, 32, 33, 36, 37, 78
Boğdan 58, 103, 120, 128; Boğdan *voyvodası* 117, 123, 124, 128, 130, 131, 135
Böğürdelen (Szabács) 87
Bohemya 60
Bosna 58, 59, 84, 121, 123, 127, 128, 130, 131
Budin (Buda) 11, 41, 46, 69, 87, 103, 105, 111, 113, 116, 120, 123, 127, 130, 132, 135, 136, 145, 164, 167; *beylerbeyi* 41, 117, 122, 124, 127, 128, 131, 132, 133; *paşası* 129, 135; *valisi* 131, 133, 135
Bulgaristan 31
Burke, Peter 17, 18, 157
Buyak 131
Büyük İskender 37, 104
Braşov (Brassó) 130

C, Ç

Cambrai İttifakı 56
cami/camiler 40, 52
Casale, Giancarlo 14, 76, 95
Castaldo, Giovanni Battista 135
Csázma (Čazma) nehri 131
Csázma (Čazma) kalesi 131
Celalzâde Mustafa (nişancı, tarihçi) 104, 145
Ceneviz 36, 82,
Cem (şehzâde, II. Mehmed oğlu) 72
cengâver sultan 67
Cerbe 79, 147
cerehor 125
Cezayir-i Irak 139, 143
cihat 39, 50-53, 104, 149
Çirmen 36
Cognac İttifakı 90
Contarini, Bartolomeo 73
Contarini, Tomaso 65
Çaldıran 70-72
çavuş 117
Çirmen 36

D

daimî birlikler 99
Dávid, Géza 10, 12, 24
defterdar 130, 143
derbendci 46
devşirme 27, 43
Dicle 139
divan, bkz. Divan-ı Hümâyun 115, 120, 121, 136, 138, 140, 143, 178
Divan-ı Hümâyun 113, 120, 122, 136
Diyarbakır 74, 139
Dobruca 125
Doğulu müttefikler 61
Doria, Andrea 82
Dregel (Drégely) 131
dua 53
Dubrovnik 81

E

Edirne 113
eflak 46
Eflak 58, 89, 113, 120; Eflak *voyvodası* 113, 117, 120, 121, 124, 128, 130
Ehrengeschenk (onursal hediye) 115, 132, 175
elçi 55, 61, 65, 73-75, 80, 83, 87-90, 92, 106, 113, 114, 138
elçilik heyeti 72
Eğri (Eger) 129, 131, 133-136, 148
Elkas Mirza 140
Elliott, John 79, 96
Erciş 141
Erdel 58, 90, 111, 112, 115-117, 119-124, 129-133, 135, 147, 148, 150,
erken modern 17-20, 24, 26, 106
Erzurum 120, 140, 141
Estergon (Esztergom) 103, 113, 123-125, 127
Evrenos 34
evrensel hükümranlık 68

F

Faroqhi, Suraiya 14, 17, 26, 27, 145
farz-ı kifâye 52
farz-ı ayn 51, 52
Ferdinand I. (Habsburg hanedanından, Macaristan kralı, 1526–1564) 69, 92, 93, 101, 112, 114, 115, 117, 119, 132-135
Felvidék (Felföld, Yukarı Macaristan, günümüzde Slovakya) 127, 134
Ferhad Paşa 74
fetih 28, 34, 35, 39, 42, 45, 50, 51, 55, 66, 83, 98, 106, 111, 133, 140, 142, 144
Fırat 33, 37, 139
Filistin 63
Frangepan, Joannes (elçi) 89
Fransa 89, 90, 99, 114,
Fransızlar 69, 93, 99, 138,
Fransuva I. (François, Fransa kralı, 1515–1547) 89, 93, 99, 114

G

ganimet 33, 39, 40, 42, 53, 84, 105, 131, 143
Garmat (Gyarmat) 131
gayrimüslim 25, 44, 81
gazâ 39, 40, 41, 42, 50, 51, 52, 53
gazâ ideolojisi 51
gazâ malı 39-41
Güns 103
Gazali, Canbirdi (Şam beylerbeyi) 72, 73
Georgius de Hungaria 49, 53
Gilan 140
Giovio, Paolo 104
Girit 96
Goffman, Daniel 23
Göle (Gyula) 148, 149
grand strateji 34, 35
Gritti, Lodovico 91
Gürcistan 114, 120, 140

H

Habsburg/Habsburglar 12, 14, 15, 19, 25, 60, 62, 66-70, 81, 82, 87, 89, 90, 92-94, 96, 101, 106, 111, 112, 114-116, 121, 123, 127,135, 147-150
Habsburg Macaristanı 123, 134
hacet namazı 52
Haçlı seferi 56

Hadım Ali Paşa, *bkz.* Ali Paşa, Hadım 122, 129, 131-135
Hafsi ailesi 80
hakan 105
Halep 73
Halveti 149
haraç 36, 46, 89, 92, 93, 115, 132, 133, 140, 149,
has 143, 145
hassa ordusu 47
Hasan Paşa (Bosna beylerbeyi) 84
Hasan, Taceddin (Safevi elçisi) 75
Hatvan 113
hayduklar 123
Hayreddin, Barbaros (kaptan-ı derya) 41, 80, 81
Hersek 123, 127, 128
Hint Okyanusu 15, 75, 76, 94, 95, 138, 139, 147
Hıristiyan/Hıristiyanlar 16, 27, 44-47, 49, 65-68, 79, 80, 89, 97-99, 103, 106, 113, 123, 124, 127, 134
Hıristiyanlık 13
Hırvatistan 127
Hırvat 62, 123, 124
Holloka (Hollókő) 131
Hunyadi ailesi 60
Hunyadi, Yanoş (Macar saltanat naibi) 31, 32, 56
hümanist 133
hümanizm 20
Hürmüz 139, 142
hüsar 58

I, İ

ibadet 51
İbn Haldun 49
İbn Rüşd 20
ilâ-yı kelimetullah 51
İlhanlılar 32
İnebahtı 78
İngilizler 21
Irak 77, 103, 138, 139, 142, 143
İran, *bkz.* Safevi 48, 70, 71, 73-76, 94-96, 98, 103, 111, 120, 139, 141, 142, 147
Isabella (Yagellon hanedanından, I. Yanoş Zapolya'nın eşi) 116, 148
Istvánffy, Nicolaus (Macar vakanüvis) 132
İshakbeyoğlu 34
İskenderiye 93
İsmail I. (Safevi şahı) 70-75, 88
İspanyol-Moritanya İmparatorluğu 79
İspanya 79, 81
İstanbul 40, 65, 68, 69, 71, 73, 75, 78, 84, 87, 89-91, 113-116, 133, 142
İstolni Belgrad (Székesfehérvár) 103, 112, 124
İtalya 41, 60, 79, 81, 82, 90
İzvornik 121, 127

J

Jiménez de Cisneros (kardinal) 79

K

kadı 50
Kafkaslar 72
kalyon 139
kapıkulu birlikleri 128
Kara Ahmed Paşa, *bkz.* Ahmed Paşa, Kara 122, 124, 125, 128-133, 135, 136, 142
Karadeniz 41, 78, 180
Karaman 123, 139
Karamanoğulları 61

Kara Yülük (Akkoyunlu reisi, 1402–1435) 61
Karpatlar 43
Kasım Paşa 130,
Katalan 93
Katif 138
Kayseri 141
Kazak 124, 142
Kazan 124, 142
Kefe 41
Kemalpaşazâde (Osmanlı tarihçisi) 104, 106
Kilis 127, 128
Kırım 40, 123, 124, 130, 142
Kırım Hanı 123, 124, 130
Kızılbaş 61, 70, 73, 74, 75, 140
Kızıldeniz 75, 76, 77, 79, 94, 138
Kızılırmak 36
Kızıl Elma 50
Konstantin (Bizans imparatoru, 306–337) 105
Konstantinopolis 36, 105
Konya 37
köpek savaşı 73
Korsika 41
Kosova 36
Köstendil 125
Krassó 32
küffar 42, 67, 104, 121
kul/kullar 43-46
kul cinsi 43
Kürtler 140
kuruş 41
Kutsal şehirler 76
Kuzey Afrika 24, 79, 80

L

Lahsa 138
Łaski, Hyeronymus 11, 92
Latin 33, 36, 46, 67, 68, 98
Layoş II. (Macar kralı 1516–1526) 90
Leh 60, 93, 124, 142
Lehistan 56, 89, 93
Leo X. (Papa, 1513–1521) 65
Levant 99
liman 79, 138
liva 133
Lipova (Lippa) 128, 130
Luttwak, Edward 34
Lütfi Paşa (veziriazam, Osmanlı tarihçisi) 140
Lüksemburglu Sigismund (Macar kralı, 1387–1437) 32, 56, 58, 61

M

Macar-Leh ittifakı 60
Maçva, banlığı 32
Mağrip 78-81, 138
Makedonya 31
Malkoçoğlu 34
Malta 147
Martinuzzi, György, keşiş (Erdel beyi) 112, 115-117, 119, 120, 122
martolos 46
Maskat 139
Mátyás, Corvin (Matthias Corvinus, Macar kralı, 1458–1490) 58-60, 84
Maximilian (Habsburg hanedanından, Macar kralı, 1564–1576) 133, 148
Mayláth, István 112
Medine 139, 143
medrese/medreseler 48, 50
mehdi 85, 105
Mehmed II. (Osmanlı sultanı, 1451–1481) 37, 104, 105, 144

Mehmed Paşa, Bıyıklı (Diyarbakır beylerbeyi) 74
Mehmed Paşa, Sokollu (Rumeli beylerbeyi, veziriazam) 122, 123, 131
Mekke 75
Memlük 71, 76, 93
Mercidabık 71
Mısır 63, 71, 73, 76, 78, 79, 83, 85, 98, 99, 139
Mihaloğlu 34
Mikhail, Alan 24, 26
Milano 90
militia portalis 58
Minio, Marco 87
modernite 17, 18, 20, 24
Moğol/Moğollar 33, 32
Mohaç (Mohács) 14, 58-60, 62, 70, 88, 90, 91, 100, 103, 104, 106, 107, 134
Molla Hüsrev 50
Mora 125
Morisko 79
mukataa 42
Mustafa Âli (Osmanlı mütefekkiri) 43, 44
Mustafa (I. Suleyman'ın şehzâdesi) 121
Mustafa, (Tımışvar'da defterdar) 130
müsellem 46, 125
Müslüman/Müslümanlar 16, 19, 20, 34, 44, 46, 52, 63, 65, 75, 76, 79-81, 97-99

N

Nahcivan 103
Napoli 138
Niğbolu 56, 121, 124
nefîr-i âmm 52
Novigrad (Nógrád) 113, 131
Nureddinzâde (Halveti şeyhi) 149
nüzul 120
Nyírbátor Antlaşması (1549) 116

O, Ö

Oğuz 32
Ojtoz (Oituz) geçidi 130
Orta Anadolu 74
Orta Avrupa 9, 13-15, 59-62, 66, 67, 82, 83, 85, 88, 90, 92, 94, 96, 103, 111, 112, 114, 130
Orta Avrupa'daki siyasî güçler 60
Ortadoğu 32, 37, 61, 62, 79, 83, 88, 140, 147
Oruç Bey 69, 80
Osmanlı ordusu 14, 74, 92, 100, 101, 111, 115, 120, 129; tarihçiliği 11, 15, 23, 24
Osmanlı-Macar Antlaşması 1483 59
Osmanlı-Habsburg barışı 1547 101, 115, 132
Osmanoğulları 37, 43
Osman Paşa (Karaman beylerbeyi) 123
Özi 130

P

padişah 40, 47, 48, 66, 71, 80, 83, 88, 91, 100, 106, 112, 113, 121, 129, 140, 145, 149
paradigma değişimi 16, 17
Palást 131, 134
Papa 82
Papalık 82, 90, 98,
Parker, Geoffrey 34
Partium 116
paşa 87, 92, 127, 129, 135, 141

Pavia 89
Peç (Pécs) 67, 112, 178
Perényi, Péter (Macar asilzâde) 132, 133
Peşte (Pest) 112
Petrovics, Péter 112, 115, 116
Philliou, Cristine M. 24, 26
Piri Paşa (veziriazam) 74
Piri Reis (kaptan-ı derya), 122 139
presidio 79
Protestanlık 82, 97
Pojega 123, 127, 128, 131
Portekiz 72, 75-77, 79, 81, 138, 139

R

Radu (Eflak voyvodası) 89
Reform 20, 98, 144, 173
respublica christiana 25
Rodos 72, 75, 78, 80, 88, 103
St. Jean şövalyeleri 72, 78
Roma 13, 37, 83, 87, 88, 90, 103, 105
Rönesans 17, 20
Rum 37, 42, 44, 47, 49, 72, 155, 167, 179
Rumeli 84, 85, 103, 119, 120, 122, 125, 127, 128
Rumeli lobisi 84
Rusya/Rus 60, 124, 142
Rüstem Paşa (veziriazam) 144, 163

S, Ş

Safevi/Safeviler 61, 62, 71-75, 95, 96, 98, 114, 120, 139-141
Safevi hanedanı 140
sahib-kıran 105
şah 71, 74, 105, 140
şahinci 46
Şah Veli bin Şeyh Celal 72
Şag (Ság) 131, 134
Sakız 147
Saksonlar 123
Saltuknâme 49
sancak 46, 112-115, 116, 122, 130, 131, 138, 142
sancakbeyi 46, 123-125, 127, 128, 130
sancakbeyilik 143
saray 31, 72, 74, 76, 83, 84, 91-93, 99, 106, 116, 117, 119, 122, 124, 128, 133, 135, 138, 141-144
Şarlken (Habsburg İmparatoru, 1519–1566) 23, 67, 68, 70, 81, 82, 89-91, 94, 97-100, 104, 106, 111, 114, 138
Seçen (Szécsény) 131, 134
Segedin (Szeged) 123, 124, 127
Sekeller 123
Selatin camileri 40
Selçuk 32, 37, 42, 46
Selim I. (Osmanlı sultanı, 1512–1520) 61, 63, 65, 71-75, 79, 80, 85, 98, 100, 105
Selman Reis (Osmanlı kaptanı), 76
Semendire 121, 125, 127
Semiz Ali Paşa, *bkz.* Ali Paşa, Semiz 149
Senato 14, 88, 90, 154
serasker 123
serdar 48, 73, 122, 124, 125, 128-130, 132, 133, 135, 139,
şeriat 51
şeyh 71, 72, 149, 154
sınır kale muhafızları 40, 58
sınır savunma sistemleri 12
Şikloş (Siklós) 112
silahtar 125

Silistre 124, 125
simurg 107
Sinan (Teke beyi) 124
Sirem 46, 123, 125, 127
Sirmium (Sirem) 31
Şirvan 140
Sivas 141
Slavonya 127, 128, 131
Sokollu Mehmed Paşa, *bkz.* Mehmed Paşa Sokollu 122
Solmoş (Solymos) 128
Solnok (Szolnok) 129, 133-136
Srebernik 59
Süleyman I (Osmanlı sultanı, 1521–1566) 48, 67, 171
sultan 37, 47, 53, 55, 59, 65-73, 81, 83, 85, 87, 88, 90-93, 95-97, 101, 103, 107, 111-115, 119-123, 132, 139-141, 143, 147, 149, 150
sultanü'r-Rum 37
Sünnî 46, 50, 52, 98; Sünnî ortodoksluğu 46
Suriye 63, 72, 83, 99
Süveyş 76, 77, 139
Szántó, Imre 131
Şeybaniler 98

T

Tata 112
Tatar 124, 130
tayin beratı 80
tazarrular 52
Tebriz 73, 74, 103
Tekin, Şinasi 50, 52
Temesköz 115, 119, 123-124, 128, 131, 135
Temeş (ilçe) 32
Teuffel, Erasmus von 131
Tezcan, Baki 21
timar 42, 84, 142
timarlı sipahi 113, 127
Timurleng 37
Tisa 111
Tımışvar (Temesvár) 32, 112, 119, 120, 128-130, 142, 143
Török, Bálint 105
Tóth, Mihály 123
Töton şövalyeleri 60
Trablus 138
Transdanubia 127, 131
treugalar 59
Tuna 33, 37, 42, 55, 67, 113, 120, 121, 127
Tunus 79, 80
Turahanoğlu 34
Türkmen 32, 33, 36

U, Ü

uç beyleri 34
Ulama Bey 127, 128
ulufeciyân-ı yemin 125
uzun sefer (1443-44) 56
uzun savaş (1593-1606) 84
Ümit Burnu 75
Üngürüs 56
Üsküp 125, 127

V

vâcibü'l-riâye 46
Valois 82
Valpova (Valpó) 112
Van 121, 140
Van gölü 141
Varat (Várad) 129
vassal 58
Venedik 36, 56, 60, 65, 73, 78, 81, 87, 88, 90, 91
Verőce (Virovitica) 131

Vidin 121, 127
Viyana 10, 13, 23, 29, 68, 69, 92, 94, 100, 101, 103, 111-113, 149, 150
Vígh, István 107
Vişegrad (Visegrád) 113
Vitéz, Yanoş (Macar saray kâtibi) 31
Vize 125
voynuk/voynuklar 46, 58
Vulçıtrın 127

Y

Yahudiler 99
Yahyapaşaoğlu ailesi 84
Yahya (şehzâde Mustafa'nın lalası) 121
Yakındoğu 13, 79, 95
Yanoş Sigismund (János Zsigmond, Erdel Prensi, voyvodası, 1540-1571) 112, 116, 122, 147, 148-149
Yanoş Zapolya (János Szapolyai, Erdel voyvodası, Macaristan Kralı, 1526–1540) 90-93, 100, 101, 104, 111, 112
Yayçe 59
Yemen 76, 77
yeniçeri 41, 71, 72, 80, 99, 120, 122, 124, 149
Yerel halktan toplanan birlikler 43
yörük 125
Yukarı Macaristan (Felvidék) 127, 134-136, 143
Yunanistan 31, 42, 82

Z

Zacaşna 131
Zagreb 123, 131
zeamet 142
Zigetvar (Szigetvár) 103, 148, 149, 150
zımmî 46
Zümrüdü Anka 107
Zsámboki, Yanoş (Macar hümanist ve tarihçi) 133, 134

YEDİTEPE

Bu kitap, Osmanlı İmparatorluğu'nun neden sürekli bir savaş halinde yaşadığı, Macaristan'a bir asrı aşkın bir süre hangi saiklerle ordu üzerine ordu yolladığı ve Osmanlı devlet ricalinin 16. yüzyılın başlarında Macar illerini, ya da daha genel ifadesiyle, Orta Avrupa'yı niçin imparatorluğun en önemli sınır boyu saydığı sorularının peşine düşmektedir. Bu çalışmanın ana gayesi, Osmanlı siyasî ve askerî planlamasında Macar/Orta Avrupa cephesinin oynadığı rolün daha gerçekçi bir resmini temin etmektir. Kitap, bu vesileyle, Macar hududundaki çatışmanın uzun vadede Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini nasıl etkilediğini ve Osmanlı sarayının verdiği bir dizi hatalı kararla arzuladığı cihanşümul hâkimiyet fikrini hayata geçirmede ne surette başarısızlığa uğradığını göstermeyi amaçlamaktadır. Kitabın yazarı, aynı zamanda, son zamanlarda Osmanlı tarihçiliğinde görülen bir eğilimi, Osmanlı ve Avrupa tarihlerinin iç içe geçmiş olduğu fikrini kıyasıya eleştirmektedir.

İMPARATORLUK OLMANIN DAYANILMAZ AĞIRLIĞI

THG 0713752 GCA
2017
KORSANI DEĞİL BENİ OKU
TBYM

9 786059 787697